

Василь КУРИЩУК

**ПРИЧИНКИ
ДО ІСТОРІЇ ОСВІТИ
НА КОСІВщині**

Косів

“Лисаний Камінь”

2019

УДК 908. 477. 86
К 93

Курищук Василь

К 93 Причинки до історії освіти на Косівщині. –
Косів: Писаний Камінь, 2019. – 232 с.

Рецензенти:

Козьменчук В.Я., начальник відділу освіти
Косівської РДА,

Лосюк П.В., народний учитель України,
член-кореспондент НАПНУ.

У виданні подаються короткі відомості з історії розвитку освіти на Косівщині від дяківських шкіл до закладів загальної середньої освіти, професійної освіти та мистецьких закладів середньої і вищої ланки на тлі суспільно-економічних та політичних умов, які склалися в нашому краю.

УДК 908. 477. 86

© Василь Курищук, 2019

© Видавництво «Писаний Камінь», 2019

ВСТУП

У кожної дорослої людини була своя школа, був улюблений вчитель, були шкільні друзі. Навіть через кілька десятиліть після закінчення навчання із задоволенням сприймаємо кожну добру вістку із життя своєї школи. Нещодавно з душевним трепетом я зайшов до першокласників, які цьогогоріч розпочали навчання в умовах Нової української школи. Приємно було бачити веселих, допитливих першачків і відчувати зміни, які відбулися всього за один рік.

А якою була школа в наших краях з часу свого виникнення? Чим жив тоді учень і вчитель, які проблеми хвилювали їх?.. Заглянемо в багатотомні архівні справи, виловимо там факти, що стосуються історії шкільництва на Косівщині, і постараємося ознайомити з ними зацікавленого читача.

Косівщина впродовж XVIII – XX ст. перебувала під владою кількох держав. І кожна з них в нашому народі бачила рабів, які мали вірно служити режимові, і за потреби зі зброєю в руках захищати його інтереси. Чужа влада про школу для простого люду не дбала.

Не краще було і в минулому столітті при польській та німецькій окупаціях. Займанці вважали, що нашому народові достатньо початкової освіти, та ще й до того за Польщі українські діти піддавалися ополяченню, за німців – онімеценню.

Багато змін у шкільній освіті відбулося за радянської влади. Розширювалася мережа шкіл, вводилася обов'язковість семирічної освіти, а потім – середньої, влада будувала чи

сприяла будівництву шкіл. Та інакше й бути не могло, бо за комуністичною пропагандою, «радянський народ – найосвіченіший», і про це мав знати світ. Зате весь зміст освіти був просякнутий марксистсько-ленінською ідеологією. Робилося все, щоб переконати учня, що його Батьківщина – СРСР, а столиця – Москва, що історії України не існує, а є лише історія Радянської України, яка починається з 1917 року. Втовкмачували, що українська мова – другорядна, і за бажання батьків її можна не вивчати в Україні в російських школах, і що обов'язковою для всіх має бути російська мова, бо лише вона має право виконувати роль мови міжнаціонального спілкування.

Та попри це радянська влада багато зробила для розвитку освіти краю. Держава зобов'язувала й сприяла, щоб кожна молода людина отримала середню освіту. Тому багато наших горян здобуло вищу освіту, чимало їх є сьогодні серед науковців, діячів культури й літератури. Правда, цього можна було досягнути, тримаючись «правильної лінії партії» під пильним оком КДБ.

Молода Українська Держава зараз робить усі можливі заходи, щоб піднести освіту на європейський рівень. Цьому слугує ключова реформа Міністерства освіти «Нова українська школа», яка стартувала у 2018-19 навчальному році з порога першого класу. Дуже хочеться, щоб її старт був успішним, щоб школа розвивалася й удосконалювалася, щоб не знайшовся якийсь табачник і не повернув усе в інший бік.

У загальних рисах подаємо також відомості про інші навчальні заклади, які не підпорядковані відділу освіти, зокрема про технічний ліцей у Кутах, а також училище та інститут прикладного і декоративного мистецтва в Косові.

ПОЧАТКИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА КОСІВЩИНІ

Наприкінці XVI – початку XVII ст. здавалося, що українська нація приречена на вимирання в задущливій атмосфері ополячення. Активному ополяченню сприяла міжнаціональна, економічна та освітня політика Польської держави. Аналізуючи цей період української історії, Михайло Грушевський писав: *«Український елемент у Західній Україні був відтиснений на далекий план, подавлений, розбитий і засуджений на повільну національну смерть»*. Але після прийняття Унії, вийшовши частково з підпорядкування Польщі, маючи захист Риму, українці дістали більшу можливість доступу до здобуття освіти в навчальних закладах Заходу, а також організовувати свої школи, розбудовувати культурне життя.

Однак у селах влада проводила іншу політику. Вона намагалася позбавити селян освіти, бо бачила в селянстві своїх покірних слуг, які мали обробляти панські землі, важкою працею вирощувати хліб, у нелегких умовах вести своє господарство та ще й сплачувати непосильні податки. У селах єдиним культурно-духовним осередком була церква, і населення горнулося до неї, вірило в Бога і поважало священника. На жаль, сільське духовенство теж перебувало в тяжких умовах. Священники, як і селяни, відробляли панщину, займалися домашньою господаркою, бідували. Однак і в таких умовах в окремих селах самочинно, без державної підтримки відкривалися, так звані дяківські школи. Відомо, наприклад, що в 1745 році в Яблунові при церкві була заснована школа, яка мала там і своє окреме приміщення. Такі ж школи були відкриті при церкві в Старому Косові (1782), Уторопах (1796). Це були, ймовірно, перші дяківські школи на наших теренах. Ініціаторами заснування шкіл були дяки

або священники. Дяківські школи, звісно, не могли бути загальними й систематичними. Вони з'являлися й зникали, а потім заново відкривалися. Замість підручників служили «Біблія», «Псалтир» та інші церковні книги. Учні вчилися читати тексти церковно-слов'янською мовою, співати, писати. Старанніші з них опановували тонкощі дяківства й ставали за потреби дяками, окремих посиляли на курси до єпархії з перспективою висвячення на священника. Цей шлях до душпастирської служби на той час був звичним, оскільки в Галичині потреба в священниках була достатньо великою, бо відбувалося інтенсивне заселення краю і кожна громада хотіла мати свою церкву.

ВІД ЧУЖОМОВНИХ ДО УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

Наприкінці XVIII ст. після трьох поділів Польщі (1772-1795) всі західноукраїнські землі з частиною польських, включно з Краковом, опинилися під владою Австрії, яка створила з них королівство Галичини і Володимирії, але поляки, які завжди були національно сконсолідованими, скориставшись відкритими можливостями, заявили свої права на всю Галичину, і ополячення українців продовжилося, хоч влада була австрійською.

За шкільними реформами, проведеними австрійським урядом впродовж 1774-1783 років, в Галичині створювалися нормальні, головні, тривіальні та парохіяльні школи. Нормальні школи (шестикласні) з німецькою мовою навчання створювалися лише у великих містах. При цих школах проводилися курси для підготовки вчителів головних (три- чи чотирикласних шкіл), які відкривалися в менших містах. Мовою навчання теж була німецька, а згодом – польська. Випускники головних шкіл після проходження прак-

тики мали право викладати в нижчих, тривіальних школах.

У 1784 році відкрито Львівський університет з латинською мовою викладання. На філософському й богословському факультетах було дозволено катедри з українською мовою викладання (з 1787 по 1804 рік). Це посприяло тому, що згодом в окремих школах частіше звучала українська мова. У 1784 році Львівська римо-католицька консисторія домоглася від австро-угорської адміністрації, щоб при кожній парохії Галицької Гуцульщини були відкриті парохіяльні школи.

Шкільний закон 1787 року визнав українську мову крайовою, а через два роки уряд дав дозвіл на відкриття народних шкіл з українською мовою навчання. Однак україномовних підручників не було. Правда, в 1786 році видано церковнослов'янською мовою читанку «Общих и естественных поучений христианского благочестия», а у 1790 – «Букварь языка словенскаго чтенія». Учні вчилися читати церковнослов'янською мовою, але оскільки цією мовою ніхто не розмовляв, тому інші предмети вивчалися польською або німецькою мовами, а школярі розмовляли між собою своїми рідними мовами. Рескриптом від 4 серпня 1791 року вже вимагалось відкрити руські (українські) школи в тих місцевостях, де не було такої польської чи німецької школи. Однак польські чиновники на місцях не спішили виконувати цісарські розпорядження і в багатьох випадках відкривали школи з німецькою чи польською мовою навчання.

Наприкінці XVIII ст. на теренах нашого району перші державні школи з німецькою та польською мовою навчання відкрито в Старих Кутах (1775), Яблунові (1786), Старому Косові (1792), Кутах (1794), Пістині (1794, з 1828 р. паралельно діяла дяківська). Впродовж першої половини XIX ст. відкрито школи з українською мовою навчання в Розто-

ках (1801), Косові (1814), Кобаках (1817), Рожнові (1837), Яворові (1846), Старих Кутах (1852, з 1820 діяла дяківська). У 1821 році відкрито народну школу з українською мовою навчання в Старому Косові для Косова і Старого Косова. Але цих шкіл було дуже мало на тлі великої неосвіченості селянських дітей. До того цей процес гальмувався рішенням австрійського уряду від 1813 року про припинення фінансування на утримання сільських шкіл.

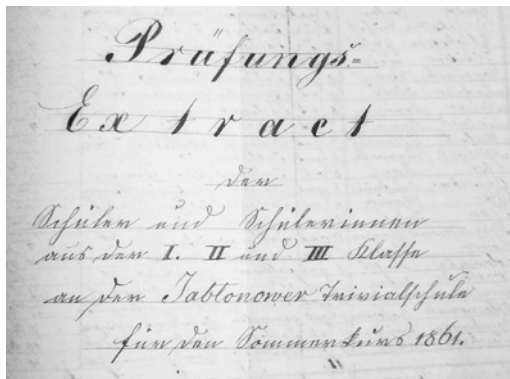
Цікаво, що в 1830 році косівський міщанин Войцех Кубчинський на свої власні кошти побудував школу, забезпечив її всім необхідним, а також надав учителю житло, земельну ділянку й фінансову підтримку. В інших селах у цей час відкривалися дяківські школи, зокрема, в Рожнові, Шешорах, Соколівці, Стопчатові (1821), Брустурах, Річці, Яворові (1828), Тюдіві (1832), Космачі (1836), Рибному (1845), Уторопах (1847), Слобідці (1848), Черганівці (1849), Акришорах, Баня-Березові, Великому Ріжні (1852), Хімчині (1858), Микитинцях (1866).

ТРИВІАЛЬНІ ШКОЛИ

Державні школи на той час були здебільшого однокласні тривіальні, тобто такі школи, в яких вчили писати, читати й рахувати. Цьому навчали й парохіяльні школи, які перебували на повному утриманні парафіян. У переважній більшості першими вчителями таких шкіл були священники, а вже пізніше найбільш успішні учні після стажування ставали дяками і самі навчали дітей у парохіяльних школах, тому ці школи називали «дяківками».

Державні народні школи перебували на утриманні бюджету місцевої адміністрації. Вчителі отримували дуже низьку заробітну плату, як писав Іван Франко, вона була су-

мірною з коштами, які виділялися в той час на утримання одного злодія в криміналі.

Титульна сторінка звіту за 1861 р.

Тривіальна школа мала елементарний, перший і другий ступені. Навчальними предметами в школах були: читання польське й німецьке, письмо, рахунки по-польськи, а часом і по-німецьки, граматика німецька, мовлення польське й

переклад з німецької на польську. За наслідками успішності в кінці року кращих учнів відносили до трьох рівнів: I, II, III. Для прикладу подаємо Prüfungs-Extract (витяг тестування) Яблунівської тривіальної школи за 1833-34 н. р. Як подається в цьому звіті, із 43-х учнів відзначено 10, і їхні прізвища були написані на титульній сторінці звіту так: I-й рівень – «premianten» – (подано прізвища трьох учнів, відмінників); II-й рівень – «accidenten» – (подано прізвища чотирьох учнів, які заслужили на похвалу); III-й рівень – «eminenten» – (подано прізвища трьох учнів, які були помітними в класі). Ці своєрідні звіти написані німецькою мовою. У них подавалися прізвища та імена учнів, їхній вік, віросповідання, відомості про батьків, місце проживання, успішність з окремих предметів, поведінка тощо. Відомості складав вчитель, а підписував ксьондз. Зі звітів можна зробити висновок, що на перший рік навчання поступали учні різного віку від 6 до 12 років. Це була єдина школа на Яблуні.

нівщині. У списках можна було побачити дітей з Космача, Пістиня, Березова та інших сіл.

У таких школах дозволялось двічі на тиждень проводити уроки письма та читання рідною мовою.

Так тривало до «весни народів», а з березня 1848 року держава почала робити певні кроки щодо створення народних шкіл у селах.

У другій половині XIX ст. однокласні, а подекуди й двокласні школи, в переважній більшості з українською мовою навчання, відкрилися в Текучі (1852), Космачі (1862), Рибному (1865), Кобаках (1968), Уторопах (1874), Річці (1875), Розтоках (1878), Хімчині (1885), Тюдіві (1887), Брустурах (1888), Старих Кутах, Пістині, Стопчатові, Шешорах, Прокураві, Нижньому Березові, Вижньому Березові. Проте селяни не дуже хотіли посилати хлопців до школи, бо пізніше тих, хто хоч трохи володів німецькою мовою, забирали в австрійську армію в першу чергу.

Діти вчилися в тривіальній, а чи в однокласній школі три роки, хоч і здобували освіту за перший клас. До речі, одному вчителю дозволялося навчати 80 дітей у дві зміни. Не легко було в таких умовах учителям навчати, як і учням вчитися. Таку сільську школу називали «штубою», бо всі роки навчання учні перебували в одній кімнаті (німецькою – Stube), та ще й до того в «штубі» сиділи діти найчастіше першого й другого року навчання. Якщо школу відвідувало понад 100 учнів, то їх розділяли на два приміщення і вводили посаду помічника вчителя. Відповідно й методи навчання в таких умовах були своєрідними. При спільному навчанні практикувалися в одній групі учнів «тихі заняття» (письмо, малювання, ручні жіночі роботи), а в другій – «голосні заняття» (пояснення, опитування). Щоб утримати по-

рядок у «штубі», в руках учителя висвистував жереповий бук, як його тоді називали, чи то жартома чи всерйоз, «на-нашко» або така собі «система».

Учителів призначала консисторія. Безпосередній нагляд над школами здійснював місцевий священник. У містечках, де був костел, ці функції виконував ксьондз незважаючи на те, що поруч могла бути греко-католицька церква. Священник контролював не тільки викладання релігії, але й інших предметів, аналізував методику навчання, поведінку вчителя, старанність і поведінку учнів, виконання родинного обов'язку щодо відвідування дітьми школи. Керівництво деканатів здійснювало контроль над священниками, а також над гмінами, зокрема з питань охоплення дітей навчанням, утримання шкільних приміщень, оплати вчительської праці.

У 1868 році в австрійській державі прийняті так звані віросповідні закони, за якими школа стала незалежною від церкви. Освіту й виховання віддано в руки світських людей.

Однак церква продовжувала опікуватися школами. У той час парохії нашого району в основному належали до Косівського та Пістинського деканатів. У кожному деканаті окрім декана і віцедекана була громадська посада комісара в шкільних справах.

Наприкінці XIX ст. в Косівському деканаті цю посаду обіймав кутський парох о. Михайло Колянковський, а в Пістинському – парох із Шешор о. Григорій Тим'як. Сільський парох мав обов'язок слідкувати за успішністю учнів, їх вихованістю та відвідуванням школи. Так, наприклад, у церковному архіві села Нижнього Березова є списки учнів з відповідними помітками, які вів священник від першого року навчання дитини до закінчення школи.

НОВА ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА АВСТРІЙСЬКОЇ ВЛАДИ

З 1869 року почала діяти Крайова шкільна рада, а з 1873 року місцеві та окружні шкільні ради. В багатьох селах створювалися двокласні, а подекуди й чотирикласні школи. 20 серпня 1870 року австрійським міністерством освіти на виконання державного закону видано наказ, який передбачав обов'язкове навчання дітей віком від 6 до 14 років. Тому кількість дітей, які відвідували школу, з кожним роком зростала. Там, де це було потрібно, як уже згадувалося, школу переводили на двозмінне навчання і вводили посаду помічника вчителя. Однак відвідування школи було поганим, бо батьки залучали дітей до праці в домашньому господарстві.

До 1873 року тривалість навчального року була 46 тижнів. Навчання починалося між 1 вереснем і 1 листопадом в залежності від умов. А з 1873 року Міністерство освіти чітко визначило, що навчальний рік починається 1 вересня, а закінчується 15 липня. Навчання учнів було щоденним, окрім неділі й урочистих свят. Не було навчання в четвер пополудні.

З 1874 року скасовувалися тривіальні й парохіяльні школи й створювалися одно-, дво- й трикласні школи. З 1875 року в селах введено ще двогодинне недільне навчання. У неділю учні приходили всього на дві години і вчилися різних практичних справ, пов'язаних із сільським господарством. У школі хоч і велися уроки «руської» (української) мови, але польська мова була обов'язковою й поступово в процесі навчання витісняла українську.

У 1877 році Галичину поділено на 37 шкільних округів. У 1867 році Косів став центром повіту, але села повіту входили до Коломийського шкільного округу.

Ще кілька слів про шкільні ради. Отже, державну політику в освітній галузі здійснювала Крайова шкільна рада, якій були підпорядковані окружні, а окружним – місцеві шкільні ради, які створювалися в селах і містечках. Усіма радами керували поляки. Якщо в селі й не було поляків, а школа була українською, тоді членами управи МШР були священники, сільські урядники, окремі батьки. МШР опікувалася школою, складала шкільний бюджет, слідувала за його наповненням і видатками. Для прикладу подаємо бюджет на 1889 рік однокласної школи села Великого Ключева Коломийського повіту:

На утримання вчителя	
Сільська громада давала	195,61 кор.
Окружний шкільний фонд	188,33
Земельні доходи	16,06
Разом	400 кор.
На опалення будинку	65
Сторож	25
Страхування будинку	11,8
Реперація (ремонт) шк. даху	200
Оплата коменяра	4
Навчальне приладдя для убогих учнів	10
Передплата часопису «Учитель»	3
Премії для учнів	5
Приладдя і матеріали для шиття (дівчатам)	4
На штори для чотирьох вікон	6
Канцелярські товари	2
Разом	335,80 кор.

Це типовий бюджет однокласної невеличкої школи, але з урахуванням стану шкільної будівлі чи можливостей сільської громади бюджети подібних шкіл в інших селах могли мати якісь незначні відхилення.

Учителі мали право на пенсійне забезпечення. Але вийти на пенсію можна було, маючи не менше 40 років педагогічного стажу. Педагоги не мали права одружуватись без дозволу окружної шкільної ради.

Незважаючи на те, що школа була одно- чи двокласною, учні в той час навчалися в ній шість років. Справа в тому, що всі нижчі школи мали чотири ступені. На I ступені дитина навчалася рік, на II – теж рік, а на III і IV – по два роки. Якщо школа була однокласною, то всі шість років вивчалася програма першого класу, якщо двокласною, то за шість років вивчалася програма другого класу. Як і в першому, так і в другому випадку діти на 3-му і 4-му році навчання вивчали одні й ті ж предмети, аналогічно було й на 5-му та 6-му роках навчання. За невідвідування школи накладалися штрафи, однак відсів зі школи був великим.

Найбільш поширеним у нижчій школі, як уже згадувалося, було «спільне» навчання для учнів усіх ступенів (одночасно повний день) та «роздільне» навчання для учнів кожного ступеня (почергово неповний день). «Роздільні» навчання використовувались у разі переповнення класу, при цьому діти кожного ступеня мали менше годин навчання тижнево, бо вони навчалися щодругий день.

На той час в початкових школах Галичини домінували такі методи навчання: дейктичний (наочний), акроаматичний (словесний) та еротематичний (евристична бесіда). Наочний метод навчання полягав у пізнанні навчального матеріалу через безпосереднє сприймання явищ дійсності, а також за допомогою моделей, рисунків, плакатів тощо.

Навчальний план двокласної школи

Навчальний план		1 клас (роздільне навчання)		1 клас (спільне навчання)		2 клас	
		Ступінь					
		I	II	I	II	III	IV
		1 н.р.	2 н.р.	1 н.р.	2 н.р.	3 і 4 н.р.	5 і 6 н.р.
Релігія		I		I		2	
Читання і письмо		9	4	11	4	3	3
Мова викладання			5		7	4	4
Друга мова крайова		–	4	–	4	4	4
Рахунки з навчанням геометричних форм		6 2	3	10 2	5	3	3
Відомості з іст. та природи		–	–	–	–	5	5
Рисунки		–	–	–	–	3	3
Співи		prygodnie (інколи)		2 2		2 2	
Жіночі ручні роботи		–	2	–	2	3	
Гімнастика для хлопців		–					
Всього год. (макс. до-пуст.)	хлопці	13	18	18	23	26	26
	дівча-та		19		24	28	28

Однак у поясненнях до навчального плану висловлювалось застереження, що зловживання наочним методом може привести до гальмування розвитку фантазії.

Словесний метод навчання (пояснення) рекомендувалося обмежувати поясненням матеріалу підручника. Зазначалося, що пояснення повинне бути ясным, коротким, змістовним, доступним і подане дітям невеликими частинами.

Велика увага приділялася запитанням-підказкам, тобто евристичній бесіді. Її суть полягала в тому, що вчитель умі-

лими запитаннями скеровував учнів на формування нових понять, висновків, правил.

Для полегшення контролю батьків за навчанням дітей облік поточної успішності учнів здійснювали за допомогою «шкільних повідомлень», у виділових школах застосовували «піврічні свідоцтва». У сільських школах «повідомлення» видавалися два рази, а в міських – чотири рази на рік.

Шкала оцінок у народних школах мала такий вигляд:

1. Поведінка: похвальна, задовільна, відповідна, менш відповідна, не відповідна.
2. Успішність: дуже добра, добра, достатня, допустима, недостатня.
3. Старанність: витривала, задовільна, достатня, недостатня, мала.
4. Зовнішній вигляд письмових робіт: дуже старанний, старанний, не старанний, недбалий.

У виділових школах успішність визначалася такими оцінками: спрямована, похвальна, задовільна, достатня, недостатня.

«ШТУБИ» – ГАЛЬМО ОСВІЧЕНОСТІ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

У 1886 році в Косівському повіті було лише 18 шкіл (2 – чотирикласні, 1 – трикласна, 15 – однокласних). У 14 з них навчання велося українською мовою. Невтішним був стан освіченості населення. Так, у 1887 році на Косівщині лише 3,85% населення вміло читати й писати, 0,77% – тільки читати, а неосвіченими було 95,38% жителів повіту. Це був один з найгірших показників у Галичині. У Коломийському повіті, наприклад, 8,1% населення вміли читати й писати, а неосвіченими було 90,66%.

У 1893 році австрійський уряд провів шкільну реформу

за якою початкові школи поділили на 2 типи – міські й сільські. Свідоцтво про закінчення сільської школи не давало права вступу до середніх чи інших навчальних закладів.

До міського типу належали 4-х, 5-ти, 6-ти і 7-класні школи. У I–IV класах міських шкіл учні отримували знання для вступу до гімназій і реальних шкіл. Учні, що відчували фінансові труднощі й не могли продовжувати навчання в середніх школах, закінчували 5 і 6 класи, або так звані виділові школи, і набували навичок в праці, ремеслі й торгівлі. Водночас до ремісничих майстерень не приймали учнів, які 6 років навчалися в сільській школі. Натомість свідоцтво про закінчення 4-річної міської школи давало право вступу до гімназій, реальних шкіл і навіть до учительських семінарій. Батьки в селах, якщо хотіли дати своїх дітей у гімназію чи інший середній навчальний заклад, забирали їх зі «штуби» уже після другого чи третього року навчання й давали в міські школи. Внаслідок цього дещо збільшилася кількість сільських дітей у міських школах. Однак вже в 1906 році крайова шкільна рада своїм розпорядженням заборонила міським школам приймати сільських дітей до своїх шкіл. Але не так уже й багато дітей з наших сіл йшло до міста на науку, бо на це потрібні кошти, яких у багатьох сім'ях не було.

За даними шематизмів за 1890 рік, 15 сіл нашого району зовсім не мали шкіл, хоч в деяких з них раніше й були дяківські школи, в яких заняття проводилися не систематично, без чітких навчальних планів.

У цьому ж році на теренах нашого району було 23 школи, з них 3 - чотирикласних (в Косові і дві в Кутах), а решта одно- двокласні. В Соколівці була школа на двоє сіл (Соколівку і Бабин); в Старому Косові – на Старий Косів, Вербовець, Сморду; в Косові (4-кл.) – на Косів, Москалівку,

Монастирське, Город); в Тюдові - на Тюдів, Малий Рожин; в Яблунові – на Яблунів, Стопчатів, Лючу.

Косѡвъ старый. (*Kosów stary*) С. Пар. основана р. 1318, княземъ Литвы и Руси „Свидригайломъ“, Ц. Успенія П. Д. М., стд. отъ катедр. 94 к., деревяна, выст. р. 1836, на мѣстци давнійшон, котра въ роцѣ 1824 згорѣла съ вѣ-ми внутренними движимостями, яко: метриками, кни-гами, грамотами. Дѡмъ парох. деревяный, выставл. р. 1846—1849. Дѡмъ сотр. въ Смоднѡмъ деревяный, зреста-врований р. 1876.

Школа несвет. въ Косовѣ, для Косова, Вербѡвця и Смод-ного. Дѣтей гр. кат. въ вѣку шк. въ Косовѣ 76, въ Вербѡвци 74, въ Смоднѡмъ 30.

Фрагмент запису в Шематизмах 1890 року про парафію села Старий Косів, в останньому абзаці якого згадується про сільську школу, призначену для трьох сіл

Наприкінці XIX – на початку XX ст. австрійська влада звернула більшу увагу на розвиток шкільництва. Майже повсюдно закладалися школи, звичайно, початкові. У 1891 році відкрито народну школу в Нижньому Березові, у 1894 році – 2-кл. школу в Середньому Березові, а також в інших селах. Навчання проводилось рідною мовою. Зросла потреба в учителях. До нас приходила учительська молодь із Заліщицької учительської семінарії, директором якої був відомий письменник Осип Маковей. Випускники цієї семінарії мали добру освітню й фахову підготовку, відзначалися українським патріотизмом і бажанням працювати на добро горян. Вони працювали здебільшого в сільських школах і не боялися йти в найвіддаленіші гірські села, де ніколи не було шкіл і не було шкільних приміщень. Тут їм доводилося організовувати однокласні школи й вишукувати доброго господаря, щоб відпустив кімнату для навчання дітей, бо не завжди сільська управа в цьому допомагала.

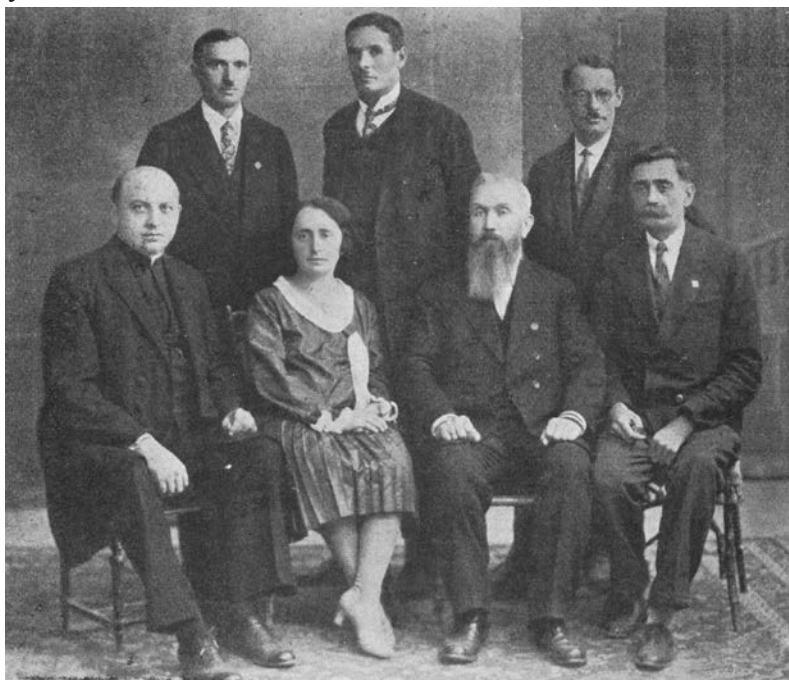
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА В РОЗВИТКУ ШКІЛЬНИЦТВА

Освітня політика австрійської влади розглядала школу як знаряддя впливу на українське населення, виховання його в дусі покори цісарю та як засіб денационалізації. Відмова у виховній роботі з молоддю від ідеї народности, відсутність національної школи, політичні утиски і неграмотність вели до втрати молодими людьми національної гордості й морального занепаду. На щастя, серед української творчої інтелігенції, вчителів народних шкіл, духовенства знайшлися патріоти, яким не була байдужою доля української нації, і створили «Руське педагогічне товариство», яке в 1912 році перейменоване на «Українське педагогічне товариство». Діяльність товариства була спрямована на розбудову народного шкільництва, воно підготувало добрий ґрунт для становлення майбутньої української школи.

УПТ надсило петиції до влади в справі навчання в руських (українських) школах, проводило публічні наукові педагогічні конференції та лекції, видавало часопис і навчальну літературу, допомагало матеріально членам УПТ. Клопотання Товариства до урядових установ сприяли росту числа шкіл з українською викладовою мовою.

Станом на 1906 рік УПТ мало 33 філії й серед них філії в Косові та Кутах. Товариство займалося вирішенням проблем навчання українського населення (початкове, середнє шкільництво, вища школа) та наданням моральної і матеріальної допомоги учням і студентам. Видавало дитячу літературу, журнал «Дзвінок» (1892-1914), журнал «Учитель» (1889 -1914), шкільні підручники і читанки, щорічний календар. У міжвоєнний період Товариство взяло під свою опіку всі приватні школи Східної Галичини. Зокрема

відкрило народну школу в Пістині (1910). Створило підготовчі курси до гімназії в Косові (1908). Не залишалися поза увагою і дошкільнята, які з 1891 року виховувалися в «захоронках» та дитячих садках Товариства. Літні канікули діти проводили у вакаційних оселях, де відпочивали й здобували нові знання.

Керівництво «Рідної школи» в Коломиї

Українське вчителство окрім вже згаданого журналу «Учитель» мало ще ряд інших періодичних видань, зокрема журнал «Науковий додаток до «Учителя», газ. «Учительське слово» (1912-1939), журнал «Українська школа» (1925-1939), журнал «Рідна школа» (з 1927 р.), учительський часопис «Прапор» (1908-1912). І це далеко неповний перелік фахових видань, які видавалися у Львові, Станіс-

лаві, Чернівцях, Коломиї та в інших видавничих центрах. Щоб забезпечити вчителів методичною літературою, ознайомити їх з новинками педагогічної науки та розширити їх кругозір, УПТ започаткувало видання спеціальної серії книг під назвою «Книжки і видання до бібліотек учительських». Тематика літератури, що виходила в цій серії, була досить різноплановою.

Із початком ХХ ст. відкрилися однокласні школи в Акришорах (1906), Баня-Березові (1907), Лючі (1902) та інших селах. У більших селах, де вже функціонували однокласні школи, створювалися двокласні, зокрема в Тюдіві (1906), а в Косові, Кутах – 5-6-класні.

У 1904-1905 навчальному році в Косівському повіті до школи не ходило 43,8% дітей шкільного віку. У 1905-1906 навчальному році на Косівщині була 41 школа, в тому числі 31 однокласна, 4 двокласних, 2 чотирикласних, 4 школи були 5-6 класні. Щодо мови навчання картина була такою: 87,8% шкіл були з українською мовою навчання, а 12,2% – з польською. У Косові в 1905 році було дві 5-класні школи з шестирічним навчальним планом (окремо для хлопців та дівчат). У Кутах у той час функціонували дві роздільні (одна для хлопців, одна для дівчат) шестикласні школи. Мова навчання в них була польська.

У 1912 році, окрім згаданих вище шкіл (у Косові і Кутах), ще були чотири чотирикласні школи (Яблунів, Кобаки, Старі Кути, Пістинь). Двокласні школи були організовані в Кутах (третя школа), Москалівці, Розтоках, Тюдіві, Вербовці, Вижньому Березові, Середньому Березові, Космачі, Уторопах, Хімчині, Шешорах, Рожнові, Старому Косові. В інших селах – однокласні. Навчання в цих школах велось переважно українською мовою, хоч частка польських та утраквістичних (двомовних) шкіл збільшувалась.

До 1914 року в Кобаках функціонувала 4-класна школа з додатковим рільничим (землеробським) курсом, у Москалівці – ткацька школа, заснована 1882 року, з польською мовою навчання. У 1906-1907 навчальному році в цій школі було 26 учнів та 5 вчителів.

ШКОЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

У часі Першої світової війни Галичину окупувала Росія. Окупаційний уряд краю очолив генерал-губернатор О. Бобринський, який свою програму дій сформулював чітко: *«Я буду вводить здесь русский язык, закон и устройство»*. За російської окупації школи впродовж довгого часу не працювали через військові дії, спалахи тифу, відсутність вільних приміщень тощо, про що свідчать рапорти урядників «участків» (окупаційна влада розділила повіт на «участки»). Так, наприклад, 12 січня 1917 року в Яблунові навчання було призупинено у зв'язку з тим, що в школі розміщався штаб новоствореної дивізії. Про це в рапорті сказано так:

«Ево высокородию Господину Начальнику

Печенежинского уезда

Урядника 4 участка

Рапорт

Имею честь донести Вашему высокородию, что в 4 участке школы заняты, в которых производились занятия, в с. Мышин школа занята под лазарет вновь сформированной дивизии, в м. Яблонове школа занята канцелярией от штаба вновь сформированной дивизии. В виду этого занятия в означенных школах приостановлены с 12-го января 1917 г.

24 января 1917 г.

Урядник Агарков».

Російська влада на окупованих територіях відкривала тільки однокласні школи, незважаючи на те чи в селі до цього була однокласна чи чотирикласна школа. Так, наприклад, у Москалівці до 1916 року була двокласна школа, а в час російської окупації відкрито однокласну і на посаду вчителя призначено Марію Вінницьку, яка там працювала раніше.

ОСВІТА ЗА ЧАСІВ ЗУНР

До листопада 1918 року на Косівщині було 6 польських шкіл, з них 2 – чотирикласні (Пістинь, Яблунів), 2 – шестикласні в Кутах, 2 – п'ятикласні в Косові. В інших селах були школи з українською мовою навчання, зокрема 23 – однокласні, 13 – двокласних і 2 школи – чотирикласні (Кобаки, Старий Косів).

У листопаді 1918 року проголошено Західноукраїнську Народну Республіку, і відразу потрібно було реформувати школу, поставити її на національні рейки. Якими ж були перші кроки становлення національної школи в нашому Косівському повіті за часів ЗУНР? Староста Косівського повіту А.Лепкий уже в перших числах листопада видав розпорядження, яким скасував дію указу від 4 червня 1869 року про введення в краю польської урядової мови. Цим розпорядженням було введено українську мову як урядову, що дозволяло школам проводити навчання українською мовою. На початку листопада у Львові створено Державний секретаріат освіти й віросповідань, який очолив відомий педагог, учений і громадський діяч Ол. Барвінський. Діяльність Секретаріату була малоефективною, бо йшла українсько-польська війна. Уряд ЗУНР 21 листопада переїхав зі Львова до Тернополя, а в кінці грудня – до Станіслава.

На Гуцульщині було відносно спокійно, навчання в школах, розпочате у вересні ще на базі австрійського законодав-

ства, продовжувалося. Потрібно було негайно реформувати школу. Місцевій владі довелося це робити без інструкцій і розпоряджень. Тому староста Косівського повіту 18 грудня видав нову постанову, в якій говорилося, що *«до часу вирішення державним законодавством відмінюються всі австрійські постанови і закони в галузі освіти. А школа в Українській Народній Республіці мусить бути виключно національною»*.

Цією ж постановою введено викладання всіх предметів українською мовою. Дозволено користуватися існуючими підручниками, зокрема читанками, опустивши все те, що не стосується історії та географії Української держави. Постановою Косівського повітового староства від 20 грудня 1918 року було введено річний режим роботи шкіл.

Навчальний рік починався в усіх школах 1 вересня й закінчувався в сільських школах 30 червня, а в Косові, Кутах і Пістині (Яблунів на той час був у Печеніжинському повіті) – 15 липня. Визначено вільні від навчання дні:

- всі неділі й урочисті свята греко-католицького обряду, а в Косові, Кутах і Пістині – ще й римо-католицькі;

- день 1 листопада як день визволення з-під чужої влади;

- день 9 березня як день народження Тараса Шевченка, якого устанавлюється шкільним покровителем;

- в часі свят Різдва Христового в усіх сільських школах даються вільні дні від 5 до 14 січня включно;

- в Косові, Кутах, Пістині не проводилося навчання в усі дні латинських свят (24-26 грудня), а в часі свят греко-католицьких – 5-9 січня.

Перше півріччя закінчувалося 31 січня, друге починалося 2 лютого, а в містечках – 3 лютого.

Перші кроки українського шкільництва в повіті давалися важко. Не було українських підручників, бракувало вчителів і шкільних приміщень. Ці проблеми вирішувалися неймовірними зусиллями тих кількох інтелігентів, які взяли за освітню роботу в повіті, не чекаючи ні рішень, ні вказівок, ні подачок зверху. У новоствореному косівському видавництві «Довбуш» у числі перших планувалося видати книжки Богдана Заклинського: «Велика букварева читанка», «Читанка для другого класу», «Хто се Тарас Шевченко?», а також Миколи Угриня-Безгрішного: «Віршована історія України» і «Короткий огляд українського письменства». Частина з них встигли видати.

1 квітня 1919 року в повітовому часописі «Урядові вісті» повідомлялося, що накладом Косівського видавництва «Довбуш» у Коломії друкується «Букварева читанка» (І кляса, 2 піврік) і що книжку можна придбати в повітовому комісаріаті освіти в Косові. В Коломії накладом М.Велигорського на початку 1919 року вийшла в світ «Історія українського виховання – педагогія і доба» Богдана Заклинського.

На Гуцульщині в той час не вистачало не тільки вчителів, але й хоч трохи освічених людей, придатних до вчительської праці. Тому Косівська філія українського педагогічного товариства опублікувала в газеті звернення, в якому, зокрема, говорилося: *«Багато наших сіл і присілків не мають дотепер своєї школи, хоч би яко-такো виобразованих сил. Щоби тому зарадити, щоби наша будучність, наші діти не пропадали даліше в темряві, задумала філія педагогічного товариства в Косові основати семінарійні курси для виобразовання вчительських сил. На курс той можуть бути прийняті як хлопці, так і дівчата, що покінчили щонайменше 15 літ життя та народну школу. Науку будуть уділяти*

досвідчені сили учительські. Курс тривати буде пів року, а наука буде безплатна. Наука зачнеться 1 січня 1919 року».

*За виділ філії українського
товариства педагогічного:*

Побігуций (голова)

Устиянович (секретар).

Разом з тим, в повіті було оголошено конкурс на посади тимчасових вчителів у сільських школах. До конкурсу допускалися особи, які мали свідоцтво зрілості чи інший документ про освіту.

Урядом ЗУНР здійснено ряд заходів на покращення матеріального становища вчителів. Згідно з розпорядженням Ради державних секретарів від 28 січня 1919 року вчителюв народних та виділових шкіл, вдовам та сиротам по них видано «дорожняний додаток» за останній квартал 1918 року та 25% цієї суми в рахунок 1919 року. Пізніше вчителям було виплачено одноразову допомогу, при цьому сума виплат залежала від стажу роботи та кількості членів сім'ї. Наступним кроком уряду в цьому напрямку було прийняття закону від 13 лютого 1919 року, за яким учителі визнавалися державними урядниками, а це в значній мірі покращувало їх матеріальне забезпечення. Всі ці заходи сприяли тому, що в школу поверталися вчителі, які працювали в різних державних установах.

Влада вимагала від учительства самовідданої праці, вірності інтересам народу і держави. З цією метою Державний секретаріат освіти видав розпорядження від 22 лютого 1919 року, яким було зобов'язано всіх учителів «зложити службове приречення на руки повітового шкільного комісара».

Текст присяги (приречення) був таким: «Я..... іменованний (поишений) на становище.....Української Народної

Республіки прирікаю, що мої обов'язки, получені з тим урядом (з сею службою) сповнятиму по мійому найкращому знанню і згідно з моєю совістю. Всі мої сили посвячу для добра Української Народної Республіки, її інтересів та скарбових доходів берегтиму у всяких відносинах. Приказам моїх зверхників буду все послухний».

Підписав це розпорядження Державний секретар освіти д-р. Артимович.

Держава розраховувала на інтелігенцію як на свою потужну силу. Ось витяг із зверненням до інтелігенції в повіті: *«Та ось надійшов час, в якому рідне слово гомонить вільно, в якому праця між народом вже не переслідується. Тепер вимагається тим більше від кожного інтелігента праці пильної і витривалої для народу.*

Ми будемо нашу власну хату: велику вільну Українську Республіку від Карпат до Кавказу. Та народ наш усяди ще мало свідомий, над ним треба працювати. Досі Австрія з поляками тільки затуманювали наш народ та боялися кожного прояву нашої свідомості. Тож працювати треба невтомно і щиро, щоби направити лихо і наздогнати втрачений час. А праця та належить до інтелігенції як цвіту народові. Для помочі в цій праці виховає собі інтелігенція в кожнім селі та присілку інтелігентних селян. Нехай інтелігенція стане рідними батьками і щирими радниками селян!»

Звернення публікувалося в повітовому часописі «Урядові вісті».

Будівництво шкіл теж було ініційоване повітовою владою. Так, 29 листопада 1918 року повітовий військовий комендант поручик УСС М. Сасвич звернувся до всіх громадських, парохіяльних урядів та управ шкільних у повіті. У зверненні зокрема говорилося, що в тих селах, де не

було шкільного будинку або його знищено війною, необхідно збудувати в *«українському стилі гуцульської форми»* будівлю. Матеріали будівельні виділяла українська держава через відповідні повітові служби. А будівництво повинна здійснити сільська громада своїми силами.

Упродовж січня 1919 року в повітах відбувалися віча вчителів, на яких обговорювалися проблеми становлення української школи, матеріальне забезпечення вчителів, обиралися делегати на з'їзд учителів. Подаємо мовою оригіналу одне з колективних рішень учительського віча:

1. *Всі школи мають бути державними.*
2. *Народні школи мають бути найменше 2-класними і більше класовими, в яких повинна бути одна сила мужська, а одна жіноча, одначе ніколи жінка вчителя.*
3. *Кількість дітей не може перевищити для однієї сили число 40.*
4. *Учителька, що вийшла заміж, перестає бути учителькою державною (дістає емеритуру або відправу).*
5. *Знесення шкільних рад місцевих і окружних.*
6. *Народне учительство по 30-х роках служби переходить на емературу.*
7. *Кількість годин тижнево – 24.*

Третього лютого 1919 року в Станіславі розпочав свою роботу з'їзд представників учительства Західної України. На з'їзді була прийнята резолюція, в якій відмічалося, що:

- *народна школа стала силою факту державною інституцією УНР, а вчительство державними урядниками;*
- *вчительство жадає призначення йому від 1 січня 1919 року таких службових виплат, які признано і які мають державні урядники зі всякими пільгами на майбутнє, з призначенням 30 літ служби до повної емератури (пенсії - В.К.).*

- учительки заміжні мусять бути трактовані на рівні з іншими учительками. Виплати пенсіонерам, вдовам, сиротам по народних учителях мають бути признані такими, як пенсіонерам, вдовам і сиротам по державних урядниках.

Поруч зі ще кількома пунктами, що стосуються покращення матеріального становища вчителів, є такі:

- народне учительство жадає признання народної школи самостійною державною інституцією;

- відлучення народної школи від політичних властей, ліквідація місцевих шкільних і окружних рад, а їх обов'язки мають виконувати шкільні уряди і повітові шкільні комісаріати.

Передбачалося створення комісії для складання проєкту шкільного закону.

21 березня 1919 року відбувся з'їзд учителів середніх шкіл.

Подією в освітянському житті краю був приїзд у Галичину в лютому 1919 року видатного українського педагога й вченого, заступника міністра освіти УНР Степана Сірополка. Зауважимо, що міністром тоді був відомий учений, а пізніше митрополит УАПЦ Іван Огієнко. Виступи С. Сірополка перед учителями, а також його статті в пресі, зокрема в газ. «Республіка» та «Учительський голос», з проблем реформування й становлення національної школи привернули увагу вчительської спільноти краю й піддавалися зацікавленому обговоренню. Не розкриваючи змісту виступів С. Сірополка, відмітимо, що багато змін і нововведень, які були здійснені на шляху реформування школи впродовж кількох останніх десятиліть нашого часу, збігаються з ідеями наукових праць ученого-педагога. На жаль, ми сьогодні ще мало знаємо про цього вченого та його праці.

У лютому 1919 року після реорганізації УНРади в повітах Галичини були створені повітові шкільні комісаріати, які керували діяльністю початкових шкіл у повітах і підпорядковувались Секретаріату. Як уже згадувалося, його очолював А. Артимович. Комісаріат припинив свою діяльність у липні 1919 року.

Молода Українська держава за неповний навчальний рік в умовах війни намагалася забезпечити нормальне функціонування навчальних закладів, охопити молодь навчанням у народних, середніх і фахових школах, організувати підготовку вчителів, покращити їх матеріальне становище. Однак у системі шкільництва, як завважували самі педагоги, відчувалась ще *«царсько-королівська атмосфера»*. Проте можна лише захоплюватися тим ентузіазмом наших попередників, як педагогів, так і урядовців, які в таких складних умовах зуміли так багато зробити корисного на шляху становлення національної школи.

Та, на жаль, набагато більше напрацювань залишилися не зреалізованими, бо з відомих причин ЗУНР перестала існувати. В історії України це був спалах волі, ентузіазму, надії, жертвовної самовідданої праці, як на фронтах війни, так і в запіллю, задля рідної Вітчизни.

Від 26 травня по кінець 1919 року румунські війська окупували наші землі. У переговорах, які вели чільні представники українського вчителства з комендантом румунських військ генералом Цадіком, домовилися, що навчання в школах буде проводитися за тими навчальними планами, за якими учні почали навчання й що навчальний рік закінчиться лише 5 липня 1919 року. У Розтоках в той час за румунської окупації була початкова школа з трирічним навчанням.

БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ В УМОВАХ ПОЛЬСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Новий 1919-20 рік розпочався в умовах польської окупації, хоч лише 14 березня 1923 року рішенням Ради послів Західну Україну було включено до складу Польщі. 31 липня 1924 року польським урядом був прийнятий шкільний закон для східних окраїн. Законом запроваджено нерівність у статусі громадян польської національності та громадян інших національностей, зокрема українців.

Народна школа «Рідної школи» в Нижньому Березові. 1930 р.

За ініціативою УПТ, яке в 1926 році було перейменовано на Товариство «Рідна школа», число приватних загальнонавчальних шкіл, спеціальних шкіл, різноманітних курсів на Гуцульщині зростало з кожним роком. Зокрема відкрито рідну школу в Нижньому Березові (1927). Створено підготовчі курси до гімназії в Кутах (1921), курси неграмотних в шістьох населених пунктах Косівщини, дитячі бібліотеки.

У 1921 році у Відні випущено «Гуцульську читанку», редактором якої був К.Трильовський. У 1927 році «Рідна школа» взяла під свою опіку столярну школу від Товари-

ства «Гуцульське мистецтво» в Косові. Однак не так легко було відкрити народні рідні школи. Влада створювала різні перешкоди. Доводилося мудрувати, як заснувати школу та навчати дітей і не порушити закон. І такий компромісний вихід було знайдено. Один параграф шкільного законодавства дозволяв проводити, так звані «збірні лекції», де діти мали можливість навчатися за гуртковою системою в кількості не більше десяти осіб. Цим скористалися вчителі й змогли організувати навчання дітей в селах, в яких батьки мали можливість забезпечити функціонування таких шкіл. Тому «збірними лекціями» довелося користуватись порівняно тривалий час. У такому вигляді існували українські школи в Шешорах, Прокураві, Стопчатові, Космачі та його присілках: Ведмеже, Ставник, Рушір, Плаюци. Деякі з цих шкіл довго не протримались унаслідок надмірного тиску адміністративної чи шкільної влади, а деякі впродовж довшого часу якнайкраще виконували свої навчальні та виховні завдання, виправдовуючи не тільки своє існування, а й ті жертви, на які спромагалося селянство.

Українську школу підтримували знамениті наші педагоги, які своєю жертвовною працею, проживаючи в нестерпних побутових умовах, отримуючи мізерну платню, зазнаючи переслідувань з боку австрійської, а пізніше польської влади, в холодних непристосованих приміщеннях навчали дітей. Вони були не лише педагогами, а й громадськими діячами, дослідниками етнографії, фольклору, авторами літературних творів, організаторами читалень «Просвіти». Серед них Микола Колсуняк (учителював у Кобаках, а потім в Яворові), Лука Гарматій (Тюдів, Криворівня, Розтоки, Голови), Михайло Ломацький (Криворівня, Голови), Данило Хоров'юк (Розтоки, Іспас), Богдан Заклинський (Зелене, Старі Кути, Жаб'є, Криве Поле, Ясіня), Іван Устиянович

(Косів), Марія Ленерт-Домбровська (Уторопи, Рибне та ще кілька сіл Галичини і Закарпаття) і багато інших. Вони докладали чимало зусиль для створення підручників, методик навчання, багатьох публікацій з питань педагогіки, етнографії та фольклору. Вважали своїм обов'язком не лише навчати дітей, а й нести просвіту, національну свідомість усім гуцулам.

Візьмімо для прикладу діяльність Богдана Заклинського (1886-1946), педагога, публіциста, фольклориста, етнограф, літератора, культурно-громадського діяча, який учителював на Гуцульщині, Закарпатті, Тернопільщині. За часів ЗУНР, коли потрібно було створювати українську школу й викорінювати дух утравістичних і польських шкіл, Богдан Заклинський разом з Миколою Угрин-Безгрішним створили в Косові видавництво «Довбуш», в якому було видано кілька підручників і посібників для вчителів Богдана Заклинського: «Велика букварева читанка» (1919), «Читанка для другого класу» (1919), «Хто се Тарас Шевченко?» (1919), «Історія українського виховання – педагогія і доба» (1919). З 1944 року працював у Львівському відділенні інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН УРСР.

А ось кілька фактів з творчого життя Марійки Підгірянки (Марії Ленерт-Домбровської) (1881-1963). Вона була членкинею УПТ. Переймаючись проблемами виховання молоді, 24 вересня 1906 року на зборах філії педагогічного товариства в Кутах виступила з блискучою доповіддю «Національне і патріотичне виховання молоді», текст якої друкувався в кількох числах педагогічного журналу «Прапор». У квітні 1910 року на загальних зборах педагогічного товариства виголосила доповідь «Чи може учитель успішно працювати, не доповнюючи свої загальноосвітні й педагогічні знання?» Переклала українською мовою педагогічні

твори шведської письменниці Елен Кей «Століття дитини» та «Мати і дитина», роман Данієля Дефо «Робінзон Крузо». Написала й видала чимало навчальних посібників для дітей молодшого шкільного віку. Зокрема уклала читаночку «Веснянка: Букварева читанка» (1919), «Ластівочка: Збірник літературних матеріалів для початкового навчання» (1925), «Весна: Руська читанка для першої класи гімназійної і горожанської шкіл» (1925), «Сонечко: Декляматор для дітей молодшого шкільного віку» (1941), а в співавторстві з чоловіком – «Буквар для українських шкіл» (1940). Опу-

Члени «Взаємної помочі укр. вчительства» Косівського повіту. 1931 р.

блікувала сотні літературних творів, які ввійшли в золотий фонд дитячої літератури.

В яких умовах доводилося працювати українському вчителю в наших гірських селах, можна частково довідатися зі статті «Школа в трупарні на цвинтари», опублікованій в одному з чисел педагогічного журналу «Прапор» (Коломия), в якій йшлося про перший рік праці приїжджого

вчителя Яворського в селі Снідавці, де не було шкільного приміщення, і він навчав дітей в трупарні на цвинтари. Невідомо, чи ця школа довго проіснувала, бо в шематизмах про школу в цьому селі не було згадки аж до 1930 року.

У законі від 1924 року про мову навчання в школах Польщі введено заходи, які під прикриттям закону мали привести до ліквідації українських шкіл. Цим документом було започатковано утраквізм (двомовність) нібито «*для згідного співжиття*» в першу чергу українців і поляків. Нововведення суттєво обмежували право українців мати власні школи, бо навіть у селах, де проживало всього кілька польських сімей і посилали дітей до школи, відкривалися утраквістичні школи. Закон передбачав уведення в українських школах польської мови з 3-го класу, викладання історії та географії польською мовою вчителями-поляками, заміну директорів-українців на поляків, позбавлення права публічності всіх приватних українських шкіл, перетворення українських учительських семінарій в утраквістичні. Зі встановленням у Польщі режиму Пілсудського наступ на українську культуру й шкільництво посилювалися.

Зважаючи на ці підступні кроки польської влади, Організація українських націоналістів опублікувала звернення до школярів, в якому, зокрема, говорилося:

«Молоді друзі! Українські школярі! Ви, молоді українці, виборюйте для себе рідну, справжню українську школу, в якій Вас вчитиме щирий, кохаючий свою землю і нарід учитель-Українець, в якій Вас вчитимуть кохати свою рідну землю – Україну, свій український народ, шанувати її славне минуле. Боріться за школу, з якої Ви вийдете справжніми синами і дочками свого народу й землі, борцями за кращу Долю й Волю».

Громадськими акціями відгукнулися на цей заклик як батьки, так і учні. Не відомо, чи цим саме закликом керувалися учні 4-6 класів Кобаківської утравквістичної семирічної школи, чи закликом комсомольців-підпільників, коли 10 травня 1932 року вийшли на страйк, ходили по подвір'ю й тримали в руках лозунги: *«Хай живе рідна мова!», «Хай живе піонерська організація!», «В Росії нема голодних», а коли директор запропонував їм зайти в класи, учні хором відповіли: «Домагаємось навчання в школі рідною мовою»* (газ. «Прикарпатська правда» за 19 травня 1962 р.).

Пропонуємо таблицю, складену за матеріалами довідника «*Spis szkół i nauczycieli*» (Львів, 1926), в якій показуємо зміни, які відбулися в школах лише за два роки урядової політики денаціоналізації українців.

Школи станом на 1926 рік та національний склад вчителів

Населені пункти	Школи	Мова навч.	Керівники шкіл	Склад вчителів
Акрешори	одно-класна	українська	Бійовська Михайлина	2-є - українців
Бабин	1-кл.	українська	Тим'як Марія	1 - українка
Баня-Березів	1-кл.	українська	Григорчук Меланія	2 - українки
Брустури	1-кл.	українська	Сальварівський Антон	1 - українець
Великий Рожин	1-кл.	українська	Король Стефан	1 - українець

Вижній Березів I	1-кл.	утраквіс- тична	Васкул Михайло	1 - українець
Город	1-кл.	україн- ська	Коестлікова Гелена	1 - полька
Космач- Бані	1-кл.	україн- ська	Якубович Марія	1 - полька
Космач- Завоєли	1-кл.	україн- ська	Ржемінецька Антоніна	1 - українка
Космач- Рушір	1-кл.	україн- ська	Врковичівна Ванда	1 - полька
Лючки	1-кл.	україн- ська	Стефаник Станіслава	1 - українка
Малий Рожин	1-кл.	україн- ська	Микитюк Никифор	1 - українець
Прокурава	1-кл.	україн- ська	Хромовська Володимира	1 - українка
Річка	1-кл.	утраквіс- тична	Холонівська Броніслава	1 - полька
Слобідка	1-кл.	утраквіс- тична	Мітрєнга Антонія	1 - українка
Смодна	1-кл.	утраквіс- тична	Казієвич Євгенія	1 - українка
Соколівка	1-кл.	україн- ська	Білицова Стефанія	1 - українка
Старі Кути Пеньківка	1-кл.	утраквіс- тична	Лозовський Йозеф	1 - українець
Стопчатів	1-кл.	утраквіс- тична	Будзик Михайло	2-є - українці
Текуча	1-кл.	утраквіс- тична	Трутяк Парасковія	1 - українка

Уторопи II	1-кл.	польська	Даниківна Людмила	1 - полька
Черганівка	1-кл.	українська	Здіховська Софія Єва	1 - полька
Шешори II	1-кл.	польська	Форманекова Владислава	1 - полька
Яворів	1-кл.	утраквістична	Конік Євстахій	1 - українець
Вербовець	2-кл.	утраквістична	Самборський Михайло	1 - українець 1 - полька
Вижній Березів	2-кл.	утраквістична	Корженевич Михайло	2 - українці 1 - полька
Космач	2-кл.	утраквістична	Марксова Євгенія	1 - полька 1 - українка
Микитинці	2-кл.	українська	Зайчлий Григорій	2 - українки
Рибно	2-кл.	утраквістична	Сінітовіч Захаріяш	2 - поляки
Рожнів II	2-кл.	польська	Андрієвич Віктор	2 - поляки
Розтоки	2-кл.	утраквістична	Вовк Григорій	2-є українців
Середній Березів	2-кл.	українська	Пшигодська Марія	1 - полька 1 - українка
Старий Косів	2-кл.	утраквістична	Чількевич Олена	1 - українка 1 - полька
Тюдів	2-кл.	українська	Тисяк Василь	1 - українець 1 - полька
Уторопи I	2-кл.	утраквістична	Рев'юк Стефан	2-є українців

Хімчин	2-кл.	утраквіс- тична	Наняк Михайло	2-є українців
Шешори I	2-кл.	україн- ська	Попіль Яків	2-є українців
Люча	3-кл.	україн- ська	Дутковська Олена	2 - українки 1 - полька
Нижній Березів	3-кл.	україн- ська	Санойчівна Агнішка	4 - польки
Москалівка	3-кл.	утраквіс- тична	Вінницький Зеновій	3 - українці
Пістинь	4-кл.	утраквіс- тична	Вільгосевич Францішек	4 - поляки 1 - українка
Кобаки	5-кл.	утраквіс- тична	Цюцюра Віктор	2 - поляки 5 - українців
Косів	5-кл. (чол.)	польська	Круковський Ян	5 - поляків 2-є - україн- ців
Рожнів I	5-кл.	утраквіс- тична	Корнашев- ський Артур	4 - українці, 1-поляк 1-єврейка
Старі Кути	5-кл.	утраквіс- тична	Ціпрак Ян	6 - укр. 1 - вірменка
Яблунів	5-кл.	польська	Адамчик Владислав	5 - поляків 1 - єврейка
Косів	7-кл. (жін.)	польська	Новосад Валерія	8 - поляків, 1 - українка 2-є- вірмен
Кути	7-кл. (чол.)	польська	Мігоцький Леопольд	9 - поляків, 2-є - вірмен
Кути	7-кл. (жін.)	польська	Гординський Юліуш	9 - поляків, 1 - вірменка

Зробимо короткий аналіз цієї таблиці. Отже, якщо до 1926 року в Косівському повіті було 34 українські школи, 1 утравістична і 7 польських, то в 1926 році українських шкіл зменшилося на 14, утравістичних збільшилося на 20, польських стало 8. Майже кожна школа 2-кл., 3-кл, 4-кл. були утравістичними, а 5-кл, 6-кл. та 7-кл. - польськими. Змінився і склад учителів. Станом на 1926 рік в школах повіту працювало 134 вчителі, з яких 68 поляків, 58 українців, 6 вірмен, 2 євреї. А в той час багатьох учителів-українців висилали на працю в польські повіти за «неблагонадійність» або просто не давали їм роботи.

Серед багатьох пунктів закону від 1924 року був обнадійливий пункт – це шкільний плебісцит щодо мови навчання в школі. В ході проведення плебісциту влада розраховувала на те, що селяни не в змозі будуть дотримуватися юридичних норм, що їх можна буде залякати, визнати не дійсними підписи тощо. Польська влада при цьому покладалася на гміни, які були у неї під контролем. Це розуміла українська інтелігенція і взялася допомагати населенню в організації й проведенні шкільного плебісциту. Члени «Просвіти», члени українських партій згуртовували, роз'яснювали й агітували селян боротися за свої права, проводили акції серед населення з метою підготовки декларацій та залучення до плебісциту ширшого кола батьків.

Плебісцит відбувався таким чином. Батьки на спеціальних бланках оформляли декларації. Проте цих бланків ні в продажу, ні в гміні не було – їх потрібно було замовляти в типографіях. Батькам, які переважно були неграмотними, необхідно було правильно заповнити й підписати декларації, та ще й підпис завірити в гміні. Після цього декларації віддавали в шкільний інспекторат. Та, зрозуміло, не все так гладко йшло. Гміни з різних причин відмовлялися завіряти

підписи, а в шкільному інспектораті в деклараціях знаходили «неточності».

Хтось із батьків мав надію не допустити утравізму, а там, де вже були польські школи, то хоч би домогтися двомовності. Чи вдавалося це батькам? Продемонструємо на прикладі Яблунова, де функціонувала польська п'ятикласна школа, яку відвідувало багато дітей з українських сімей, і тому була надія на плебісцит, з допомогою якого батьки зможуть щось вибороти, хоч би домогтися двомовності в школі. Як відбувалася підготовка до плебісциту, дізнаємося з донесення начальника яблунівського постерунку поліції до повітового староства в Коломиї:

«Агітація та була тайна і скрита, а зачиналася акція на тайному зібранню, яке відбувалося в читальні «Просвіти» в Яблунові дня 4 грудня 1932 року, на якому склалися декларації... Видними діячами тієї акції були Юліан Козяк з Яблунова та Петро Чукур, колишній писар гміни в Ковалівці. В кінці відбулася контракція зі сторони польської громади під керівництвом д-ра Марека Сітницького та тутешнього керівника школи Владислава Адамчика».

Очевидно, ця контракція з польської сторони була достатньо потужною, бо всі зусилля яблунівської громади щодо мови навчання в школі були зведені нанівець. Так було не тільки в Яблунові. Після 1926 року багато українських двокласних та трикласних шкіл стало утравістичними.

У трикласній утравістичній державній школі в третьому класі учні вивчали такі предмети: *релігія, польська мова, українська мова, рахунки з геометрією, нежива природа, географія і наука про Польщу, історія, малювання, ручна праця, спів, фізкультура.*

Окрім уроків української мови, малювання, праці, співів і фізкультури – всі інші проводилися польською мовою.

Від австрійської школи до ополячення

Села	1912 рік		1924 рік		1930 рік	
	шко- ли	мова	шко- ли	мова	шко- ли	мова
Акрешори	1-кл. (2 вч.)	укр.	1-кл. (2 вч.)	укр.	1-кл.	укр.
Бабин	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Баня- Березів	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Брустури	1-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.
Безулька	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	утраквіс- тична
Великий Рожин	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Вербовець	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.
Вижній Березів	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Город	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	утраквіс- тична
Кобаки	4-кл.	укр.	6-кл.	поль.	7-кл.	утраквіс- тична
Косів	5-кл-х 5-кл-д	поль- ська	5-кл-х 7-кл-д	поль- ська	7-кл- 7-кл-	польська
Космач	2-кл ¹ .	укр.	2-кл ¹ .	укр.	2-кл ¹ .	укр.
Кути	6-кл-х 6-кл-д 2кл.	поль- ська укр.	7-кл-х 7-кл-д	поль- ська	7-кл-х 7-кл-д	польська
Кривобро- ди	-	-	1-кл	укр.	1-кл.	укр.

Люча	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	3-кл.	утраквіс- тична
Лючки	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Малий Рожин	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Микитинці	1-кл. (2 вч.)	укр.	1-кл. (2 вч.)	укр.	1-кл. (2 вч.)	укр.
Москалівка	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	4-кл.	утраквіс- тична
Нижній Березів	1-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Пеньківка	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Пістинь	4-кл.	поль- ська	5-кл.	поль. укр.	5-кл.	утраквіс- тична
Прокурава	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.
Рибне	1-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Річка	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Рожнів	2-кл ² .	укр.	2-кл ² .	укр.	7-кл. 1-кл.	польська українс.
Розтоки	2-кл.	укр.	1-кл. (2 вч.)	укр.	дві 2-кл.	утраквіс- тичні
Середній Березів	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Слобідка	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	утраквіс- тична
Смодна	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	1-кл.	утраквіс- тична

Снідавка	-	-	-	-	1-кл ³ .	утраквіс- тична
Соколівка	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Старий Косів	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.
Старі Кути	4-кл.	укр.	4-кл.	укр.	7-кл.	утраквіс- тична
Стопчатів	1-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	польська і укр.
Текуча	1-кл.	укр.	1-кл. (2 вч.)	укр.	1-кл.	утраквіс- тична
Тюдів	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.
Уторопи	2-кл. 2-кл.	укр. поль	2-кл. 2-кл.	укр. поль	3-кл.	утраквіс- тична
Хімчин	2-кл.	укр.	1-кл ⁴ .	укр.	3-кл.	утраквіс- тична
Черганівка	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	3-кл.	утраквіс- тична
Шешори	2-кл.	укр.	2-кл.	укр.	2-кл.	утраквіс- тична
Яблунів	4-кл.	поль- ська	5-кл.	поль	5-кл.	польська
Яворів	1-кл.	укр.	1-кл.	укр.	3-кл.	утраквіс- тична

1. У Космачі (центрі) була двокласна школа з трикласним навчальним планом.
2. У Рожнові була 2-кл. школа з 4-класним навчальним планом.
3. Село Снідавка до 1939 року було присілком села Річки, а школа в шематизмах зафіксована в 1930 році. Можна припустити, що на присілку могли заснувати школу в 1924-1929 роках.
4. У Хімчині була 1-кл. школа з 2-кл. навчальним планом.

За польським законом від 1932 року початкові народні школи були трьох ступенів у залежності від тривалості навчання: I ступінь – 4-класні, II ступінь – 6-класні, III ступінь – 7-класні школи. Середньої української школи на Косівщині не було. Однак знаходилися національно свідомі, високоосвічені педагоги, які бачили в гуцульських дітях великий потенціал і все робили, щоб молодь отримала середню й вищу освіту попри всі нестатки селян. Так, вчитель Довганик Іван Григорович у 1930 році заснував у Косові приватну школу, яка готувала дівчат і юнаків до іспитів за курс гімназії. Випускники могли екстерном здавати матуру при українських гімназіях у Коломії, Вижниці чи Станіславі.

Іван Довганик з учнями приватної школи

Потрібно зауважити, що українців ні до Косівської, ні до Кутської польських гімназій не приймали. У 30-х роках в Косові діяла також доповнююча фахова школа, що давала підготовку в галузі торгівлі, бухгалтерії, малого підприємництва. Для відкриття школи необхідно було подати такі документи: кваліфікаційні свідоцтва настоятеля й вчителів, свідоцтва моральності настоятеля й вчителів, а також навчальний план з обов'язковим курсом релігії тощо.

На закінчення цього розділу наведемо відомості про шкільну мережу в 1935 році зі звіту старости Косівського повіту: усіх шкіл - 58, з українською мовою навчання - 12, утравквістичних - 41, польських - 5. Однокласних шкіл було 32, 2-кл. - 13, 3-кл. - 5, 4-кл. - 1, 7-кл. - 7. У школах працювало 146 учителів, навчалось 3846 учнів. Зауважимо, що до Косівського повіту входила територія теперішнього Верховинського району й не входила Яблунівщина. Всього в повіті було 43 села, які об'єднувалися у 8 гмін.

ШКОЛА ЗА «ПЕРШИХ СОВІТІВ»

Першого вересня 1939 року Німеччина напала на Польщу й розпочалася Друга світова війна. Ще перед війною частина мешканців повіту польської національності (урядовці й окремі вчителі) покинула наші краї, розформувалися польські гімназії, які функціонували в Кутах і Косові. Залишилися без роботи викладачі гімназій, які не виїхали, а також повернулися заслані в польські регіони вчителі-українці, які вважалися польською владою неблагонадійними. Ці висококваліфіковані педагоги спромоглися створити українські гімназії в Косові, Кутах і Пістині, але через три місяці довелося і вчителям, і учням розпрощатися зі своїми мріями. Вже 17 вересня 1939 року Червона армія перейшла Збруч і зайняла Західну Україну. На початку 1940 року на теренах теперішнього Косівського району створено Косівський, Кутський та Яблунівський райони, а також всі служби радянської влади районного рівня. Створено й відділи освіти. З певними труднощами вже 1 жовтня 1939 року розпочалося навчання. В січні 1940 року в Косові на базі гімназії були створені дві середні школи: СШ №1 у центрі міста в колишній ратуші та СШ №2 на Москалівці. Першим директором СШ №1 став присланий зі східних областей

Микола Губенко. Педагогічний колектив школи складався з учителів колишніх польської, єврейської та української гімназій. У 1941 році відбувся перший випуск школи. Косівська СШ №2 у 1940-1941 роках розміщала в приміщеннях теперішньої початкової школи-садка на Москалівці. Учнівський та вчительський колективи були сформовані з частин колишніх семирічних шкіл № 1, № 2, польської гімназії. Працювали тут як місцеві українські вчителі, так і прислані зі східних областей, директорував уродженець Снятинщини Ілько Семотюк. Школа була «прогресівкою», тобто переходила поступово від 7-річної до 10-річної, до початку війни в ній був тільки 9-ий клас, випуску не мала.

У 1940 році в Кутах на базі гімназії теж створили середню школу, в якій навчалося 219 учнів і 220 дорослих у вечірній школі. «Прогресівку» створено і в Середньому Березові (дир. І. Кузич-Березовський), до якої залучено дітей з навколишніх сіл. Яблунівську польську семирічну школу реорганізовано в неповну середню школу з українською мовою викладання (дир. П.І.Демків). За парти сіло 360 учнів.

За постановою РНК УРСР від 4 березня 1940 року нова влада реорганізувала навчальні заклади Західної України відповідно до діючої в СРСР системи народної освіти. Так, народна школа I ст. стала початковою (I – IV кл.), народна школа II-III ст. – неповною середньою школою (семирічною), а гімназії і ліцеї – середніми школами (десятирічними). Оцінювання знань відбувалося приблизно так, як і за Польщі, за чотириступеневою системою: незадовільно, задовільно, цілком задовільно, добре (*у польській школі знання оцінювалися так: недостатні, достатні, добрі, дуже добрі*).

В усіх школах району навчання відбувалося рідною українською мовою. Правда, вже тоді у великих містах

з'являлися й чисто російські школи, де навчалися діти приїжджих службовців та військових чинів. У школах не вистачало вчителів, цю нестачу частково поповнювали вчителі, прислані зі східних областей України. За потреби на вчительські посади приймалися менш-більш грамотні особи з числа місцевих жителів. Проте відповідні радянські органи пильно стежили за місцевими вчителями, і багато з них пізніше опинилися за ґратами. Згадувати про Бога чи Україну, чи читати книжки, які колись видавала «Просвіта», а чи мати вдома навіть десь заховану будь-яку працю Михайла Грушевського з історії України – великий злочин. За це можна було опинитися в тюрмі або на Сибіру. Комуністична ідеологія була на першому місці. Повсюдно портрети Леніна і Сталіна: на стінах школи і в начальницьких кабінетах, в руках людей на організованих владою мітингах і на трибунах, малювали їх на грошах і на сторінках підручників. Хоч не вистачало паперу на підручники та зошити, зате портретами вождів Західна Україна забезпечувалася добре. Коломийська газета «Червоний прапор» ще 2 жовтня 1939 року писала: *«Книгокультторг і інші торгуючі організації міста Києва цими днями на просьбу населення відправили в Західну Україну першу партію 500 тисяч портретів керівників партії і уряду»*. Чи дійсно вже так не вистачало населенню тих портретів? Мабуть, не вистачало чогось іншого, про що говорити не можна було.

До навчання в школі залучалися всі діти шкільного віку, хоч це давалося не легко. Організовувались вечірні курси для ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Всі ці заходи схвально зустріло майже все населення, оскільки добре пам'ятало політику ополячування, яку вела Річ Посполита.

Хоч на той час лише початкова освіта була обов'язковою,

проте не допускалося відсіву дітей і з наступних класів. І це не тільки тому, що радянська держава хотіла мати освічених громадян, а тому, щоб молоде покоління було виховане в комуністичному дусі, щоб стало активними провідниками політики партії. З цією метою в школах створювались піонерські та комсомольські організації, здійснювалось атеїстичне виховання, нівелювалась національна свідомість. З цих позицій аналізувалися й твори класиків української літератури. Замовчувалися не вигідні центральному урядові українські культурні діячі та їхні ідеї. На уроках фізкультури всі команди подавались російською мовою, у роботі з дітьми використовувалися російськомовні пісні, вірші, ігри тощо. Започатковувалось повзуче зросійщення.

Влада розпочала підготовку вчителів з місцевої молоді. Для цього 1 березня 1940 року в Станіславі відкрились двері нового навчального закладу – вчительського інституту. Інститут мав три факультети: історичний, фізико-математичний та філологічний з двома відділеннями – української мови і літератури та російської мови і літератури. У січні 1940 року створена Коломийська педагогічна школа з терміном навчання 3 роки з метою підготовки вчителів 1-4 класів. Але ці заклади так і не встигли зробити випуски вчителів. Почалася німецько-радянська війна.

В УМОВАХ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Новий 1941-42 навчальний рік розпочався в умовах німецької окупації. Нацисти принесли свою систему освіти, яка включала дошкільне виховання (діти від 3 до 6 років); народну початкову школу I – IV кл. (діти від 6 до 10 років); виділову школу (вищу початкову), навчання в якій тривало три роки (V, VI, VII кл.) і яка мала формувати світогляд дитини та давати «такі знання, без яких годі буде в житті

обійтися»; гімназію (середню школу), в перший клас якої можна було вступити, склавши екзамени після закінчення початкової школи, або після 6-кл. віділової відразу до третього класу гімназії; фахові школи (підготовка кваліфікованих робітників) та фахові школи вищого типу, до яких приймали випускників гімназій. Але ця система освіти не в повній мірі стосувалася окупованих територій.

Німецька влада у своїх розпорядженнях вказувала, що *«основним завданням української школи є виховання розумного, врівноваженого, національно свідомого і, в найкращому розуміння слова, жертвовного українського покоління»*. Гітлер вважав, що освіта для завойованих східних народів може згубно впливати на інтереси Німеччини, тому *«не можна, щоб вони знали більше, ніж значення дорожніх знаків, а географію можна обмежити фразою: столиця рейху – Берлін»*.

Рейхскомісар України Е. Кох видав спеціальну директиву, за якою навчання в школах обмежувалось читанням, письмом, рахунками, фізкультурою, різними іграми та ручною працею. Радянські підручники, *«просякнуті більшовицькою пропагандою»*, заборонялось використовувати, а нові підручники ще не були видані.

Підготовку вчителів на Станіславщині призупинили, вчительський інститут у Станіславі і педшкола в Коломиї свою роботу так і не відновили.

Окупантам потрібна була робоча сила, і вони відразу взялися за підготовку фахових робітників, створювали фахові школи з підготовки робітників в усіх містах і містечках, а в селах дозволено було створювати лише початкові школи. Навчання в початкових народних школах, згідно з німецькою освітньою політикою, мало тривати сім років і було обов'язковим для всіх дітей шкільного віку. Це були діти,

Учні промислової школи. 1942 р.

які народилися в період від 1 січня 1928 р. до 31 грудня 1933 р. включно. Старших дітей дозволялося приймати на навчання, якщо вони вже навчалися, але ще не закінчили школу та за наявності місця в навчальному закладі.

Німецька влада видала інструкцію про службовий обов'язок для українців (дінстпфліхт), за якою особи чоловічої статі віком від 15 до 35 років повинні відбути військову службу (вердінст), а старші (до 55 років) мали обов'язок праці (арбайтспфліхт). У зв'язку з цим відбувався новий примусовий набір до «баудінсту» – будівельної служби. Одночасно «Арбайтсамт» почав примусовий набір на роботу до Німеччини. Для цього німці проводили облави. Молоді хлопці ховалися, тікали в ліси й поповнювали загони УПА.

Людей замучували «контингентами» – обов'язковими поставками сільськогосподарської продукції. Половину м'яса забитої худоби, наприклад, потрібно було здавати окупаційній владі. Також обов'язково здавалися свинячі

шкури, щетина, пір'я. Для виготовлення мішковини селяни були зобов'язані заготовляти кропиву.

Німці переслідували учасників українського підпілля. Без суду і слідства вони розстрілювали юнаків, які підозрювалися у зв'язках з ОУН. Та все ж до населення Галичини німці ставилися більш лояльно, ніж до наддніпрянців. Вони майже не нищили на західноукраїнських землях українські початкові школи. Навчання проводилось рідною мовою, у підручниках певною мірою відображалася українська культура, у шкільну програму були введені уроки релігії. Але вже з третього класу починалося вивчення німецької мови (за радянської влади вивчення російської мови починалося з першого класу).

В організації народних шкіл влада чітко дотримувалася засади, що українських дітей має вчити український вчитель в українській школі, польських – польський вчитель у польській школі. У кожному населеному пункті, де налічувалося 40 українських дітей, могла відкриватись українська школа. Для дітей німців і «фольксдойчів» для відкриття школи досить було 8 дітей. У Косові, Кутах, Яблунові, Пістині, Середньому Березові залишилися семирічки, які мали статус вищої початкової, а в інших населених пунктах – початкові, хоч до цього в деяких селах були семирічки. Навчання велось українською мовою, але вивчення історії Німеччини й німецької мови було обов'язковим. У школах не вистачало вчителів. Ті вчителі, які прибули за останні півтора року зі Східної України, виїхали разом з червоною армією. Залишилися місцеві вчителі, які врятувалися від більшовицьких репресій, але їх було замало. Виникла потреба в створенні вчительських семінарій. Упродовж 1941-1942 навчального року відкрито три вчительські семінарії: дві на Львівщині (Самбір, Яворів) і одну на Станіславщині

(Рогатин). Протягом 1942-1943 навчального року відкрито ще три нові семінарії: у Львові, Бучачі, Грубешові. На кінець 1943-1944 навчального року на території Східної Га-

Учні випускного 7-го класу Косівської школи. 1942 р.

личині вже діяли дев'ять українських семінарій і одна однорічна школа, яка готувала вихователюк для дошкільних виховних закладів.

Для вчителів у Львові виходив журнал «Українська школа», для студентів – журнал «Студентський прапор», для дітей – журнал «Малі друзі». Всі ці видання, як і інша українська періодика, піддавалися строгій цензурі.

З великими потугами в Коломиї відновили українську гімназію, яку розформували «перші совіти». Це була одна з десяти дозволених німцями гімназій в Галичині, але єдина середня школа на все Покуття й Гуцульщину. У той час там навчалося багато відомих наших земляків: Дмитро Павличко, Роман Іваничук, Лук'ян Вардзарук, Михайло Ковалишин, Ольга Пелипейко, Марія Яремин-Цицак, Ірина та Ганна Лепкалюки, Степан Радиш, Аскольд Ганьківський та

багато інших. Гімназійна молодь здебільшого була патріотичною, окремі учні мали зв'язки з підпіллям ОУН, читали підпільну літературу. Тодішній учень Коломийської гімназії Дмитро Павличко згадує: *«Учителі застерігали нас у приватних розмовах, казали, що за знайдену німцями в гімназії націоналістичну літературу студентів і професорів чекають розстріл і ліквідація гімназії... Наші професори були нашими однодумцями, вважали німецьку владу ворожою, окупаційною, але зберігали видиму лояльність до неї, щоб таким чином мати змогу давати освіту бодай невеликій частині української молоді».*

Оскільки українські народні школи в 1941-1942 навчальному році не мали затверджених німецькою владою навчальних програм, то це давало змогу педагогам додавати до навчального процесу елементи національного змісту, що сприяло утвердженню національної свідомості дітей. Творчі педагоги намагалися розробити власні варіанти навчальних програм, використовуючи кращі надбання української та світової науки, здобутки народної педагогіки. Поширеним явищем стало поглиблене вивчення історії України, краєзнавства. За німецької окупації відкривати середні школи в селах було заборонено. В Середньому Березові, наприклад, дозволено було відкрити лише семирічку в статусі вищої початкової, але директор школи Іван Кузич-Березовський, скориставшись відсутністю навчальних програм для шкіл окупованих територій та ще не налагодженого контролю з боку влади, придбав німецькі гімназійні програми, запросив вчителів-спеціалістів, які були розсіяні по різних школах, а декого навіть з Коломиї, і організував навчання дітей за програмою середньої школи. Навчання відбувалось напів підпільно, так, що не всі учні усвідомлювали, що вони вчаться в середній школі, та попри це багато

випускників успішно склали іспити до Львівської технічної й хімічної шкіл, а також до вчительської дівочої семінарії.

Невдовзі діяльність освітніх установ опинилася під цілковитим контролем окупаційної влади. Освітня політика набрала виразно пронімецького характеру. При генерал-комісаріатах, обласних, районних, сільських управах були створені відділи освіти, які координували та контролювали увесь навчальний процес. Шкільна освіта була просякнута ідеологічними настановами влади Третього Рейху, що формували систему ціннісних орієнтирів, альтернативну комуністичній.

У навчальному процесі значна увага приділялася учнівській дисципліні. Вчителі вимагали суворого послуху. Учень мав твердо пам'ятати, що за порушення поведінки він мусить бути покараний. У системі виховання учнівської молоді поряд з методами переконання використовувались також методи примусу. Вважалося, що якщо вчитель не може втримати дисципліну серед дітей, то він не надається до вчительської праці.

Всі окупаційні режими, які загарбували наші українські землі, намагалися поневолити народ, позбавити його історичної пам'яті, національної свідомости, упослідити нашу мову. Щоб утвердити свою імперську політику, окупанти використовували школу, підлаштовували для цього зміст освіти, вводили в навчальні плани вивчення своєї історії, своєї мови, прищеплювали свою ідеологію. Було в нас онімечення і ополячення, зросійщення і радянізація. Рани, заподіяні окупантами, дають про себе знати і сьогодні. Тіло нації, на жаль, не швидко загоюється. Важливо, щоб ми не звикали до цього болю і сконсолідованими зусиллями долали перешкоди до повного оздоровлення.

ОСВІТА В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У березні-квітні 1944 року радянські війська з боями вступили на землі нашого району. З острахом і тривожними відчуттями зустрічали наші краяни цей другий прихід радянської влади. Ще в пам'яті були нерадісні події 1939-41 років: розстріли, арешти українських патріотів і виселення їхніх сімей на каторжні роботи в необжиту Сибірську глухомань. Однак влада зі своїм другим приходом знала своє, вона вважала, що народ потрібно постійно переконувати в благах сталінського соціалізму. В залах і на площах періодично збирали людей, заставляли їх слухати політінформаторів, пропагандистів, демонстрували кінофільми, пропагандистські кіножурнали, славили партію й Леніна, Сталіна та його сатрапів. Сюди також були надіслані вчителі-добровольці зі Східної України, щоб налагоджувати справу народної освіти. З одного боку, тут дійсно бракувало вчителів: хто загинув, хто ще воював, хто перебував в еміграції. З іншого боку, влада хотіла швидкими темпами запровадити на цій території комуністичну ідеологію та заволодіти душами галицької молоді.

Радянська влада відразу взялася всіма випробуваними методами виховувати молодь в комуністичному дусі з дитячих років. Тому всі зусилля були спрямовані на освіту: дошкільну, шкільну, вечірні школи робітничої та селянської молоді.

Система освіти в повоєнний час залишилась такою ж, якою була за часів першого приходу радянської влади в 1939 році: початкова школа (1–4 кл.), неповна середня – (1–7 кл.) і середня (1–10 кл.).

У 1-2-х класах вивчали українську мову (усну й письмову); арифметику, вивчення якої закінчувалося у 5-му класі; військово-фізичну підготовку; каліграфію, яка закінчува-

лася у 2-му класі; малювання і співи, які закінчувалися у 4-му класі. У 3-му класі додавалися російська мова (усна й письмова), природа, географія, історія СРСР. У 5-му класі додавалися іноземна мова, українська та російська літератури. У 6-му класі – алгебра, геометрія, фізика. У 7-му класі – хімія та конституція СРСР.

У 1944 році введено скасовану раніше 5-бальну систему оцінювання знань, а також обов'язковість випускних екзаменів за 4-й, 7-й і 10-й класи, нагородження золотою й срібною медалями учнів-відмінників, які закінчували середню школу.

ЗАКЛАДИ ОСВІТИ В КОСІВСЬКОМУ, КУТСЬКОМУ ТА ЯБЛУНІВСЬКОМУ РАЙОНАХ ДО ЇХ ОБ'ЄДНАННЯ

Після війни знову були відновлені Косівський, Кутський та Яблунівський райони, створювалися органи районної влади, в т. ч. й відділи народної освіти.

З групою вчителів-добровольців (хоч не всі мали педагогічну освіту) в травні 1944 року в **Косівський район** повернувся завідувач райвно Олександр Цепкало, який обіймав цю посаду в 1939-41 роках. Він сформував відділ освіти, подбав про його кадрове забезпечення та взявся налагоджувати роботу шкіл. Щоб розпочати навчання 1 жовтня 1944 року, як цього вимагала влада, впродовж вересня місяця завідувач райвно призначив одинадцять директорів семирічних та тринадцять завідувачів початкових шкіл. Призначив також на посаду директора Косівської середньої школи С.К.Юносова, який, очевидно, не міг справитися з обов'язками ні директора, ні вчителя, і вже 10 січня 1945 року його звільнив. Новим директором став В.М.Ромовський, який мав вищу освіту, але здобув її в Гданську, і це не дуже

подобалося новій владі. У грудні 1946 року школу прийняв І.М.Михайлюк, родом з Миколаївщини, фронтовик, який був добрим учителем і директором школи, а згодом і завідувачем райвно. В інших селах, де ще не було підготовлених приміщень і бракувало вчителів, навчання розпочалися пізніше. Шкільні приміщення по селах вимагали ремонтів, багато з них були розбиті мінами і снарядами, не вистачало підручників (а їх завозили зі Східної України), не вистачало зошитів, ручок та олівців, не кажучи про інше приладдя та наочність. На кінець 1944-45 н. р. у школах Косівського району навчалося 4925 учнів. У наступні роки мережа шкіл в районі зростала, зокрема на початок 1945-1946 н. р. було відкрито одну семирічну (Річка) та сім початкових шкіл. Багато вчителів прибувало зі східних областей України, але педагогічних кадрів все одно бракувало. З тих 213 вчителів, які працювали в районі до війни, з різних причин до роботи приступили лише одиниці. Щоб якось поповнити кадровий склад педагогів, доводилося брати на роботу осіб, які не мали навіть повної середньої освіти. Для таких учителів відділ освіти створював постійно діючі семінари. Як повідомляла районна газета «Ленінська правда», 12 листопада 1945 року почав свою роботу постійно діючий семінар учителів сільських шкіл, які не мали повної середньої освіти. Лекції на цьому семінарі слухали 32 особи.

Станом на початок 1946-47 навчального року в районі були: 1 середня (Косів), 13 семирічних, 27 початкових шкіл. У школах навчалося 6650 дітей, їх навчало 186 учителів. Щоб залучити до школи всіх дітей шкільного віку, у великих селах створювалися початкові школи на присілках. Так, у Яворові, наприклад, окрім семирічної школи було 5 початкових шкіл; у Річці була семирічка і 4 початкові школи; в Снідавці – теж 4 початкові школи. По кілька початкових

шкіл було в Рожнові, Хімчині, Шешорах, Шепоті. Наповнюваність класів була великою, бо в кожному класі навчалося багато переростків, хоч відвідування школи було незадовільним. У Хімчинській школі з 39 учнів першого класу, за словами партійного чиновника, який перевіряв школу, в класі сиділо в середньому 10-12 учнів. І тут він зауважив, що в школі на низькому рівні політико-виховна робота, в класах немає лозунгів, немає портретів вождя, учні звертаються до вчительки: «прошу пані» («Ленінська правда», жовтень 1946 рік). Можна подумати, що якби першокласники читали лозунги й бачили портрет «батька Сталіна», то й відвідування було б кращим.

У той час у місті Косові функціонували середня, семирічна, початкова школи та вечірня школа робітничої молоді, два дитячі будинки, дитячий садок і ясла, піонерський клуб. При середній школі був пришкільний інтернат. Вже навесні 1947 року розпочалися екзамени на атестат зрілості перших випускників Косівської середньої школи. Про результати іспиту з української літератури, не без гордості, розповів у своєму повідомленні в районній газеті директор школи Іван Михайлюк: *«Учні-випускники 10-го класу, що складають екзамени на атестат зрілості, 20 травня мали письмовий іспит – самостійний твір з української літератури. Добрі наслідки цього першого екзамену: з 24 учнів жодна робота не одержала незадовільної оцінки. Найкраще написана робота, на відмінно, учня Пеліпейка І.»*

Влітку 1945 року в Косівському районі організовано перший піонерський табір на березі річки Рибниці в с. Смодній. З вересня 1948 року запрацювала новостворена Пістинська середня школа (дир. В.І.Губський). У 1949-50 н. р. в район направлено 27 вчителів, з них 1 – з університетською освітою, 1 – закінчив педагогічний інститут, 11 – закінчи-

ли учительський інститут, 4 – педшколу, 10 мали лише загальну середню освіту. У 1950-51 навчальному році район поповнився більш кваліфікованими кадрами: із 39 вчителів 3 – з вищою освітою, 25 – закінчили вчительський інститут, 11 – педшколу. У 1951 році побудовано школу в с. Шепоті, а в 1952 році відкрито Яворівську середню школу (дир. Є.С.Король). За словами завідувача райвно О.Цепкала, у 1953-54 н.р. в районі працюватиме 33 школи: 13 – початкових, 17 – неповних середніх, 3 – середні, буде створено 4 учнівські інтернати на 75 дітей («Ленінська правда», серпень 1953 року).

У 1957 році Кутський район було приєднано до Косівського і всі школи перейшли у відання Косівського райвно. У 1963 році до Косівського району приєднано частину тодішнього Яблунівського району. В цьому ж році до Косівського району приєднано Верховинський район, але вже в грудні 1966 року знову було відновлено Верховинський район і включено до його складу села Білоберізку, Хороцево, Барвінків, які спочатку належали до Кутського, а потім до Косівського районів.

Завідувачами Косівського районного відділу освіти з 1939 року були: О.М.Цепкало (1939-1941, 1944-53), К.Я.Пінчук (1953-55), І.М.Михайлюк (1955-63), М.М.Чорноус (1963-64, 1965-69). В.І.Яворський (1964-65, 1969-75), Д.С.Петрук (1975-83), Я.В.Матійчак (1983-94), В.Ю.Курищук (1994-98). З 1998 року начальником відділу освіти працює В.Я.Козьменчук.

У травні 1944 року обласний відділ народної освіти на посаду завідувача **Кутського райвно** призначив О.П.Телігу. Він відразу взявся за роботу: створив відділ освіти, укомплектував його кадрами, в липні призначив трьох директорів семирічних шкіл (Старі Кути, Кобаки, Рожнів), дев'ятьох

завідувачів початкових шкіл. Призначив також на посаду директора Кутської середньої школи М.В.Керницького, який вже в жовтні був увільнений, оскільки, як зазначено в наказі райвно, не справився з роботою, а на його місце призначили О.В.Рибаківську. В Кутах ще була початкова школа, дитячий будинок, піонерський клуб. У вересні об'їздно в Кутський район направив 30 вчителів, вихідців з Київщини і Чернігівщини. Це були в основному вчителі початкових класів, російської мови та історії. Зі Східної України вчителі прибували і в наступних роках. Так, зокрема, в серпні 1945 року прибуло ще 19 молодих спеціалістів. Та, на жаль, у багатьох сільських школах в 1944-45 н. р. з різних причин не змогло розпочатись навчання. Але вже в наступних роках кількість діючих шкіл зростала. Розпочалося навчання в школах Тюдова, Великого і Малого Ріжна, Рибного, Розтік, Білоберізки, Барвінкова, Хороцева. Відкривалися початкові школи у віддалених присілках багатьох сіл. У серпні 1946 року районна газета «Наша перемога» в передовій статті писала: *«В цьому році відкриється 22 школи: одна середня, 5 неповно середніх та 16 початкових, в яких буде навчатися 3155 дітей, працюватиме 96 вчителів... Побудовано нову школу в с. Розтоки».*

У 1948 році на базі Рожнівської семирічки відкрили середню школу, директором якої призначили М.І.Мосич, а потім Ю.Г.Щербак. У 1951 році відкрився перший Кутський дитячий садок – з 2005 року ДНЗ «Калинка». У 1947 році запрацювала сільськогосподарська школа, у 1949 році – будівельна. У 1955 році до сільськогосподарської школи приєднали Рогатинську зооветеринарну школу, Богородчанську сільськогосподарську школу, Кутську будівельну школу. На базі цих навчальних закладів у 1972 році створили Кутське сільське професійно-технічне училище №36.

Станом на вересень 1953 року в районі діяло 8 вечірніх шкіл сільської молоді та школа робітничої молоді в Кутах. У цьому ж 1953 році на базі колишньої семирічки запрацювала Кобаківська середня школа (директор П.І.Зікратий). У 1954 році перших восьмикласників прийняла Білоберізька середня школа (директор О.А.Лимар).

У 1957 році Кутський район ліквідовано, його територію приєднано до Косівського району і всі школи перейшли у відання Косівського району. Впродовж всього цього часу на посаді завідувача Кутського районного відділу освіти працювали: О.П.Теліга (1944-49), Ю.Н.Атаманюк (1949-53), А.К.Біляк (1953-55), А.К.Остапенко (1955), Я.М.Чепіль (1955-56), А.Т.Бортнік (1956-57).

Влітку 1944 року в **Яблунівському районі** було неспокійно, війська УПА чинили опір окупаційній владі. Сюди лише на початку жовтня з області направили політінспектора С.Бобиренка, який зайнявся організацією освіти в районі. Поки укомплектовувався фахівцями районний відділ освіти, що тривало до кінця жовтня, у школи були призначені директори, які негайно зайнялися організацією навчально-виховного процесу. Навчальний рік розпочався 10 жовтня, і то не в усіх селах. Станом на травень 1945 року в Яблунівському районі функціонували 5 семирічних шкіл (Яблунів, Середній Березів, Нижній Березів, Вижній Березів, Баня-Березів) та 9 початкових, з яких 2 присілкові. Не працювали школи в Космачі та його присілках через воєнні дії. На початку вересня 1944 року сотня УПА куреня Скуби вигнала з Космача гарнізон НКВС, котрий представляв окупаційну радянську владу. Відтоді аж до половини лютого 1945 року в Космачі не ступала нога завойовника. На початку січня 1945 року цю «бандерівську столицю» забажав підкорити Герой Радянського Союзу Н. Дергачов з цілим

батальйоном червонопогонників, але вони до Космача не доїхали, у Рушорі їх ущент розгромила прицільним шквальним вогнем сотня Мороза. Це був один з найуспішніших боїв УПА на Прикарпатті, а керував ним чотовий Кривоніс (Мирослав Симчич).

У Космачі-центрі початкова школа запрацювала лише в грудні 1945 року, а в присілках – в січні-лютому 1946 року. З початку 1945-46 н. р. відкрили середню школу в Яблунові, директором якої призначили Г.О.Вовка, а в листопаді 1946 року цю посаду обійняв присланий зі Східної України Л.Д.Мацовка, який пропрацював до 1953 року й залишив про себе добру славу. Перші роки його роботи в Яблунові були складними. Не вистачало приміщень для середньої школи, бракувало вчителів. Однак він був мудрим керівником і досвідченим учителем. Доклав великих зусиль для будівництва школи, яка була введена в дію в 1952 році. Вміло добирав кадри й домагався ефективної роботи вчительського колективу. Один з випускників першого випуску Яблунівської середньої школи В.Д.Томашук про своє навчання згадував:

«Нас було 16. Шістнадцять перших записів у книзі обліку виданих атестатів зрілості. А було 60. Шістдесят хлопців і дівчат пішки прийшли з дальших і ближчих сіл до Яблунова у той нелегкий 45-й рік, щоб торкнутися сторінок науки.

Школа відкрилась для нас, та бракувало вчителів. Математику і фізику, наприклад, навчав завідувач райвно, який цілими днями у складі «партактиву» з автоматом ходив по селах. Коли ж налітав до школи, то на два-три дні в нашому класі змінювався розклад – шість уроків зряду була математика, на інший день – сама фізика. Нещадно питав нас, вбачав у нас бандерівців, з насолодою ставив

двійки. Після такої екзикуції в коридорі школи появлявся наказ директора про відчислення із числа учнів за не-успішність. Так за два роки із 60 нас стало 16».

У 1947-48 н. р. в районі деякі початкові школи реорганізовувалися в семирічні, залишали вчительську працю окремі працівники, які не мали освіти й не хотіли її здобувати. Тому влітку 1948 року районний відділ народної освіти прийняв на роботу 40 нових учителів. Це майже третина тієї кількості вчителів, яка на той час вже працювала в районі. Серед новоприбулих були не тільки вчителі зі східних областей, але й місцева молодь. У 1949-50 навчальному році у великих селах відкривалися вечірні школи, а чи окремі класи для навчання селянської молоді. В 1951 році запрацювала середня школа в Середньому Березові, в 1953 році відкрито середню школу в Космачі та початкову школу в Люча-Рушорі. Середні вечірні школи робітничої молоді були відкриті в Яблуніві, Ковалівці, Космачі. У 1957 році у зв'язку з ліквідацією Печеніжинського району частина його сіл увійшла до складу Яблунівського району, а школи відповідно – до відання Яблунівського райвно. У 1963 році ліквідовано Яблунівський район. Села колишнього Печеніжинського району відійшли до Коломийського, решта сіл – до Косівського району. Яблунівська селищна рада та Космацька сільська відійшли до Верховинського району. У 1964 році обидва населені пункти ввійшли до складу Косівського району.

У Яблунівському районному відділі освіти завідувачами працювали: А.Л.Корсунівська (1944-45), О.Т.Павлюк (1945), Н.М.Давиденко (1945-47), І.Я.Репетун (1947), Ф.М.Омельченко (1947-48), Є. Т. Килимник (1948-51), В.М.Тодоров (1951), І.В.Коцюлим (1951-54, 1956-60), Р.В.Білошицька (1954-56), М.В.Томащук (1960-63).

УМОВИ ЖИТТЯ ТА ПРАЦІ ВЧИТЕЛІВ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

У важкі післявоєнні роки більшість областей східної та південної України були охоплені масовим голодом, спричиненим не так повоєнним неврожаєм, як спланованою акцією сталінського Політбюро з метою забрати в селян залишки зерна й продати чи подарувати його братнім режимам у соціалістичному таборі. Величезна кількість голодуючих з початку 1946 р. з власної ініціативи вирушала до західних областей України, де було ще мало колгоспів, де загони Української повстанської армії чинили спротив вивозу зерна, де повстанці своїми відозвами закликали селян допомагати голодуючим. Селяни західних областей рятували від голодної смерті не тільки своїх земляків-українців, а й часто виснажених голодом росіян, білорусів, молдаван, яких заганяв голод у наш край. Однак страждало й населення Західної України від насильницької колективізації та репресій, а в деяких регіонах і голоду. Особливо сильним був голод в південних районах Чернівецьчини, де в перші повоєнні роки більш масштабно, ніж в інших областях, проводилась колективізація.

Робітники й службовці могли придбати продукти тільки через Райспоживспілку за певними нормами й списками. Це стосувалося і вчителів. Не було легко й тутешнім селянам, бо держава примушувала кожен двір підписувати зобов'язання про поставку зерна, а також усі селянські господарства зобов'язані були продати державі за так званими державними споживчими цінами визначену кількість м'яса й молока, а хто мав вівці, то й вовну. А ще до цього селянин повинен був заплатити сільськогосподарський податок, оплатити страховку (окремо за будівлі, окремо за домашні тварини), купити облігації державної позики (обов'язково),

і в результаті він залишався ні з чим. Бракувало зерна, не було й грошей, щоб з державою розрахуватися і щось для себе придбати. Тому горяни варили сіль, пішки ходили за Дністер у степові райони, там вимінювали її на зерно, а то й продавали, якщо пощастить, і так виживали.

Не в кращих умовах доводилося працювати вчителям. Якщо приїжджі вчителі більше відчували матеріальні нестатки, зокрема харчів, то місцеві, які певним чином були прив'язані до домашнього господарства, – моральний тиск. Учителі так само, як і службовці, до кінця 1947 року отримували продукти через Райспоживспілку. Приїжджим педагогам виділялася земля для городів. Так, наприклад, в березні 1946 року Кутським райвно було видано наказ про виділення вчителям землі, площею по 0,15 га для городів і вказувалося: *«Попередити вчителів, які не бажатимуть засівати городів, про те, що в наступному році вони не отримають ніякої городини або овочів»*. Учитель повинен був обробляти город сам. У наказі відділу освіти від 25.05.1951р. зазначалося: *«На основі рішення партії і уряду про користування присадибними земельними ділянками наказую всім директорам, завідувачам шкіл і вчителям в ніякому разі не допускати здачі індивідуальних городів обробляти «споловини» чи в оренду»*. Таке відбувалося і в інших районах. Освітян іноді посилали на кількадевні семінари в область і, щоб там харчуватися, в наказах повідомлялося, що вчитель *«повинен обов'язково взяти довідку в Райспоживспілці про зняття з постачання на цей період»*.

Хоч продуктів не вистачало, однак заходів щодо комуністичного виховання було багато й вистачало на всіх, на це були спрямовані партійні постанови, на це працювали ідеологічні відділи від ЦК партії до районних парткомів, проходилися семінари, наради, різні політосвітні заходи. Вчи-

телі історії й конституції періодично викликалися в область на тижневі семінари, в районах проводилися кількаденні серпневі та січневі конференції вчителів, на яких під час пленарних засідань заслуховувалися доповіді ідеологічного характеру: чи то завдання школи в світлі рішень якогось чергового з'їзду партії, чи підготовки до наступного, чи то в світлі рішень пленумів партії, чи в світлі промови її вождів. А якщо збиралися філологи, то обов'язково ставилися питання про стан перебудови викладання мов у світлі праці тов. Сталіна «Марксизм і мовознавство». Завідувач відділу освіти О.Цепкало в тогочасній районній газеті подавав: *«На вчительській конференції, яка відбувалася протягом п'яти днів від 23 по 27 серпня 1945 року, були присутні всі вчителі, директори та завідувачі шкіл району. Протягом перших 2-х днів відбулись пленарні засідання. Протягом останніх 3-х днів відбулася робота секцій. Погано стоїть справа з підручниками та шкільним приладдям. До цього часу не завезені ні підручники, ні шкільне приладдя».*

«З ПІСНЕЮ ПРО СТАЛІНА ПОЧИНАЄМ ДЕНЬ...»

Значну увагу влада приділяла підвищенню ідейно-політичного рівня вчителів. Постановою МО і ЦК профспілки «Про проведення семінару вихідного дня учителів» зобов'язувалось кожного вчителя під особисту відповідальність директорів раз на місяць в неділю з'являтися на районний семінар. Для прикладу подаємо тематику семінару, проведеного 26.10.1947 р. в Косові: *1. Ленін і Сталін – організатори Великої Жовтневої Революції. 2. СРСР – могутня індустріальна колгоспна держава. 3. Підготовка до виборів в місцеві Ради депутатів трудящих.* Зауважимо, що

субота за радянських часів була робочим днем для всіх, вихідними днями були лише неділя і державні свята.

В радянзації населення, на думку партійних функціонерів, мала відіграти велику роль наочна агітація. Тому центральні частини вулиць в населених пунктах майже завжди перебували в кумачевому вбранні, особливо в період революційних свят. Повсюдно портрети, лозунги, цитати з творів Леніна і Сталіна. Вимальовували їх на пофарбованих в червоний колір дошках, прикріплених до стін, до телефонних стовпів; писали на червоних полотнищах, протягнутих від дерева до дерева через дорогу. До виготовлення цих агітаційно-пропагандистських матеріалів залучали вчителів. І так майже в усіх селах. А в райцентрах ще й встановлювали попри тротуари мистецьки оздоблені стенди з цитатами рішень з'їздів, промов партійних вождів та інші агітаційні матеріали, і тут уже без столярів, різьбярів, художників не можна було обійтися. Держава на це грошей не жаліла. Вулиця інформувала, агітувала, переконувала.

Промови Сталіна повинні були вивчати всі, в тому числі й учні. Так, для прикладу, в лютому 1946 року в усі школи з відділу освіти поступив наказ «Про вивчення історичної промови Й.В.Сталіна, виголошеної 9 лютого 1946 року перед виборцями в м. Москві». В наказі подавалася тематика бесід з учнями від першого до десятого класу. До речі, вивчення праць вождів практикувалося впродовж всього існування Радянського Союзу. А читанки для молодших класів були переповнені віршами про вождя, піснями про Сталіна. Їх заставляли вивчати напам'ять, співати. Ще сьогодні мені виринають у пам'яті віршики із читанки: *«З піснею про Сталіна починаєм день. // Кращих ми не знаємо на землі пісень.»*, а чи *«А сонечко сходить, та все звідтіля, // Від Сталіна-батька з Москви, із Кремля»*. А як ми щиро співали:

*«Хай шумить земля піснями
В цей крилатий, гарний час!
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас!»*

Зауважимо, що трудова дисципліна була на високому

Одна з вулиць в центрі м. Косова, 1970 р.

рівні. З цього приводу продемонструємо один цікавий, на нашу думку, наказ Кутського райвно, виданий в березні 1946 року: *«Категорично забороняється будь-кому з учителів чи адміністрації школи з'являтися в райцентр без виклику райвно в робочий день. Самовільне з'явлення в район у робочий день вважатиметься прогулом. Виновні притягатимуться до відповідальності згідно існуючих законів про трудову дисципліну».*

Районні відділи освіти особливо велику увагу приділяли добору кадрів директорів шкіл. Директори шкіл призначалися на посади в першу чергу за їхніми ідейними переконаннями, а потім за діловими якостями. Перша проблема

вирішувалася дуже просто – з області посилали на посади директорів вихідців зі східних областей. А ось щодо ділових якостей, то це можна було побачити тільки в роботі. Тому перші повоєнні директори часто змінювалися, зокрема в середніх школах колишніх райцентрів, адже там вони постійно перебували під наглядом відділу освіти. Але згодом добиралися достатньо кваліфіковані й компетентні керівники попри свою відданість комуністичним ідеям.

Директора школи легко могли звільнити з роботи за якесь сказане ним чи навіть учнем, необережне слово, яке можна було за бажання розцінити як ворожу пропаганду. Тоді директору приписували, що не зміг забезпечити навчально-виховний процес на належному ідейно-політичному рівні. Так, наприклад, звільнено директора Старокутської семирічної школи Лозовську за те, що, як сформульовано в наказі про звільнення, *«були факти, що учні старших класів відмовлялися вивчати історію та російську мову, заявляючи, що їм вивчати ці предмети не потрібно»*. Думаю, що в цій відмові не було якоїсь одностайності чи бойкоту з боку учнів, але хтось один з них міг десь щось сказати, а якщо директора потрібно було звільнити з роботи, то таких фактів для начальства було цілком достатньо. Тому при першому подібному сигналі, переживаючи, щоб він не донісся до органів держбезпеки, директори старалися випереджувати події. Так, у жовтні 1948 року директор Косівської СШ І.М.Михайлюк виключив з восьмого класу Гелетовича Бориса, але щоб наказ мав силу, його повинен був продублювати завідувач райвно. Наказ райвно був таким: *«Виключити Гелетовича Бориса з 8-го кл. СШ Косова з позбавленням вступу в будь-яку школу протягом трьох років. Про ворожу агітацію, яку проводив Гелетович Борис повідомити Косівський МГБ»*. Правда, не так усе закінчилося плачевно,

бо, як згадував через 70 років сам Борис Гелетович, мама віднесла щось комусь з високого районного начальства й Борис через тиждень повернувся до школи.

А ось в Яблунівській СШ у 1948 році був такий випадок. Учень 10-го класу Павличко Дмитро перефразував два рядки з поезії Миколи Бажана «Клятва», замінивши там «німецьких катів» на «російських катів» і процитував у вузькому колі своїх однокласників, а потім написав у дерев'яному виходку школи крейдою на дошках: *«Ніколи, ніколи не буде Вкраїна рабою російських катів»*. Секретар учнівської комсомольської організації, учень 8-го класу, піддивився і доніс спочатку директорові, а потім побіг в райком комсомолу. Як вчинив далі директор школи, розповів однокласник Дмитра Павличка Лук'ян Вардзарук у своєму спогаді «Як Лука Мацовка рятував Дмитра Павличка», наводячи слова директора: *«Я тієї ж миті викликав завгоспа й наказав стерти той напис. А коли мене запитали з райкому комсомолу, чи був там такий напис, я відповів: «Не було й не могло бути. То наклеп». Зразу після дзвінка з райкому я викликав Павличка і гнівно сказав: «Тобі що, мало восьми місяців тюрми? Ти не хочеш закінчити десятий клас і пишеш ганебні антирадянські гасла?!»* Додамо, що директор не тільки рятував Дмитра Павличка, але й себе. Дмитро Павличко дійсно відсидів вісім місяців в тюрмі за фіктивними звинуваченнями участі в «топоровій сотні», вигаданій самими енкаведистами.

У 1949 році в Радянському Союзі відбувся перехід до загальної обов'язкової семирічної освіти. У зв'язку з цим семирічки відкривалися в кожному селі, де був відповідний контингент дітей. Потреба в кадрах зростала, але запрацювали педагогічні навчальні заклади області. У 1944 році

відновилося навчання в Коломийському педагогічному училищі, а в липні 1945 року дипломи вчителів отримали перші 13 випускників стаціонару Станіславського учительського інституту, який у 1950 році був реорганізований у педагогічний інститут. З 1951 року кадри для семирічних шкіл готував Коломийський учительський інститут, який у 1955 році ввійшов до складу Станіславського педагогічного інституту. Одночасно в цих навчальних закладах відкривалися заочні відділення. Багато вчителів зі шкіл району навчалися заочно. Вимоги до заочників були строгими. Так, наприклад, наказом директора Коломийського педучилища Рязанова за неуспішність, за нездачу заліків студенти сплачували 75 крб. із зарплати. Середня зарплата вчителя була тоді приблизно 450 крб.

Педагогічних працівників у школах не вистачало ще й тому, що в цих роках відбувалося масове звільнення вчителів із політичних мотивів, хоч іноді для звільнення вишувалися інші причини. Нелегко було працювати вчителям в умовах збройних протистоянь, які відбувалися в наших краях між енкаведистами та українським патріотичним підпіллям. Учителі в цих умовах, незважаючи на свої переконання, повинні були виховувати любов до соціалістичної вітчизни і ненависть до її ворогів. Тож не дивно, що як учителі, так і учні виявлялися заручниками тієї суспільно-політичної ситуації.

У цей час у школах під великим тиском політичного керівництва створювалися піонерські організації. Для цього райкомом комсомолу в школи посилялися старші піонервожати, які разом з учителями проводили цю роботу. Це було знущення над дітьми. Батьки забороняли дітям вступати в піонери (хто зі своїх переконань, хто під впливом закликів ОУН-УПА), а в школі вчителі примушували писати заяви та

носити червоні галстуки. Школи мали закуплені галстуки для кожного класу, і перед уроками вчителі їх пов'язували дітям. Хто не хотів брати галстук, того брали в учительську, а звідти вже учень виходив зі сльозами на очах і з галстуком на шиї. Так тривало якихось 15-20 років, і на те ради не було. А в 60-70-х роках батьки самі купували галстуки й брали участь в піонерських урочистостях. Це вже були батьки, які пройшли вишкіл у радянській школі. Ідеологізована радянська система освіти попри насадження марксистсько-ленінського світогляду все-таки давала достатній розвиток дітям і непогані знання з основ наук. Багато випускників середніх шкіл продовжували навчання у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, ставали висококваліфікованими фахівцями, науковцями.

Під кутом зору політичної надійності в усіх західних областях проводилась перевірка особового складу вчителів. У квітні-травні 1950 року тут працювала спеціальна комісія, очолювана представниками ЦК КП(б)У. У рекомендаціях комісії пропонувалося активізувати роботу органів безпеки: *«МГБ потрібно перебудувати агентурну роботу. В школах потрібно мати хорошу агентуру, тому що вороги основний курс беруть на школу»*. Ці питання були в полі зору обкомів і райкомів партії. Тому не дивно, що в кожній школі, в кожному педагогічному колективі були секретні найманці МГБ і то навіть по кілька осіб. В результаті такої роботи в Станіславській області впродовж 1952-53 н. р. із 7656 вчителів 2620 були позбавлені можливості працювати в школі. У деяких школах нашого району впродовж 1950 – 1953 років педагогічні колективи були замінені на 50, а подекуди, у малих школах, і на всі 100 відсотків, зокрема на Яблунівщині. За що звільняли? У 1953 році звільнено з роботи вчительку Космач-Ставницької НСШ Н,Г,Кушнірчук,

бо вона «на вечорі з нагоди уродин директора Космач-За-воєлівської школи в присутності вчителів співала націоналістичні пісні». І таких випадків було багато.

З 1956 року в Радянському Союзі створюється новий тип школи – школа-інтернат, куди приймалися діти одиноких матерів, інвалідів, дітей-сиріт. У 1957 році створено Косівську школу-інтернат, директором призначено Л.Д.Дударенка, який доклав багато зусиль для переобладнання колишньо-

У цьому будинку до 1959 року розміщалася Косівська СШ

го будинку НКВД та місця ув'язнення на класні кімнати, спальні, їдальню, майстерні. В школі працювало багато досвідчених педагогів: І.А.Пелипейко, Н.Д.Балагурак, Л.П.Андрусенко, Н.І.Власенко та інші.

Школа-інтернат дала можливість здобути повноцінну освіту багатьом дітям із віддалених сіл Косівського, Верховинського та інших районів. У 1959 році було відкрито Кутську школу-інтернат, а в 1993 на її базі створено загальноосвітню школу І-го ступеня. В 1961 році ліквідовано Косівський дитячий будинок №1. Останнім його директором був К.Д.Кіт.

У 1959 році Косівська середня школа перейшла в новозбудоване приміщення неподалік районного Будинку культури, в якому зараз розміщений Косівський ліцей ім. Михайла Павлика (до цього - Косівська ЗОШ І-ІІІ ст. №2).

ВІД ГРОМАДСЬКО-КОРИСНОЇ ПРАЦІ – ДО ТРУДОВОЇ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ

У державі все гостріше відчувалася нестача продуктів харчування. Посилилися утиски на одноосібні селянські господарства, що призвело до ще більшої кризи. Продукти харчування стали великим дефіцитом. У продуктових крамницях вільно можна було придбати хіба що маргарин, салат із морської капусти й кільку та ще дещо, але вже з-під прилавка. За хлібом потрібно було вистоювати у великих чергах, з якої не всі поверталися з покупкою.

Колгоспи не мали чим розраховуватися з селянами. Школи масово залучалися до збору урожаю, заготівлі гіллячкового корму, жолудів для худоби, заготівлі яєць водоплавної птиці тощо. Показовим з цього приводу є такий наказ Косівського райвню від 19 серпня 1955 року: *«З метою організації допомоги колгоспам нашого району в заготівлі кормів для худоби і залученні учнів до громадсько-корисної роботи наказую: 1. Забезпечити збір гілкопучків, залучивши всіх учнів до проведення цього міроприємства. 2. Інформувати райвно кожного тижня по суботах про виконання цього наказу».*

З розвитком індустріалізації в Радянському Союзі виникла гостра потреба в гумі, яка потрібна була як для коліс до автомобілів, так і для чобіт і ременів до верстатів. А для виготовлення гуми необхідний був каучук, який завозили з Бразилії. В Союзі теж можна було отримувати каучук, правда, з менш каучуконосного джерела – кок-сагизу. Його виро-

щували в середньоазійських республіках, але тієї сировини було замало. Тому уряд заставив українських колгоспників вирощувати цю рослину на своїх найкращих урожайних ланах. Кок-сагиз в Україні розпочали вирощувати в 1952 році. Сталін називав цю рослину стратегічним продуктом. Школи теж було зобов'язано вирощувати її на своїх при-шкільних ділянках та ще й навчити колгоспників, як дома-гатися високої продуктивності. Подаємо витяг із типового для того часу наказу Кутського відділу освіти: *«Домогтися показових ділянок для вирощування кок-сагизу для агітації та досвіду вирощування цієї культури у колгоспах району»*. Та, на щастя, у 1954 році вчені винайшли технологію виго-товлення синтетичного каучуку й про *«цінну технічну куль-туру»* почали забувати.

Сільськогосподарське виробництво й особливо рівень його продуктивності хвилювало керівництво колгоспної держави, бо доводилося купувати зерно за кордоном і, зо-крема, в Канаді. В колгоспах відчувалася нестача робо-чих рук. Тому був взятий курс на те, щоб привчати дітей зі шкільної лавки до праці в колгоспі. В багатьох школах створювалися спеціалізовані класи із сільськогосподар-ським профілем, кролеферми. Учні доглядали кроликів і здавали заготівельникам – це вже був вклад у продоволь-чу програму партії. Організовувалися учнівські виробничі бригади. В газетах і по радіо з'являлися заклики до випус-кників шкіл: *«Всім класом – у колгосп!»* Зауважимо, що до 1974 року селяни не отримували паспортів, завдяки чому опинялися в становищі прикріплених до місця проживан-ня. Самочинний виїзд карався штрафом. Якщо випускник школи хотів поступати у вищий чи середній спеціальний навчальний заклад, повинен був отримати дозвіл від голо-ви колгоспу й довідку із сільської ради. І ще додамо, що із

1940 року навчання в старших класах (8-10-х) було платним і становило 150 карбованців за рік. У 1955 році постановою уряду плату за навчання скасовано.

24 грудня 1958 року видано закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Цей закон визначав:

- перехід до обов'язкової 8-річної освіти для дітей віком від 7 до 15-16 років;

- організацію виробничого навчання і виробничої практики з метою поєднання навчання з продуктивною працею дітей (вся молодь віком 15-16 років повинна була включатися у посильну суспільнокорисну працю);

- структуру основних типів шкіл:

- а) школи робітничої й селянської молоді (вечірні й заочні середні загальноосвітні школи), де працююча молодь, яка має 8 класів, отримує середню освіту й підвищує професійну кваліфікацію протягом 3-х років;

- б) середні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням (11-річні: 8 класів + 3 роки для отримання повної середньої освіти та професійної підготовки в одній із галузей народного господарства);

- в) технікуми й інші середні спеціальні навчальні заклади, де на базі 8-річної освіти отримується загальна середня і середня спеціальна освіта.

На жаль, законом скасовувалось обов'язкове вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. Це був ще один крок повзучого зросійщення, це був болючий удар, нанесений українству, наслідки якого й сьогодні важко залікувати.

Та, незважаючи ні на що, школи покійно виконували партійні й урядові постанови. Десятирічки ставали одинадцятирічними загальноосвітніми трудовими політехнічними

У шкільній кравецькій майстерні Яблунівської СШ

школами з виробничим навчанням. Учні отримували професійну підготовку в одній із галузей народного господарства. Один день у шкільному розкладі для старшокласників відводився на виробниче навчання. В кінці одинадцятого класу випускники здавали кваліфікаційний екзамен і отримували свідоцтво із зазначенням професії та робітничого розряду. Кожна середня школа вибирала для себе профіль трудового навчання, для якого можна було в умовах населеного пункту підібрати вчителів-майстрів і створити матеріальну базу. Тому й з'являлися в школах району столярна справа, килимарство, ліжникарство, різьбярство, вишивання, швейна справа тощо.

У Середньоберезівській середній школі, наприклад, була створена учнівська виробнича бригада. Вже навесні 1959 року за учнівською бригадою було закріплено 10 гектарів землі. Побудовано кролятник, обладнано механічний, слюсарний та столярний цехи. Та це були лише перші кроки виробничої бригади. Згодом її досягнення ставали все по-

мітнішими. Досвід школи з виробничого навчання вивчався й поширювався не тільки в області, а далеко за її межами.

У 1961 році Річківська восьмирічна школа реорганізована в середню школу. Відкрито також Косівську районну середню заочну загальноосвітню школу. При сільських школах створювалися консультпункти заочної школи. У 1962 році ліквідовано Яблунівський район, і у вивільнені приміщення райкому партії та райвиконкому переведено з Косова лісну школу-інтернат. У 1963 році вона була реорганізована в допоміжну школу-інтернат (дир. Н.П.Гринько), а в 1991 році – в санаторну загальноосвітню спеціальну школу-інтернат для дітей з вадами розумового та фізичного розвитку.

З 1964 року встановлювався дворічний термін навчання в середній школі на базі восьмого класу замість трирічного. У цих умовах потрібно було дати учням середню освіту за два роки, іншими словами – ущільнити навчальні плани, розраховані на три роки, а це давалося непросто. Тому в 1964 році майже всі вчителі основних предметів проходили курсову перепідготовку.

У 1966 році була скасована обов'язкова професійна підготовка в загальноосвітніх школах, яка не виправдовувала себе, бо лише незначна частина випускників ішла на виробництво за отриманим фахом. У листопаді цього ж року видано постанову, за якою в школах, починаючи з 7-го класу, за бажанням учнів, вводилися факультативні курси з окремих предметів, визначався порядок організації диференційованого навчання – створення певної кількості шкіл і класів з поглибленим вивченням у 9–10 класах окремих навчальних предметів, встановлювалося викладання систематичних курсів з четвертого класу, а не з п'ятого. У 1967

році в Косівській середній школі відкрили групу для проведення факультативних занять з англійської мови для учнів 10-х класів. Відкривалися факультативи і в інших школах, але вони мали не систематичний характер, а часто використовувалися, в основному, для довантаження вчителів до ставки.

Частина середніх шкіл району, які вже мали достатню базу для трудового навчання, вибрали профіль поглибленого вивчення трудового навчання. Добре була поставлена робота навчально-виробничих майстерень в Яворівській СШ – різьба по дереву, вишивка, професійна підготовка з ліжникарства й тракторної справи; Косівській СШ № 1 та Косівській № 2 – різьба на дереві, вишивка; Рожнівській СШ – професійна підготовка з тракторної справи, різьба на дереві, вишивка; Кобаківській СШ – тракторна справа, підготовка механізаторів та операторів машинного доїння корів; Хімчинській СШ і Пістинській СШ – професійна підготовка з тракторної справи; Кутській СШ – автосправа. Одні учні опановували професії сільськогосподарського виробництва, а інші орієнтувалися на художні промисли. І все ж ці трудові навички, здобуті в школі, багатьом допомогли у виборі своєї майбутньої професії.

У Середньому Березові, як уже згадувалося вище, працювала виробнича бригада, школа мала майстерні, сільськогосподарську техніку, землю. Але довелося переходити в статус середньої школи з поглибленим вивченням трудового навчання, і виробнича бригада почала занепадати. І тільки в 1972 році, з призначенням на посаду директора школи В.І.Білавича, виробнича бригада відновила свою роботу. Директор з ентузіазмом узявся за справу, долав перешкоди, складав сміливі плани і домагався їх виконання. Ви-

*Директор Середньоберезівської СШ В.І.Білавич з майбутніми
механізаторами перед виходом у поле*

робнича бригада стала справжньою школою професійної орієнтації учнів, практичним випробуванням сил юнаків і дівчат у процесі сільськогосподарської трудової діяльності. Правління колгоспу присвоїло учнівській виробничій бригаді назву «комсомольсько-молодіжне господарство №8». У 1978 році машинно-тракторний парк школи нараховував 13 одиниць техніки, в т.ч. 8 тракторів та причіпну техніку, комбайн, 2 вантажні автомобілі, 2 автобуси. У школі було введено вивчення тракторної справи. Свої досягнення в сільськогосподарському виробництві учні демонстрували на ВДНГ у Москві. А директор школи В.І.Білавич досвід роботи з виробничого навчання представляв на центральному телебаченні в Москві впродовж годинної телепередачі. Це була висока честь для директора сільської школи.

Яблунівська школа з 1966 року теж стала середньою школою з поглибленим вивченням трудового навчання. Директор школи М.В.Томащук доклав чималих зусиль для зміцнення навчально-матеріальної бази. Обладнали навчальний

*Вчитель автосправи М.М.Лазарович на уроці
з вивчення будови автомобіля (Яблунівська СШ)*

кабінет, придбали автомобіль, і хлопці почали вивчати автосправу. Навчальна група була зареєстрована в Коломийському МРЕВ з тим, щоб після успішної здачі екзаменів, які проводив безпосередньо в школі начальник МРЕВ, випускники отримували посвідчення водія. Згодом навчально-виробнича майстерня стала міжшкільною, там навчалися учні зі Стопчатова й Уторопів. У 1961 році замість вивчення швейної справи в школі було введено килимарство, і дівчата отримали можливість здобувати професію килимаря. Килимарство вибрано тому, що в Яблуніві була велика килимова фабрика, яка стала базовим підприємством школи. Дирекція школи разом з керівництвом фабрики створили в школі килимарську майстерню, забезпечили її верстатами та іншим обладнанням. Сировину дівчата отримували від килимової фабрики, куди пізніше здавали готову про-

дукцію. Зароблені гроші використовували для придбання сировини й виготовляли килимові вироби для школи та для експонування на виставках.

У Кобаківській СШ теж була створена учнівська виробнича бригада, учні проходили практику й працювали на колгоспних полях, на фермі та в майстернях. Згодом була здійснена добудова школи, і в нових приміщеннях обладнано клас механізації та дві майстерні для вивчення тракторної справи. Була виробнича бригада та організовано вивчення тракторної справи і в Хімчинській СШ. У Пістинській СШ учні вчилися господарювати, займалися продуктивною працею, створювали учнівські кооперативи, працювали на колгоспному току біля зерноочисних машин.

У ПОШУКАХ НОВИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У другій половині 60-х років широкого поширення отримало використання технічних засобів навчання (ТЗН). Держава забезпечила випуск навчальних кінофільмів, діафільмів, діапозитивів. При відділах освіти створювалися фільмотеки, призначалися завідувачі фільмотек, які в своєму штаті мали фільмоперевірника, а також водія легкового автомобіля. Фільмотеки видавали школам кінофільми та діафільми, контролювали їх використання на уроках та здійснювали обмін. На всіх нарадах директорів завідувач фільмотеки доповідав, як школи використовують фонди фільмотеки. Вважалося, що ефективне використання звуко-технічних засобів у навчально-виховній роботі у великій мірі залежало від уміння вчителів користуватися проекційною апаратурою. Кожен учитель повинен був мати посвідчення кінодемонстратора, для цього в школі організовувалися курси кінодемонстраторів, створювалася районна

екзаменаційна комісія, яка прибувала до школи й приймала екзамени й тут же видавала посвідчення.

Досвід використання ТЗН педагоги нашої області вивчали в освітніх закладах Сумщини. Серед тих, хто був делегований Івано-Франківським облвно на Сумщину, був і автор цього видання. Звідти була завезена ідея дистанційного керування проекційною апаратурою (кінопроектором, фільмоскопом, епідіаскопом), а також денного екрана. В багатьох школах нашого району створювалися кабінети технічних засобів. Так було понад 50 років тому. А сьогодні ми вже говоримо про комп'ютерну грамотність учителя й використання навчальних комп'ютерних програм.

Відповідно до нових віянь у пошуку найбільш ефективних форм і методів навчально-виховного процесу в січні 1965 року завідувач Косівського відділу народної освіти підписав наказ «Про проведення в школах району огляду творчості працівників народної освіти в справі програмованого навчання». Багато шкіл району включилося в створення своїх методик програмованого навчання, розробки програмованих завдань, техніки програмованого навчання. В Яблунівській СШ створено один з кращих на той час кабінетів програмованого навчання в Україні. Багато деталей для виготовлення технічних пристроїв доводилося різними шляхами, іноді ризикованими, випрошувати на складах військових заводів Львова та Києва. Для використання кабінету не достатньо було цієї доброї техніки з широкими можливостями роботи в режимах навчання й контролю, потрібно було відповідно структурувати програмовий матеріал і подати його мовою тестів, що вимагало від учителя великої підготовки.

На базі кабінету проводилися районні та обласні семінари, виїзне засідання кафедри фізики Івано-Франківського

*Лабораторна робота з фізики в кабінеті
програмованого навчання Яблунівської СШ. 1972 р.*

педагогічного інституту, з роботою вчителя ґрунтовно знайомився заступник міністра освіти. Однак науково-технічний прогрес зробив свою справу, і в школу на заміну тієї старої техніки прийшов комп'ютер, а той час виринає в пам'яті як спалах ініціативи, для якої в руках учителя було лише одне – бажання.

У 1965 році видана постанова Президії Верховної Ради УРСР «Про безплатний проїзд школярів, які проживають у сільській місцевості». У зв'язку з цією постановою введено безплатний проїзд учнів до школи й у зворотному напрямку до місця їх проживання на маршрутних автобусах, автотранспорті колгоспів, радгоспів та інших підприємств й організацій. У першому випадку школи подавали завірені списки учнів у Косівське чи Коломийське автопідприємство, і учням виписували безкоштовні проїзні квитки. Окремим школам колгоспи передавали автобуси, і тоді школи вже самі підвозили дітей до школи і додому. А сьогодні

вже майже кожна школа має автобус для підвезення дітей.

У 1966 році в усіх середніх школах уведено посаду організатора позакласної і позашкільної виховної роботи на правах заступника директора школи. В обов'язки організатора входили планування позакласної виховної роботи і контроль за її здійсненням, надання методичної допомоги вчителям і класним керівникам, учнівському активу в постановці позакласної і позашкільної роботи тощо. Окрім діяльності організатора, на комуністичне виховання учнів молодшого й середнього шкільного віку була налаштована вся робота старших піонервожатих. Вихованням у комуністичному дусі старшокласників у великих школах (Косівській СШ №1, Рожнівській СШ, Кутській СШ та інших) займалися так звані звільнені секретарі учнівських комсомольських організацій, які призначалися з числа молодих учителів.

Здійснювався також ідейно-політичний вишкіл учителів. На зміну семінарам вихідного дня прийшли гуртки політосвіти, якими керували пропагандисти з числа вчителів-комуністів чи, в крайньому разі, вчителі історії. Була чітко визначена тематика занять. Це найчастіше: вивчення історії компартії і конспектування праць Леніна, вивчення матеріалів партійних з'їздів з конспектуванням доповідей генсеків, вивчення матеріалів пленумів партії тощо.

Політосвітою в районі керував другий секретар райкому партії з ідеології. Йому підпорядковувався відділ агітації і пропаганди. Їхньою головною метою було *«комуністичне виховання»* радянського народу, формування комуністичного світогляду *«радянської людини»*. Вчителі також залучалися до лекторської групи Товариства «Знання», яке не входило в структуру райкому партії, але керували його осередками на місцях комуністи. Вчителі-лектори вимушені

були писати лекції, давати їх на рецензію. Обов'язковими темами лекцій у першу чергу мали бути: боротьба зі «згубним впливом Заходу, боротьба з українським буржуазним націоналізмом, атеїстичне виховання, торжество ленінської політики партії».

ОБОВ'ЯЗКОВА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Прийнята в 1966 році урядова постанова «Про заходи щодо подальшого вдосконалення роботи середньої загальноосвітньої школи» стосувалася запровадження в країні до 1970 р. загальної обов'язкової середньої освіти. У постанові визначено завдання щодо приведення змісту освіти у відповідність з тогочасним розвитком науки, техніки, культури й розробки нових навчальних планів та програм; створення навчальної матеріально-технічної бази підготовки кадрів.

У Косівському районі в 1967 році на базі восьмирічної школи відкрито Брустурівську СШ та відновлено роботу Яворівської СШ. Таким чином, уже на початку 1967-68 навчального року в районі працювало 12 середніх загальноосвітніх денних шкіл. Діяла також Косівська районна заочна середня школа, яка охоплювала сільську молодь, для чого було створено при сільських школах 25 консультпунктів. Одночасно в Кутах, Косові й Яблунові функціонували вечірні середні школи робітничої молоді. Для повної картини освітньої мережі додамо, що на той час ще було 15 початкових та 40 восьмирічних шкіл (в т. ч. 3 школи-інтернати та допоміжна школа-інтернат), а також 7 дитячих садків, дитячо-юнацька спортивна школа і 2 будинки піонерів.

У зв'язку з переходом перших класів на нові навчальні програми Косівським відділом освіти було зобов'язано до 1 вересня 1969 року створити для дітей шкільні майстерні і забезпечити необхідні умови, які б відповідали вимогам

*Учителька килимарської справи Ю.Ю.Никорович контролює
якість продукції перед здачею на склад (Яблунівська СШ)*

навчальних програм початкових класів. Для трудового навчання та професійної підготовки учнів середніх і старших класів поновити раніше створені виробничі цехи, дільниці, поповнити, де існували, та створити нові кабінети електротехніки, радіотехніки, технічного креслення, основ сільськогосподарського виробництва, агрохімії, автокласи та ін. Там, де була навчально-матеріальна база, наказом відділу освіти зобов'язано здійснювати професійну підготовку в таких школах: Косівській СШ, Брустурівській СШ, Яблунівській СШ. Цим же наказом визначено опорні школи з трудового навчання: Косівську СШ, Кутську СШ, Яблунівську СШ, Рожнівську СШ, а також зобов'язано організувати шкільні лісництва в Кутській СШ, Космацькій СШ, Шешорській та Бабинопільській восьмирічках.

На 1971-72 навчальний рік Косівський відділ освіти визначив опорні школи в районі: Косівську СШ, Яблунів-

ську СШ, Кутську СШ – з усіх питань; Кутську школу-інтернат – з питань організації дитячої технічної творчості.

У 1969 році відкрито Розтоківську СШ.

У 1970 році постановою Ради Міністрів СРСР схвалено Статут школи. Статутом затверджено вже існуючий термін навчання в середній загальноосвітній школі 10 років. У вечірніх та заочних загальноосвітніх середніх школах встановлено трирічний термін навчання (IX, X, XI класи). Скасовано екзамени в перевідних класах, встановлено обов'язкові екзамени у випускних класах. Введено оцінювання поведінки учнів: «зразкова», «задовільна» і «незадовільна». У 1971 році для проведення занять з початкової військової підготовки в середніх школах введено посаду військового керівника з числа осіб, що мають відповідну військову підготовку.

Постанова від 20 червня 1972 р. «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи», а також введені в дію з 1 січня 1974 року «Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту» ставили перед школою завдання давати молоді глибокі та міцні знання основ наук і проголошували перехід країни до обов'язкової загальної середньої освіти. Це спонукувало керівників освіти працювати над будівництвом нових шкільних приміщень і відкриттям середніх шкіл.

Середні школи зобов'язані були прийняти, а восьмирічні школи направити всіх випускників восьмирічних шкіл, які не вступили в середні спеціальні навчальні заклади чи профтехучилища. У ці роки запроваджувалася в наших школах кабінетна система навчання. У багатьох школах виникла потреба в розширенні навчальних площ. Почалися добудови шкіл так званим господарським способом, а в

окремих випадках і будівництво нових. До будівництва підключилися колгоспи, велося й державне будівництво шкіл за бюджетні кошти. У 60-70-х роках було збудовано чимало шкіл та квартир для вчителів. У 1963 році господарським способом побудували Уторопську восьмирічну школу (дир. Я.В.Грабовецький), за державні кошти в 1967 році побудували Кутську СШ (дир. І.Т.Філенко), у 1975 році – Косівську СШ №1 (дир. Я.В.Гушман). У 1976 році добудували Тюдівську восьмирічну школу, а через рік на її базі відкрили середню школу (дир. Г.В.Воротняк). Коштом колгоспу (голова С.І.Панченко) в 1976 році побудували Стопчатівську восьмирічку (дир. В.Д.Томашук), в 1977 році добудували Яблунівську СШ (дир. М.В.Томашук), побудували Текучанську восьмирічну школу.

У 1970 році одною з перших не тільки в районі, а й області на кабінетну систему навчання перейшла Кобаківська СШ (дир. В.І.Чепига), що дало змогу покращити умови праці вчителя, ефективно використовувати навчально-матеріальну базу. Почин Кобаківської школи став добрим прикладом для шкіл району, став поштовхом для зміцнення навчально-матеріальної бази, привернув увагу районної влади до фінансування шкіл.

ПОДАЛЬШЕ РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ

Постановою від 1972 року запроваджено також систематичну атестацію вчителів загальноосвітніх шкіл для стимулювання, як вказувалося в постанові, постійного зростання кваліфікації, педагогічної майстерності й творчої ініціативи викладацьких кадрів. Учителям, які мали великий досвід, майстерно володіли методикою навчання й домагалися успіхів своїх вихованців у навчанні, за результатами атестації присвоювалося звання «Старший вчитель» і «Учитель-

методист». У районі відбулася перша атестація вчителів. Школи представляли своїх кращих освітян, і за наслідками атестації більшість із них отримали педагогічні звання.

За згаданою вище постановою *«з метою розширення суспільного виховання, створення сприятливих умов для всебічного розвитку учнів і подання допомоги сім'ї в їх вихованні»* створювалися за наявності навчально-матеріальної бази загальноосвітні школи з продовженим днем або групи продовженого дня при школах. У більшості шкіл району почали створюватися групи продовженого дня, а коли в школі набиралося сім груп, то школа отримувала статус школи з продовженим днем.

У 1975 році була відновлена Косівська СШ №2 на базі контингенту учнів та вчителів восьмирічної (до того – семирічної) школи в будинку на теперішній вулиці Грушевського, звідки СШ № 1 перейшла в новозбудоване приміщення на Москалівці. Першим директором СШ № 2 стала Власенко Олена Якимівна, яка до того була директором ВШ з 1955 року. А директором СШ №1 впродовж 24-х років був Ярослав Гушман. За період його керівництва збудоване теперішнє приміщення школи та створена сучасна навчально-матеріальна база.

Уже в 1970-х роках у продажу появилися продукти харчування, деякі промислові товари, але дефіцит ніколи не зникав. Усе доводилося не купувати, а діставати. То був період застою, але за рахунок коштів, які надходили від продажу західним державам нафти та іншої сировини, керівництво Союзу до певного часу латало діри в бюджеті й рятувало економіку. Було підвищено зарплату вчителям і підвищено вимоги до роботи школи. Впроваджувалися нові програми, удосконалювалися підручники, запроваджувалися для вчителів плани самоосвіти, підносились на вищий

рівень методична робота. У 80-х роках з метою розвитку учнівської науково-технічної творчості, а також залучення дітей до практичної природоохоронної діяльності в районі були створені Центр науково-технічної творчості та Еколого-натуралістичний центр учнівської молоді.

У 1984 році уряд прийняв основні напрямки шкільної реформи, якими передбачалося: підвищення якості освіти й виховання; поліпшення постановки трудового виховання й професійної орієнтації учнів, зміцнення навчальної дисципліни й розвиток учнівського самоврядування, підняття громадського престижу та авторитету вчителя, покращення його теоретичної й практичної підготовки тощо. Для реалізації поставлених завдань було видано ряд партійних постанов. Зокрема, на основі розробленого плану партійними постановами в країні було проголошено перехід на навчання дітей з 6-річного віку та на 11-річний термін шкільного навчання. Змінювалася структура загальноосвітньої школи (початкова – 1-4 класи, неповна середня – 1-9 класи, середня школа – 1-11 класи), зменшувалась наповнюваність 1-9 класів до 30 учнів, 10-11 класів до 25 учнів. Уже 1 вересня 1985 року до школи прийшли діти шестирічного віку. Для шестиліток обладнувалися не тільки класні кімнати, але й кімнати для ігор, а також спальні приміщення. Діти перебували в школі повний день: навчалися, займалися рухливими іграми, обідали, спали, виконували домашні завдання, а потім їх забирали батьки додому. Та з часом якось за денний сон почали забувати, бо дітей трудно було заставити до сну, і спальні для шестиліток почали в школах зникати. У 1989 році закінчили 4-й клас учні, які прийшли в школу в шестирічному віці, і учні, які прийшли в школу в семирічному віці, але навчалися в початковій школі лише три роки. Саме

в цей час помінялася нумерація класів, і колишні шестилітки, які закінчили четвертий клас, стали п'ятим класом, а семилітки – шостим. Учні 10-го класу в 1990 році вже випускалися зі школи як одинадцятикласники.

ПОЛІТИКА ЗРОСІЙЩЕННЯ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ

Вожді нової російської імперії у формі Радянського Союзу гарантували всім народам волю, свободу слова й віросповідань. А в результаті була короткочасна українізація й «розстріляне відродження». Була Українська автокефальна церква й репресовані українські ієрархи. А коли «засвістали козаченьки» в Холодному Яру, прийшов голодомор та репресії 37-го року. За Самостійну Україну вийшли з Чорного Лісу «опришки з топірцями» – з'явилася «зона» з політв'язнями. Та дух український не вдавалося знищити. Коли закінчилася епоха Сталіна, нові вожді попри «хрущовську відлигу» все одно не відмовилися від імперських зазіхань. Вони запровадили добре продуману політику повзучого зросійщення, і це їм непогано вдавалося.

Кампанію зросійщення України радянська влада розпочала 1959 року постановою «Про зміцнення зв'язку школи з життям», за якою на «вимогу батьків і дітей» зменшено кількість шкіл з українською мовою викладання, ігноровано вивчення української мови й літератури в російських школах, скорочено кількість годин викладання української літератури й мови в середніх спеціальних навчальних закладах.

Ідея «злиття націй» була центральною в комуністичній доктрині побудови інтернаціональної радянської держави. У своїх виступах партійні чиновники говорили про «*двомовність*» і «*мову міжнаціонального спілкування*», про

нову історичну спільність людей – «радянський народ», і ці ідеї впроваджувалися в життя. Зросійщення йшло шляхом пропаганди інтернаціональної дружби народів у дитячих садках і навчальних закладах, продовжувалося зменшення кількості годин на вивчення української мови й збільшення на вивчення російської в загальноосвітніх школах. Зросійщення йшло через службу юнаків в армії, через комсомольські путівки на новобудови комунізму, через переселення й змішування народів і через багато інших хитромудрих заходів Кремля.

Великі міста на очах втрачали українське обличчя. У 1960-х роках в обласних центрах і Києві кількість українських шкіл становила 28%, а російських – 72%. На російську мову поступово перейшла більшість наукових видань. У політехнічних, промислових, медичних, торговельних, сільськогосподарських та економічних вишах стали викладати російською. Правда, виняток зробили для кількох вищих навчальних закладів у західних областях України, де окремі курси лекцій ще читалися українською мовою.

Російська мова стала робочою мовою урядових кабінетів, навіть тодішній перший секретар ЦК компартії України Щербицький виголошував свої промови російською мовою з українським акцентом. Не хотіли відставати в цьому й керівники Косівського району. Пригадую, як у 1975 році в Стопчатів на відкриття пам'ятника полеглим радянським воїнам у Другій світовій війні приїхали перший секретар Косівського райкому партії М.Петрик та голова райвиконкому Я.Сенчук і виступали там такою незвичною для себе російською мовою. Очевидно, щоб зайвий раз підкреслити, що вони не є націоналістами, а твердими інтернаціоналістами, бо якраз напередодні, у ніч з 3-го на 4-те травня, на Міській горі, що височіла біля будинку райкому партії, Ми-

хайло та Василь Слободяни вивісили синьо-жовтий прапор.

Колегія Міністерства освіти УРСР в 1978 році прийняла рішення *«О мероприятиях по дальнейшему усовершенствованию изучения и преподавания русского языка в общеобразовательных школах и педагогических учебных заведениях республики»*, за яким з 1 вересня 1980-81 навчального року введено вивчення російської мови в перших класах загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання з розрахунку 2 години на тиждень. У 1983 році були вжиті ще жорсткіші заходи щодо зросійщення українців. Учителям початкових класів, які проводили заняття з російської мови, учителям російської мови і літератури 4 – 10 класів начисляли 15%-ну надбавку до зарплати. Студентам, які навчалися на спеціальності «Російська мова і література», виплачувалася підвищена стипендія. Школам було дозволено здійснювати поділ класу при наявності понад 25 учнів на дві групи для вивчення російської мови у 1-2 класах, а в сільських школах при цій умові ще у 4-8-х класах. Школам рекомендувалося проводити дні російської мови, в які спонукували всіх розмовляти російською.

Не потрібно думати, що з боку українців не було спротиву «брежнєвщині» – цій шовіністичній політиці московських політиків. Такий спротив був, він вилився у великий зрив української творчої інтелігенції і ввійшов в історію під назвою *«шістдесятників»*. Проте майже всі активісти цього руху опинилися в тюрмах, з яких не всім пощастило повернутися.

Серед учителів теж вишукували «ворогів народу». «Ворогами народу» могли стати всі, хто дозволив собі щось не так сказати чи не з тим заговорити, чи не ту пісню заспівати. Пам'ятаю, як не раз під час застілля співалися російські пісні, особливо, якщо цю пісню починав співати хтось із тих

людей, що мали, як ми здогадувались, секретні обов'язки. Були й інші причини для цькування вчителя. В Яблунівській середній школі, наприклад, працював учителем ручної праці (колись так називалися уроки трудового навчання) прекрасний учитель і майстер на всі руки Ф.Фогельман. На просьби селян він погодився перекрити бляхою церкву в Уторопах й енергійно взявся за цю працю. Це донеслося в райвиконком чи КДБ, і директорові довелося звільнити його з роботи. Подібних випадків було чимало. Сексоти добре придивлялися до кожного вчителя. З цього приводу директор Яблунівської СШ Томашук М.В. згадував:

«Школа попала під пильне око КГБ з приходом на роботу в 1964 році вчителя хімії Гривняка Ю. В., родом з Тернопільщини. Він у 1944 році був членом підпільної молодіжної організації ОУН. Хтось на нього доніс, і це стало відомо Бережанському відділові КГБ Тернопільської області. З того часу, де б не працював Гривняк Ю.В., донесення, як темна тінь, рухалося вслід за ним. Коли він перейшов працювати в Яблунівську СШ, цей папірець опинився в Косівському відділі КГБ. За Гривняком Ю.В. стежили, але він вів себе, як їм здавалось, в рамках радянського вчителя і ніяких серйозних скарг на нього не поступало. Правда, одного разу все-таки донесли. Після народження синадесь в учительській він сказав, що не буде називати новонародженого російським іменем. І назвав сина Андрієм. Пізніше йому прийшлося довго пояснювати, що Андрій походить з грецької мови і що в Росії більше Андріїв, ніж в Україні. Донощики не засоромились, а тільки притихли, бо коли потрібно було кинути докір школі з боку КГБ чи з боку райвно, то цей факт все виринав на поверхню.

У кожному колективі КГБ мало своїх «секретних со-трудників» (сексотів), але коли вже була якась підозра на

колектив, то для «оздоровлення» вибиралися чи посилювалися більш надійні кадри. Ми здогадувалися, хто міг виконувати обов'язки сексотів і в їхній присутності рахувалися з словами. Та в скорому часі ці співробітники виявили в школі ще одного «українського буржуазного націоналіста» – Курищука В.Ю. На нього донесли, що він хотів виготовити у фізичному кабінеті стенд «Українські фізики і науково-технічний прогрес» (так-так, саме українські, а не радянські), а на уроках

Тарас Мельничук виступає на святі останнього дзвоника в Яблуніві. 1964 рік

говорив, що в підручнику з фізики є русизми, що замість «електричний утюг» потрібно говорити «електрична праска», замість «водопровід» – «водогін», що й «велосипед» не є українським словом і т. д., що він приводив до школи якихось «підозрілих типів» на чолі з Т. Мельничуком і організовував зустрічі з ними, відвідував чомусь військові заводи у Львові і розповідав про суд над Ігорем Калинцем (поетом «шістдесятником»). Одним словом, хоч зараз в тюрму. Викликали і мене в КГБ з цього приводу. В розмові з начальником КГБ Пономарьовим вдалося трохи розрядити напругу, створену доносами сексотів і оперативників. Пономарьов – росіянин, досконало володів українською мовою, відзначався тверезим розумом і ніколи не гарячкував. Він дав нам шанс. Я нічого поганого в діях Курищука В.Ю. не

вбачав, тому обережно переговорив з ним, і він мене зрозумів. Проте школа ще довго була під ковпаком у КГБ, і останнім акордом був виступ Тараса Мельничука на вечорі зустрічі випускників Яблунівської середньої школи в лютому 1969 року, після якого Т. Мельничук був арештований. І аж тоді дійшло до всіх, що до біди не так уже й далеко, іноді достатньо лише одного слова».

Ще кілька фактів із переслідувань космацьких учителів. У кінці 50-х років в Космач-Ставницьку школу направлено випускника Станіславського педінституту Яценовича Р.М. Як національно свідомий українець і патріот він перебував в полі зору КДБ. Через кілька років його спокійної праці за доносом «друзів» КДБ в присутності двох понять (свідків) зробило обшук у нього на квартирі і знайшли книжку, яку й шукали, «Історію Русів», видану в Нью-Йорку в 1956 році. Згодом Яценовича Р.М. арештували, але спочатку в квітні 1960 року КДБ в сільському клубі організувало судилище, на якому вчителя звільнили з роботи. Маючи вищу педагогічну освіту за фахом філолога, Яценович Р.М. змушений був працювати в торгівлі завскладом. А через деякий час звільнили з посади директора Космач-Ставницької школи Паньківа, в якій працював Яценович. Під пильним оком КДБ опинився і вчитель Космацької середньої школи Чупірчук В.Л. Чекісти неодноразово викликали його в свої кабінети для проведення «профілактичної роботи», в його хаті робили обшуки, влаштовували перевірки на роботі. Доноси йшли, але явних доказів знайти не вдавалося. Разом з ним з цієї школи переслідувалися Лук'ян Вардзарук та Олександр Кобилянський за їхні ідейні переконання та зв'язки з відомими діячами Гельсинської групи: Аллою Горською, Віктором Зарецьким, В'ячеславом Чорноволом, Атеніо

Пашко, Олександром Заливахою, отцем-дисидентом Василем Романюком, письменником Борисом Антоненком-Давидовичем та іншими. З метою залякування прихильників відродження національно-визвольного руху і припинення відвідування Космача відомими діячами культури та політиками, 22 вересня 1973 року КДБ та райком КПУ організували збори селян у Будинку культури с. Космача, на яких вчинили чергове судилище над Василем Чупірчуком, Лук'яном Вардзаруком та Олександром Кобилянським, картали їх «за недостойну поведінку радянського вчителя», змушували покаятись, лякали, погрожували звільненням з роботи, арештом. Але доказів не вистачало, явних свідків не було, а своїх таємних донощиків викривати не бажали. Та все-таки Лук'яна Вардзарука звільнили і перевели на посаду бібліотекаря, а згодом він зовсім залишив роботу в школі.

І це далеко не повний перелік учителів, яких КДБ переслідувало, викликало для проведення *«профілактичної роботи»*, а чи навіть на допити, підозрюючи їх у націоналізмі та антидержавній діяльності.

РОКИ ЗАСТОЮ ТА БУДІВНИЦТВО ШКІЛ

На початку 80-х років відчутно почали давати про себе знати застійні явища в радянській економіці. Приписки, обмани, окупації були нормою життя. Одне говорилося, а інше робилося. Наведемо такий факт. Селянам доводили непомірно великі норми здачі молока. Ці плани виконувалися з великими труднощами. Селянам було вигідніше продавати молочну продукцію на ярмарку, бо в крамницях ні молока, ні молочних продуктів майже не було, а попит був. Щоб виконати плани заготівлі молока, голови сільських рад, які відповідали за їх виконання, домовлялися

з торговельними організаціями, щоб ті хоч десь раз у квартал завозили масло й продавали селянам, а селяни здавали це масло молочарням замість молока. Правда, селяни мусили обплавляти те масло, щоб воно трохи пожовтіло і мало вигляд домашнього. Від цього продукції не збільшувалось, але зате двічі показувалося у звітах одне й те ж масло. Один раз, що воно нібито продано споживачу, а другий – що нібито заготовлено від населення.

Це лише один приклад того окоміліювання, яке відбувалося в багатьох галузях з виконанням так званих народногосподарських планів. Щоб якось вирішити нестачу продуктів харчування, школам пропонувалося заводити кролеферми, свиноферми, молочні ферми.

Тиск на школи був великим. Директори будували нові приміщення для тварин, переобладнували існуючі господарські приміщення. Ферми діяли, партійні постанови виконувалися, а черги за хлібом не зникали.

Економіка колгоспів і радгоспів у районі зростала, але не за рахунок виробництва сільськогосподарської продукції, а за рахунок допоміжних промислів, в основному виготовлення сувенірної продукції. Створювалися в колгоспах і радгоспах сувенірні цехи, виготовляли сувеніри і в домашніх умовах: точили, стругали, різьбили, фарбували, лакували, шили торби й вишивали серветки. Колгоспи збували те все добро «по родине необъятной», за що мали великі гроші, ставали мільйонерами, і попри це трохи заробляли люди. М'ясо й молоко колгоспи здавали державі на м'ясокомбінати й маслозаводи, а ті поставляли свою продукцію в Москву, Київ і дещо в обласний центр.

Колгоспи гроші мали, мали й будівельну потугу, могли будувати, й урядові постанови сприяли цьому, але правління колгоспів потрібно було переконати в потребі будівни-

Середньоберезівська ЗОШ І-ІІІ ст., введена в дію в 1989 році

цтва школи чи дитячого садка, а потім і організовувати процес будівництва.

У 70-х і на початку 80-х років було прийнято ряд документів, спрямованих на піднесення роботи системи народної освіти. Але вони не працювали, і радянська школа, піддаючись застійним впливам, все більше входила в кризовий стан. Усі проведені заходи в зв'язку із скочуванням країни в прірву економічної кризи не дали бажаного результату. Вже на першому році реформування освіти на урядовому рівні було констатовано, що *«реформа забуксувала»*.

У 1983 році на посаду завідувача Косівського районного відділу освіти призначили Я.В.Матійчака. Він багато зробив для розвитку освіти в районі, доклав чималих зусиль в справі будівництва закладів освіти, що є його великою заслугою. З цього приводу Я.В.Матійчак згадує:

«Тоді гостро стояло питання будівництва та добудови

Космацька ЗОШ І-ІІІ ст.

шкіл, бо частина з них працювала в пристосованих приміщеннях. Державних коштів не було. Мені вдалося переконати керівників району та домовитися з головами колгоспів про будівництво та добудову шкіл. За своїх 11 років на посаді вдалося побудувати Пеньківську школу-садок (1989 р., голова колгоспу В.М.Каралаш), Шешорську школу-садок, присілок Царина, (1980 р., директор радгоспу «Брустурівський» М.П.Петрів), Хімчинську (1986 р., голова колгоспу Г.Г.Цицак), Середньоберезівську (1983 р., голова колгоспу С.І.Панченко), Снідавську (1987 р., голова колгоспу М.В.Мартищук), Великорожинську (1987 р., голова колгоспу М.П.Никифорак) школи.

Господарським способом була побудована Космач-Банивська школа, здана в експлуатацію в 1989 році. Розпочато будівництво Вижньоберезівської (голова колгоспу С.І.Панченко), Космацької, Старокутської та Старокосівської середніх шкіл. Добудована Кобаківська школа (1983

р., голова колгоспу Д.О.Подольк). За індивідуальним проектом здійснювалась добудова Рожнівської середньої школи (1989 р., голова колгоспу Я.Д.Галичук). Також проводилась добудова Космач-Рушівської, Пістинської, Слобідської, Микитинецької, Лючанської шкіл.

У рекордно короткий час побудована Нижньоберезівська школа – всього за один рік. Там кожного дня на будівельному майданчику було 250-300 чоловік, яких підвозили з сусідніх сіл. Багато робіт виконали батьки, учні та вчителі, в чому заслуга ініціативного директора школи Тараса Атаманюка.

Кожного року здавали в експлуатацію 1-2 школи, а в 1989 році - 4 школи. Хто з директорів проспав той період, тепер в тому селі немає доброї школи.

У цей час відкриті дитячі дошкільні заклади в Пеньківці, Пістині, Шешорах, Середньому Березові, Слобідці, Нижньому Березові, Хімчині».

ШКОЛА В ПЕРШІ РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У березні 1985 року до виконання обов'язків генсека ЦК КПРС приступив Горбачов М.С., який своєю «перебудовою» політикою хотів демократизувати суспільство. Але Радянський Союз держався на диктатурі, демократія йому була протипоказана, і, зрештою, він розвалився.

Наприкінці 80-х років демократичні зміни, які відбувалися в державі, торкнулися і школи. Школа потрохи звільнялася від компартійного тиску. В кінці 80-х років багато шкіл самовільно переходили на п'ятиденний робочий тиждень. Це вважалося експериментом, і урядовці старалися не помічати цього.

У 1990 році відбулися вибори до Верховної Ради України та місцевих рад. Учителі взяли активну участь у передвиборчій кампанії і провели велику агітаційну роботу за кандидата в депутати до Верховної Ради України І.А.Пелипейка. На жаль, І.А.Пелипейко посів друге місце, а переміг артист Івано-Франківського драмтеатру В.Т.Шлемко, який агітував своєю виставою «Стрільці січовії». Зате до обласної ради з десяти депутатів від району обрано п'ять педагогів: педагога-пенсіонера І.А.Пелипейка, вчителів В.Ю.Курищука та Б.В.Чупірчука, поета й викладача технікуму Б.І.Радиша, науковця й викладача інституту П.І.Арсенича. Більшість депутатів до рад усіх рівнів у західних областях України була обрана від демократичних сил.

У Верховній Раді зареєстровано фракцію «Народна рада», в яку ввійшли депутати від демократичних сил. І хоч вони не складали більшості, зате вміли переконувати і настоювати на своєму. Завдяки «Народній раді» та її послідовникам був затверджений Державний Гімн «Ще не вмерла України» та Державний Герб «Тризуб». На 1 грудня 1991 року Верховна Рада призначила вибори Президента та референдум, на який було винесено питання про незалежність України. І, як відомо, понад 90% населення України висловилося за Незалежну Українську Державу.

Оскільки Акт про державний суверенітет був прийнятий ще в липні 1991 року, 1991-92 навчальний рік розпочався в умовах самостійної незалежної Української Держави. Особливо це було відчутно в школах Галичини. Багато в цій справі зробило обласне управління освіти і особисто його начальник, а сьогодні директор Івано-Франківського регіонального центру оцінювання якості освіти, знаний поет Б.М.Томенчук. З його ініціативи в школах відбулася департизація, введено уроки християнської етики, вилучені всі

Посвята в козачата в Кобаківській ЗОШ І-ІІІ ст.

атрибути Радянського Союзу з оформлення класів, залів, шкіл. Оформлення шкіл, навчальних кабінетів відбувалося і за формою, і за змістом в національному дусі. В Косівському районі цю роботу очолював завідувач відділу освіти Я.В.Матійчак. У навчальні плани введено предмет «Історія України», зроблено певні корективи в програмах гуманітарних дисциплін. Для початкових класів нових підручників ще не було, але вчителі добре орієнтувалися і вміло відсівали зерно від половини. Учні брали участь в районних та обласних святах коляди, в районних, регіональних та обласних оглядах художньої самодіяльності, які мали чітко виражене національно-патріотичне забарвлення.

У 1991 році рішенням колегії Міністерства народної освіти України була прийнята Концепція середньої загальноосвітньої школи України. Концепцією визначалося, що загальноосвітня школа є єдина за своєю сутністю, метою й завданням, основним змістом навчання та виховання й функціонує у вигляді навчальних закладів різних типів:

1. Середня загальноосвітня школа.

2. Школа з поглибленим вивченням окремих предметів.
3. Школа з профільним навчанням або спеціалізована школа.

У Концепції наголошувалося, що виходячи з вікових періодів розвитку дітей, загальноосвітня школа є триступеневою: I ст. – початкова школа з тривалістю навчання

3-4(5) років.

II ст. – основна школа з тривалістю навчання 5 років.

III ст. – повна середня школа з тривалістю навчання 2-3 роки.

Дев'ядцять років були роками надій на краще життя в Самостійній Українській Державі. Але не все так сталося, як гадалося. За свободою слова, за можливістю глибше пізнати українську історію, культуру й літературу посипалися дошкульні удари з іншого боку. Зникли заощадження в ощадбанку, країна впала в глибоку економічну кризу, насунулася нечувана інфляція, люди потягнулися на заробітки в інші країни, та, що найгірше, очухалися від поразки українофоби й створили сильну п'яту колону, яка й тепер, після двох революцій, використовуючи наші демократичні зміни та володіючи потужними засобами масової інформації, старається змінити наш курс до Європи, до розбудови української України.

Ці роки були важкими і для школи. Зарплата вчителям не виплачувалася по 5-6 місяців. Борги погашалися горілкою, шифером, цементом, меблями та іншими товарами. Майже не виділялися кошти на ремонти, на придбання обладнання. Керівники профспілок старалися зарадити такому становищу, вони організовували страйки, допомагали оформляти вчителям позовні заяви до суду про виплату заборгованості, але це не сприяло збільшенню грошей на рахунках відділу

освіти, а навпаки: хто залишав уроки й ходив судами, отримував всю заборгованість, а хто працював, не покидаючи дітей напризволяще, проводив уроки, той залишався ні з чим, бо майже всі гроші, які надходили на рахунок відділу освіти, потрібно було віддати тим, хто відсуджував їх. Доводилося примирювати одних з другими й співчувати їм.

Добре пам'ятаю той час, бо мені довелося з вересня 1994 року до вересня 1998 року очолювати райвідділ освіти. На щастя, директори шкіл виявилися на висоті, попри всі труднощі не допустили до розладу навчально-виховного процесу, ба навіть більше, вони ремонтували школи, вишукували добродійників, залучали батьків на допомогу й забезпечували нормальну роботу школи. Спільними зусиллями вдалося зберегти мережу й матеріальну базу шкіл.

У січні 1995 року вийшло перше число газети «Освітнянський вісник», яку ми видавали разом з її першим редактором Ігорем Пелипейком. Згодом при газеті створили видавництво «Писаний Камінь», в якому побачили світ лише за перші п'ять років біля 30 видань: довідкова література для вчителя, посібники з краєзнавства, твори місцевих авторів. 3 грудня 1996 року редактором «Освітнянського вісника» став педагог, висококваліфікований філолог Никанор Крет, а з вересня 2008 року – письменниця, журналістка й педагог Аделя Григорул. І тепер наша освітянська газета одна з кращих періодичних видань в області.

У 1995 році в Україні практично завершено приватизацію майна колективних господарств шляхом його поділу на паї. Розпад колективних господарств, економічна криза призвели до того, що заморозилося будівництво шкіл у Старому Косові, Космачі, Вижньому Березові. Закрито 8 дошкільних закладів, а до 1995 року в Косівському районі було 27 дитячих садків.

ПЕРЕХІД ШКОЛИ НА НОВИЙ ЗМІСТ ОСВІТИ

У 1999 році прийнято Закон України «Про загальну середню освіту». У 2000 році видано постанову КМУ «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». За наказом Міністра освіти школи у 2000 році перейшли на 12-бальну систему оцінювання навчальних досягнень учнів.

У жовтні 1998 року на посаду начальника відділу освіти призначено Володимира Козьменчука. На той час ще тривала гостра економічна, політична й соціальна кризи, ще відчувалися значні труднощі у фінансуванні освіти, проте молодому начальнику вдалося зберегти та забезпечити безперервність освітнього процесу й домогтися того, що освітня галузь стала фактично єдиною в районі, яка не зазнала руйнації й продовжувала нормально працювати.

І лише в 2000 році вперше за всю історію незалежності України було здійснено рішучі кроки, спрямовані на подолання економічної кризи. Відбулося погашення заборгованості з пенсій та зарплат, зміцнилася бюджетна дисципліна. У 2001–2002 роках вдалося стабілізувати економіку і навіть добитися її певного зростання й це відчула освітня галузь.

У 2003 році була затверджена Концепція профільного навчання в старшій школі, за якою визначено напрями профільного навчання, розроблено навчальні плани різних напрямів, запропоновано багатоваріантні моделі профільного навчання. Більшість шкіл району обрали універсальний напрям, який не дає пріоритетів жодному предмету й забезпечує підготовку учнів з усіх предметів згідно навчальних програм, однак реалізація Концепції на восьмому році її впровадження була зупинена новопризначеним промосковським міністром освіти.

У 2007 році Міністерство освіти запровадило зовнішнє незалежне оцінювання знань. Починаючи з 2008 року всі учні, які мали бажання навчатися у ВНЗ, могли вступити туди тільки за наслідками зовнішнього незалежного оцінювання. ЗНО дало шанс отримати диплом про вищу освіту найбільш успішним випускникам, незалежно від статків та знайомств. З кожним роком тестування вдосконалювалося, доповнювалося новими елементами.

Під час президенства Януковича (2010-2014) міністром освіти був призначений українофоб Д.Табачник, який за чотири роки зробив все, що міг, щоб знищити в змісті освіти національний дух, щоб зупинити орієнтацію на західні освітні стандарти. 31 березня 2010 р. своїм наказом Д.Табачник скасував державний екзамен з української мови для бакалаврів та спеціалістів, понизивши тим самим статус цього іспиту, змінив назву навчального предмета «За-рубіжна література» на «Світова література», причому три чверті програми світової літератури мали складати твори російських письменників. Зі зміною назви предмета українську літературу виведено за межі поняття «світова література», нібито українська література якась маргінальна, окрема, немає ні творів, ні письменників світового рівня.

За його пропозицією скасовано 12-річне навчання в школі в той час, коли дев'ятикласники вже мали навчатися за програмами 12-річної школи. Полетіли шкереберть плани щодо запровадження профільного навчання в старших класах, а також щодо входження України в європейський освітній простір. Він знехтував Міжнародним конкурсом з української мови ім. Петра Яцика. Започаткував створення спільного для Росії та України посібника для вчителів історії. З підручника для п'ятикласників викинув згадки про героїв Крут, січових стрільців, про сталінські репресії. З

програми української літератури з міністерської волі зник роман Василя Барки «Жовтий князь». Були спроби ліквідувати ЗНО. Та це далеко не повний перелік українофобських «подвигів» міністра Табачника.

За ці роки вдалося завершити будівництво або добудову Вижньоберезівської, Смоднянської, Акрешірської, Лючківської та першої черги Космацької загальноосвітніх шкіл. Відкрито нові заклади освіти: Яблунівський МНВК, Яблунівську ДЮСШ, Баня-Березівський, Розтоківський заклади дошкільної освіти. На базі загальноосвітніх шкіл і дитячих садків створено навчально-виховні комплекси: Річківський, Малорожинський, Великорожинський, Вижньоберезівський, Косівський, Смоднянський, Пеньківський, Шешорський. Забезпечено функціонування шкіл-родин.

НА ШЛЯХУ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

5 вересня 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про освіту». Попередній закон про освіту ухвалили ще в радянські часи – навесні 1991. Відтоді він зазнав безліч змін. За новим законом середня освіта поділяється на початкову (4 роки, 1-4 класи), базову (5 років, 5-9 класи) і профільну (3 роки, 9-12 класи). Починаючи з 5 класу діти вчитимуться в гімназіях, а після закінчення 9 класу продовжуватимуть навчання в ліцеях (закладах старшої або профільної школи) чи здобуватимуть професійну освіту. Після закінчення кожного рівня знання учнів перевірятимуть за допомогою державної підсумкової атестації. Після 4 класу це буде моніторинг, а після 9 – повноцінне ЗНО.

Ліцеї матимуть академічне або професійне спрямування, або ж в одному ліцеї будуть класи різних спрямувань. В академічних ліцеях учні зможуть глибоко підготуватися

до вищої освіти, у професійних – здобути середню освіту і, водночас, першу професію.

З метою дальшого розвитку освіти на Косівщині, як говорилося в доповіді начальника відділу освіти Володимира Козьменчука, виголошеній на серпневій нараді 2018 року, відділом освіти розроблено та забезпечено успішне впровадження районної «Програми розвитку освіти Косівщини», яка складається з підпрограм: «Розвиток дошкільної освіти», «Розвиток загальної середньої освіти», «Інформатизація та комп'ютеризація загальної середньої освіти», «Вчитель», «Шкільний автобус», «Обдаровані діти», «Турбота про дитину», «Зміцнення навчально-матеріальної бази освітніх закладів».

Про високий рівень організації освітнього процесу в районі свідчить те, що на базі Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Ф.Погребенника, Яворівської ЗОШ І-ІІІ ст., Косівської гімназії-інтернату (тепер Косівський лицей ім. І.Пелипейка) та інших закладів освіти проводилися Всеукраїнські наради, семінари, наукові конференції з питань вивчення гуцульщинознавства, інформатизації освітнього та управлінського процесів, методичної роботи, розвитку закладів освіти в умовах гірської місцевості Українських Карпат та ін.

Районний відділ освіти зміцнює та розвиває міжнародні партнерські зв'язки з освітянами Румунії, Польщі, Канади. У рамках Договорів про співпрацю між Венгровським та Легіоновським повітами Мазовецького воєводства Республіки Польща та Косівським районом здійснюється обмін досвідом між органами місцевого самоврядування в галузі освіти, а також обміни молодіжних груп.

Важливим напрямком роботи став широкий розвиток у районі інклюзивного навчання. Створено комунальну уста-

нову «Інклюзивно-ресурсний центр», відбувається процес її організаційного та кадрового становлення, постійно збільшується кількість інклюзивних класів, груп, введено нові посади – асистент учителя, асистент вихователя, організовуються корекційно-розвивальні заняття.

Завдяки реформі децентралізації та відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» у Косівському районі створилися три територіальні об'єднання (Космацька ОТГ, Рожнівська ОТГ, Яблунівська ОТГ). Громади перейшли на прямі бюджетні відносини з державним бюджетом, вони не підпорядковуються районній раді, а самі визначають напрямки розвитку та на що витрачати зароблені гроші. В кожній ОТГ створено відділи освіти. ОТГ безпосередньо отримують з держбюджету гроші на освіту, медицину, спорт, культуру, соціальний захист.

Реформування початкової освіти – перший крок у рамках впровадження нової української школи (НУШ), без успіхів якої неможливі далі якісні зміни в освіті ХХІ ст., а відповідно й зміцнення громадянських цінностей, майбутній соціально-культурний, політичний та економічний розвиток держави.

Для роботи з першокласниками до початку 2018-19 навчального року 46 учителів першого класу та 39 вчителів англійської мови пройшли онлайн-курси з підвищення кваліфікації на платформі EdEra і, крім них, – очні курси на базі ОІППО, де проводилися теоретичні та практичні заняття із застосуванням сучасних форм і видів роботи: моделювання, тренінгів, захисту проєктів тощо. Заняття з учителями першого класу проводили тренери, які пройшли відповідне стажування при Івано-Франківському ОІППО.

Нещодавно, відвідавши Яблунівський ліцей, побачив веселих, бадьорих, вільних у спілкуванні дітей, які нісіль-

Першокласники Нової української школи, 2019 р.

ки не ніяковіли в присутності сторонньої людини. Бачив їхню впевненість, піднесеність. Чи добре це? Мабуть, добре і природно. А вчителька не нахвалиться можливостями новоствореного освітнього середовища: і ноутбук, і принтер, і мультимедійний проєктор, і телевізор, й інтерактивна дошка. А до цього ще й індивідуальні учнівські столи та дитячі шафи.

Чи зможе вчитель все це багатство використати для розвитку учнів, для вироблення перших навичок учіння, залежатиме від майстерності педагога, бо кожен урок – це велика праця вчителя й учнів. Правда, учні можуть розслабитися, бо вони діти, а вчитель – ні, бо він професіонал.

Придбання матеріалів (дошки, фліпчарти, комп'ютерне, телевізійне й аудіовізуальне обладнання, інтерактивні дошки, мультимедійні проєктори, дидактичні матеріали, меблі тощо) для нового освітнього середовища проводилось

за кошти державного та місцевого бюджетів. Зокрема для Косівського району виділено відповідно 4432881 грн. та 1199700 грн.; Космацької ОТГ – 304100 грн. та 158900 грн.; Рожнівської ОТГ – 601482 грн. та 226182 грн.; Яблунівської ОТГ – 362700 грн. та 140600 грн. Подаємо відомості про кадровий потенціал та мережу закладів освіти.

Кадровий потенціал закладів освіти станом на 2018-2019 н. р.

	Косів- ський район	Космаць- ка ОТГ	Рожнів- ська ОТГ	Яблу- нівська ОТГ
Кількість педагогічних працівників	1154	204	247	226
За рівнем магістра	4,4%	4 %	7%	6%
За рівнем спеціаліста	83,5	85%	87%	88%
За рівнем бакалавра	2,1%	2%	2%	1%
За рівнем молодшого спеціаліста	9,7%	9%	4%	5%
Вища категорія	51,9%	48%	55%	57%
Перша категорія	11,4%	19%	18%	10%
Друга категорія	13,4%	16%	14%	20%
Спеціаліст	9,5%	6%	5%	11%
Тарифні розряди	13,8%	11%	8%	2%

**Мережа закладів освіти
станом на 2018-2019 н. р.**

	Косів-ський район		Космацька ОТГ		Рожнівська ОТГ		Яблунівська ОТГ	
	Заклади освіти	Кількість учнів	Заклади освіти	Кількість учнів	Заклади освіти	Кількість учнів	Заклади освіти	Кількість учнів
Заклади загальної середньої освіти	38	6451	9	1141	4	1548	6	1104
Заклади позашкільної освіти	2	1673	-	-	1	124	3	640
Груп продовженого дня	33	990	-	-	6	180	5	120
Охоплено індивідуальною формою	-	92	-	12	-	13	-	4
Охоплено інклюзивним навч.	-	8	-	-	-	4	-	3
Заклади дошкільної освіти	14	830	2	85	4	368	2	145
Дошкільнята в НВК	8	366	-	-	-	-	1	37

«УЧИТЕЛЕМ ШКОЛА СТОЇТЬ»

Слова нашого генія Івана Франка «учителем школа стоїть», сказані ним понад століття тому, були, є й будуть завжди актуальними: чи вчитель навчає групу дітей, а чи працює з одним учнем.

Ще в ХІХ ст. на теренах нашого краю функціонували однокласні чи двокласні школи, в яких усіх дітей навчав один учитель. Та згодом, вже в ХХ ст., цивілізаційні процеси стрімко розгорталися, і в потоці цих процесів відкривалися нові школи, які наповнювалися дітьми, збільшувалося в них також і число вчителів. Відповідальність школи перед суспільством зростала, і вчителі відчували той великий обов'язок, який вони взяли на себе, обираючи професію педагога, виконуючи високу місію наставника молоді.

Жодне суспільство не обходилося й не обходиться без школи, і вище стоїть те суспільство, яке сприяє зміцненню школи, дбає про вчителя й учня. І в дусі Франка скажемо, що вчителем школа стоїть, а школою – суспільство. Але школа все ж залишається консервативною, хоч вона й змінюється, проте не завжди встигає за суспільним прогресом. Старше покоління вчителів добре пам'ятає багато різних шкільних реформ другої половини ХХ ст., та й молодше покоління педагогів теж було свідками багатьох змін, які відбулися в освіті за часів Незалежності. Ці зміни неминучі, вони, очевидно, повинні відбуватися періодично. І ось тепер ми маємо новий закон про освіту та Нову українську школу. Лише небайдужі педагоги, ініціативні та самовіддані, які можуть творчо підходити до реалізації всіх прогресивних ідей, закладених в цих документах, можуть стати рушіями реформи. Тому маємо надію, що, завдячуючи українському вчителству, освіта в нашій державі досягне кращих світових стандартів, бо це є вимогою сьогодення. Адже метою

освіти, як сказано в новому Законі «Про освіту», *«є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу»*.

На особливу пошану і вдячність заслуговують вчителі, які вважають професію педагога сенсом свого життя, вміють налаштовувати на сприйняття знань дитячі душі, забезпечувати розумовий розвиток учнів, вкладаючи в свою працю весь професійний хист і вміння, застосовуючи передовий педагогічний інструментарій і винахідливість. І бачиться такий учитель достатньо кваліфікованим, творчим, широко ґрунтованим, високоморальним, зі стійкими патріотичними переконаннями. І такі вчителі є в наших школах. Це вони охоче, бо впевнені в собі, йдуть на конкурс «Учитель року» й домагаються високих результатів. Це їхні вихованці стають переможцями Всеукраїнських олімпіад з базових предметів, конкурсів знавців рідної мови ім. П.Яцика й Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Т.Шевченка. Це їхні вихованці перемагають у конкурсах науково-дослідницьких робіт МАН, розробляють й успішно захищають різноманітні проекти. І на кінець, це їхні вихованці за результатами ЗНО вступають до ВНЗ, стають фахівцями високої кваліфікації, займаються творчою діяльністю. Це їхні учні, виховані в патріотичному дусі, йдуть добровольцями на фронт і ціною свого життя захищають нашу Батьківщину від підступного ворога.

Вчителі наших шкіл за останніх кілька років ставали переможцями й лауреатами III (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» в багатьох номінаціях. Переможцями були Руслана Гавриш - учителька початкового навч. (ліцей ім. Ярослава Мудрого) та Віталій Абрам'юк - учитель фізичного вих. (Яблунівський ліцей). Лавреатами ставали: Світлана Мілевська - вч. хімії (Нижньоберезівська ЗОШ I-II ст.), Тетяна Янінович - уч. біології (ліцей ім. Михайла Павлика), Богдана Цьолковська - вч. зарубіжної літ. (ліцей ім. Ярослава Мудрого), Марія Чоланюк - уч. історії (Тюдівська ЗОШ I-III ст.), Володимир Чурко - вч. музики (ліцей ім. Федора Погребенника), Петро Андріюк - уч. трудового навч. (Бабинська ЗОШ I-II ст.), Едуард Рибак - уч. захисту Вітчизни (ліцей ім. Федора Погребенника), Наталія Лисак - уч. укр. мови (Хімчинський ліцей «Інтелект»), Оксана Соколюк - уч. хімії (Пістинська ЗОШ I-III ст.).

Школа – це не тільки зручне місце для праці вчителя й учнів. Школа – це особлива атмосфера, де витає дух науки, моральності, культури й зримої дитячої радості. Якщо цього всього бракує в ній, вона стає похмурою, не привабливою, хоч би й була оснащена сучасною технікою чи іншим модерним обладнанням.

На Косівщині є шість закладів загальної середньої освіти, яким присвоєні імена видатних українців. Присвоєння навчальному закладу імені високодостоїнної людини – це надзвичайна подія в історії цього закладу освіти, це нагорода за зразкову організацію навчальної праці, створення оптимального навчального середовища, високий професіоналізм педагогів та успіхи учнів і випускників. До цієї події, мабуть, потрібно довго йти. Сама подія стимулює учнів і вчителів, а навчатися й працювати в такому закладі – велика честь і відповідальність.

Всі шість освітніх закладів результативністю своєї праці підтверджують право носити ім'я видатної людини. Візьмемо для прикладу рейтинги ліцеїв та ЗОШ I-III ст. за наслідками ЗНО в 2019 році. Всі вони розмістилися в першій сімці серед 21-го ЗЗСО Косівщини, які проходили ЗНО. Хоч з ряду причин оцінка рівня навчально-виховного процесу за тими рейтингами не завжди об'єктивна, але іншого об'єктивнішого методу оцінювання якості освіти немає. Отже, на першому місці – ліцей ім. Ігоря Пелипейка, на другому – Старокутська ЗОШ I-III ст., на третьому – Кутська ЗОШ I-III ст., а далі – Кобаківський ліцей ім. Марка Черемшини, Косівський ліцей ім. Михайла Павлика, Косівський ліцей ім. Ярослава Мудрого і на сьомому місці ліцей «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника. І така картина спостерігається майже кожного року. Це не випадковість, це добре налагоджений навчальний процес, адже на поганому ґрунті квіти не цвітуть.

Подаємо короткі розповіді про ці навчальні заклади.

Старокутська ЗОШ I-III ст.

Ще за польських часів, в кінці 1920-х років, у Старих Кутах створено утраквістичну семирічну школу. Вона була на той час однією з трьох сільських семирічок у повіті. За німців школа стала початковою, а в 1944 році відновлено семирічку (НСШ). Пізніше школа ставала восьмирічною, дев'ятирічною, ЗОШ I-II ст., а в 2000 році її реорганізували в ЗОШ I-III ст. Дирекція школи разом із досвідченими, ініціативними й творчими педагогами зуміли за короткий час піднести навчально-виховний процес на достатньо високий рівень, і школа ввійшла в число кращих шкіл району. З року в рік учні показують високі результати в навчанні, спорті, художній самодіяльності. У II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади в 2015-16 н.р. учні здобули 33 призиви

місця, а в III (обласному) етапі - 3 (з фізики, біології, християнської етики). У 2016-17 н.р. у II етапі - знову 33 призиви місця, а в III - 4 (з географії, фізики, астрономії, економіки). Школу очолює Ніна Осьманович.

Кутська ЗОШ І-ІІІ ст.

Кутська середня школа створена в 1940 році, за німців вона була семирічною, а з 1944 року знову стала середньою. До 1948 року була єдиною середньою школою в Кутському районі, і керівництво відділу освіти приділяло їй велику увагу. Сюди направляли кращих учителів, які прибували зі Східної України, добирали директорів. Ще сьогодні кутчани добре пам'ятають досвідчених учителів математики В.І.Солгана і І.І.Самарця, директора І.Т.Філенка та інших. Школа славилася високим рівнем навчально-виховного процесу, вона й тепер є однією з кращих шкіл на Косівщині.

У II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади (2018-19 н.р.) учні здобули 45 призових місць (з них 17 – перших), а в III (обласному) етапі – 1 (біологія – III місце). Понад 30 років Кутську ЗОШ І-ІІІ ст. очолює Лук'ян Юсипчук.

Шешорська ЗОШ І-ІІ ст. ім. В'ячеслава Чорновола

У квітні 2013 року Шешорській ЗОШ І-ІІ ст. присвоєно ім'я В'ячеслава Чорновола. Шешорська семирічна школа відновила свою роботу в післявоєнний час, і вже в 1947 році видала свідоцтва про закінчення школи своїм першим випускникам. Відповідно до урядових розпоряджень школа ставала восьмирічною, дев'ятирічною, ЗОШ І-ІІ ст. Сьогодні вона є однією з кращих на Косівщині серед ЗОШ І-ІІ ст. Директор школи Микола Титаренко.

За кількістю призерів II етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з навчальних предметів школа постійно посідає І-ІІІ місця, має призера III (обласного) етапу (II місце з фізики). Багато її випускників є відомими в Україні людьми:

лауреатка Шевченківської премії Ганна Василяшук, доктори наук Петро Якібчук, Ольга Олексюк, Галина Жаровська, Олег Атаманюк, Володимир Олексюк та інші.

Кобаківський ліцей ім. Марка Черемшини

У липні 2014 року Кобаківській ЗОШ I-III ст. присвоїли ім'я письменника-земляка Марка Черемшини. Середню школу в Кобаках відкрили в 1953 році. Її директором тоді був Петро Зікратий. Сьогодні школу очолює Вікторія Сенчук. У школі працювало багато знаних у районі та області педагогів: директор школи, заслужений учитель Української РСР Володимир Чепига, вчителі Ярослав Андрусак, Надія Подоляк, Марія Гуменчук, Надія Поцейчук, Ольга Чепига та інші. Школа славилася своїми успіхами в навчально-виховному процесі, створенні навчально-матеріальної бази, організації виробничого навчання. У 1970 році вона першою в області перейшла на кабінетну систему навчання. І сьогодні тут працює багато творчих, досвідчених учителів.

У II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади (2018-19 н.р.) учні вибороли 25 призових місць, були призерами III етапу з християнської етики. Середню освіту в Кобаках здобували: доктор фізико-математичних наук Іван Яремій, докторка філології Іванна Стеф'юк, письменниця й журналістка Калина Ватаманюк, громадська діячка, краєзнавиця Марія Смелік та інші.

Косівський ліцей ім. Ярослава Мудрого

У вересні 2019 року Косівській ЗОШ I-III ст. №1 присвоїли ім'я Ярослава Мудрого. Відповідно до освітнього закону школа отримала назву ліцею ім. Ярослава Мудрого. Директорка ліцею Галина Грималюк. Середня школа створена в 1940 році й була однією з двох середніх шкіл у Косові відкритих радянською владою. Школи працювали лише один рік, але тільки СШ №1 у 1941 році зробила перший випуск.

У 1944 році відновлено роботу середньої школи й створено одну семирічну. У 1946 році школу очолив відданий справі освіти педагог, заслужений учитель Української РСР Іван Михайлюк. Він запровадив вивчення гуцульського народного мистецтва, ініціював створення музею Михайла Павлика та спорудження йому пам'ятника. З 1975 року школа стала Косівською СШ №1 (згодом – ЗОШ І-ІІІ ст. №1), оскільки в місті створили ще одну середню школу.

У ІІ етапі Всеукраїнської олімпіади в 2018-19 н. р. учні здобули 22 призові місця і 2 – у ІІІ етапі. Школа завжди давала своїм учням добрі знання й славилася своїми випускниками. У школі отримали середню освіту чл.-кор. академії будівництва Юрій Балагурак, доктори наук Нестор Библюк, Володимир Пелипейко, Федір Погребенник, а також педагог-енциклопедист Ігор Пелипейко, журналіст і громадський діяч Павло Романюк та багато, багато інших.

Косівський ліцей ім. Михайла Павлика

У жовтні 2019 року Косівській ЗОШ І-ІІІ ст. №2 присвоєно ім'я Михайла Павлика. Тепер навчальний заклад називається ліцеєм ім. Михайла Павлика. Цей заклад середньої освіти створений в 1940 році, після війни не відновлений. І тільки в 1975 році восьмирічну школу реорганізували в середню школу №2. Там працювали директорами Олена Власенко, Ярослав Матійчак, Никанор Крет, Наталія Волощук, а тепер ліцей очолює Василь Гостюк. У ліцеї працюють досвідчені педагоги. У ІІ етапі Всеукраїнської олімпіади (2018-19 н.р.) учні здобули 20 призових місць. У Всеукраїнському конкурсі «Знай і люби свій край» 4 учні стали переможцями (2018 р.)

Серед відомих випускників школи і тих, хто вчився в ній, є поет Тарас Девдюк, доктор пед. наук Микола Близнюк, журналістка й телеведуча Олена Фроляк, композитор Остап

Гавриш, релігієзнавець Володимир Гаюк та багато інших.

Трохи ширше розповімо про наші три заклади освіти, які стали відомими в Україні та за її межами: першу українську гімназію на Косівщині – теперішній ліцей ім. Ігоря Пелипейка, авторську школу Олени Радиш – ліцей «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника та гуцульську школу в Яворові Петра Лосюка.

КОСІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ІМЕНІ ІГОРЯ ПЕЛИПЕЙКА

Українська громада Косова здавна мріяла заснувати свою гімназію. Гімназія на той час давала добру середню освіту й відкривала молоді шлях до здобуття вищої освіти. У 30-х роках ХХ ст. не вельми чисельна польська громада Косова домоглася відкриття приватної гімназії, таку ж гімназію мала й багаточисельна єврейська громада, а от корінні жителі Косова й Косівщини гімназії не мали. Відкрити середню школу українцям польська влада не дозволяла. У Коломиї, наприклад, заснували приватну українську гімназію в 1900 році, у Вижниці – в 1908 році. Косів'яни, правда, могли посилати своїх дітей до цих гімназій, але це вимагало великих коштів. Тому лише окремі сім'ї дозволяли собі навчати й утримувати дітей далеко від дому. У цих умовах, як уже згадувалося, косівський вчитель-ентузіаст Іван Довганик заснував приватну школу з метою підготовки підлітків до складання екзаменів за курс гімназії. Він навчав математики, української та польської мов, латини. Учні могли здавати матуру (випускні іспити) екстерном в українських гімназіях, які мали так зване право прилюдности й видавали документи про середню освіту. Цими можливостями, як можна догадуватися, скористався не кожен випускник школи Довганика, але кожному, без сумніву, отримані знання

Косівський ліцей імені Ігора Пеліпейка

пригодилися в житті.

Коли у вересні 1939 року поляки залишили наш край, з'явилася нагода створити в Косові гімназію. Дітей було багато. Одні лиш закінчили початкову школу, інші до цього вже вчилися в польських семирічках. Знайшлися висококваліфіковані вчителі, було й приміщення й навчання розпочалося. Однак радянська влада, яка прийшла на зміну польській, гімназію вважала буржуазним пережитком і вже на початку 1940 року ліквідувала її, а натомість відкрила дві середні школи й завела радянську систему освіти зі своїми уніфікованими навчальними планами, в яких були обов'язковими нові предмети: російська мова і література, історія СРСР, конституція (сталінська), українська радянська література. Та попри все – це була таки середня освіта й діти горян отримували її і в Косові, і в багатьох селах. А згодом в Радянській державі середня освіта стала обов'язковою.

Та йшли роки, хотілося більш яскравої, престижнішої середньої освіти, яка б сягала рівня колишньої класичної гімназії. Цього прагнули не тільки вчителі-новатори, але й науковці й навіть окремі урядовці, але державну систему освіти не легко було демонтувати. Тому з'явилися нові вдосконалені програми, нові підручники, факультативні курси, школи з поглибленим вивченням окремих предметів. А омріяну гімназію вдалося створити лише в умовах незалежної України. На той час вже відновили гімназію в Коломиї (1990), Калуші (1990), Рогатині (1991), Городенці (1991). Такі наміри мали й косів'яни. У 1993 році з ініціативи відділу освіти (зав. Я.Матійчак) Косівську школу-інтернат реорганізували в школу-інтернат-гімназію. Це була фактично перша в Косові українська гімназія. Правда, хотілося бачити її закладом класичного типу, але враховуючи наявність відповідної навчально-матеріальної бази, створено гімназію естетично-гуманітарного напрямку. Та попри це гімназія виправдала надії, про що свідчать успіхи її вихованців.

Першим директором гімназії був Михайло Магун, який працював до цього директором школи-інтернату, на базі якого було створено гімназію. Він доклав чимало зусиль, щоб у новому закладі зберегти кращі традиції й те особливе родинне тепло, яке панувало в інтернаті, та щоб гімназія стала успішним навчальним закладом нового типу. Гімназії дозволялося експериментувати, складати свій навчальний план, вводити вивчення кількох іноземних мов, розгортати позакласні заняття з різних курсів відповідно до інтересів та розумових можливостей вихованців, розвивати творчі здібності учнів.

Підсумовуючи роботу гімназії за перших 5 років, її директор Михайло Магун писав: *«Головною метою створення гімназії було виявлення обдарованих дітей і розвиток їх*

здібностей після закінчення школи I ступеня. Гімназія має на меті підготовку учнів до здобуття освіти у вищих навчальних закладах, виховання інтелектуальної, висококультурної і гуманної особистості, формування в кожного вихованця історичної пам'яті та національної свідомості, опанування двома іноземними мовами, вміння грати на кількох музичних інструментах, оволодіння основами сольного й хорового співу. Навчальний план гімназії істотно відрізняється від нині діючого загальноосвітньої школи. Гімназисти вивчають нетрадиційні предмети, оволодівають практичними навичками гуцульського декоративно-прикладного мистецтва, готуються до праці в різних сферах наукової і практичної діяльності.

У позаурочний час працюють студії: літературна, театральна, народних танців, хорового співу, спортивно-оздоровчі секції, гуртки художніх промислів та декоративно-прикладного мистецтва: вишивання, різьби по дереву, ткацтва, писанкарства, художнього моделювання одягу, макраме.

Науково-методична рада гімназії розробила структуру історичної освіти, розглядає і затверджує програми з навчальних предметів, аналізує стан навчально-виховного процесу, веде навчально-пошукову роботу викладачів і учнів, розглядає навчальні програми, програми факультетів, організовує конкурси на кращі наукові роботи учнів, проводить конференції.

У гімназії діють наукові об'єднання, предметні гуртки та учнівське товариство, які стануть центром наукової роботи.

Гімназія має тісну взаємодію з вищими навчальними закладами відповідних профілів: Прикарпатським університетом, Львівською державною академією мистецтв, Чер-

Фрагмент експозиції музею Ігоря Пеліпейка, відкритого в жовтні 2013 року нівецьким університетом. З відповідними факультетами цих вузів укладено угоди на підготовку вступників і участь їх представників у випускних екзаменах гімназії».

У 2011 році Косівську школу-інтернат-гімназію перейменували в Косівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І ступеня-гімназія-інтернат».

З вересня 2012 року посаду директора обіймав Михайло Цюро. Саме він був ініціатором присвоєння імені Ігоря Пеліпейка Косівській гімназії. 4 жовтня 2013 року, напередодні Дня працівників освіти, у стінах гімназії відбулося урочисте відкриття музею Ігоря Аполлоновича Пеліпейка – видатного педагога, науковця, дослідника-краєзнавця, громадського та культурного діяча. 2 квітня 2015 року Косівська районна рада прийняла рішення «Про присвоєння імені Ігоря Пеліпейка Косівському НВК «Загальноосвітня школа І ступеня-гімназія-інтернат».

В альманасі «Храм знань», виданому до 20-річчя Косівської гімназії, Михайло Цюро зазначав: *«Педколектив гімназії й надалі працюватиме над упровадженням в освітню практику сучасних інноваційних технологій та послідовно здійснюватиме свою мету – модернізувати навчально-виховний процес так, щоб створити сприятливе освітнє середовище та оптимальні можливості для творчого розвитку кожного вихованця, забезпечувати кожній дитячій особистості необмежений простір для саморозвитку, самовизначення і самореалізації, сформувати власний погляд на себе й суспільство в цілому, орієнтуючись на загальнолюдські цінності»*.

3 квітня 2015 року на посаді директора гімназії працює Віктор Барчук. Керівник надає велике значення проєктній діяльності та міжнародному співробітництву. Брав участь у розробці нового мультимедійного посібника «Крок за кроком», який розробляв у рамках проєкту РЕЦ в Європі. Віктор Барчук – справжній натхненник створення навчально-експериментального центру енергозбереження як складової частини енергокліматичної агенції на Косівщині. В жовтні 2017 року був відкритий цей центр на базі гімназії, в області – перший. Головним завданням, як вважає директор, є *«створення умов для того, щоб Косівський ліцей ім. Ігоря Пелипейка став закладом, в якому талановиті, креативні вчителі-професіонали формували неординарних, успішних, національно свідомих учнів-інтелектуалів – майбутню еліту нашої держави»*.

За прийнятим у 2017 році Верховною Радою України Законом «Про освіту» заклади середньої освіти II ступеня, що забезпечують базову середню освіту, стали називатися гімназіями, а заклади середньої освіти III ступеня, що забезпечують профільну середню освіту – ліцеями. У зв'язку з цим

Косівська гімназія в 2018 році отримала назву «Косівський ліцей імені Ігоря Пелипейка».

Педагогічна рада ліцею визначила провідну педагогічну ідею: *«Формування інтелектуальної високодуховної особистості з позитивною мотиваційною спрямованістю, з потребою у досягненні успіхів, здатної адаптуватися до життя в суспільстві»*, а також мету діяльності:

«Створення сприятливого освітнього середовища та оптимальних можливостей для творчого розвитку обдарованої дитини, забезпечення кожній дитячій особистості умов для саморозвитку, самовизначення й самореалізації».

У ліцеї працюють висококваліфіковані, досвідчені педагоги. З усіх 42-х педагогів: 1 – заслужений учитель України, 13 – мають педагогічне звання «учитель методист», 11 – педагогічне звання «старший учитель», 1 – педагогічне звання «вихователь-методист», 3 – педагогічне званням «старший вихователь». Багато вчителів відзначено нагородами: нагрудний знак МОН України «Відмінник освіти України» - 8 вч., нагрудний знак «А.С. Макаренко» - 1 вч., нагрудний знак «Василь Сухомлинський» - 1 вч., медаль «За заслуги перед Прикарпаттям» - 1 вч.

У ліцеї навчаються 318 учнів. Учні широко залучаються до науково-дослідницької роботи, зокрема з української літератури, англійської та німецької мов, історії, біології, психології, мистецтва та художньої культури, беруть участь у роботі МАН, предметних олімпіадах, оглядах, конкурсах, де показують свої знання та мають високі досягнення. За 2012-2019 роки 247 учнів стали переможцями II етапу предметних олімпіад, 38 учнів здобули перемогу в III етапі, а 2 учні стали призерами IV етапу. У конкурсі науково-дослідницьких робіт МАН на обласному рівні перемогу здобули 6 учнів, на всеукраїнському рівні – 4 учні. Перемож-

Другокласники 2019-2020 н.р. - першопрохідці НУШ

цями III етапу конкурсу знавців рідної мови ім. П.Яцика стали 6 учнів. Шкурган Анастасія, учениця 6(10) класу (вчитель В.М.Сеняк), у 2016 році зайняла I місце в IV етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Т.Шевченка і III місце у всеукраїнській олімпіаді з української мови та літератури. Упродовж останніх років навчальний заклад посідає друге місце серед шкіл району за підсумками всеукраїнських олімпіад з базових предметів. Ліцеїсти щороку беруть участь у регіональному зльоті обдарованої учнівської молоді Гуцульщини, 44 учні стали його переможцями та призерами.

Учні мають можливість проявити свої здібності та обдарування, беручи участь у гуртковій та студійній роботі (з художньої самодіяльності, у мистецькій світлиці, гімназійній літературній «Ватрі», музеях вишивки та Ігоря Пелипейка). У 2012 році Олег Лаюк здобув III місце в обласному гуманітарному конкурсі УМАКО «Сузір'я», а в 2013 році став переможцем районного конкурсу «Лідер XXI століття» в номінації «Інтелектуал року». Оволодівати правовими знаннями – вимога часу. У 2013-2014 н.р. проєкт «Модель сис-

теми правовиховної роботи» (автор Павлик Г.В., заступник директора з виховної роботи) в обласному конкурсі зайняв I місце. А в 2015-2016 н.р. проєкт «Модель учнівського самоврядування» (автор Аксюк Н.М., педагог-організатор) здобув I місце в районному конкурсі.

Із часу заснування гімназії випущено 531 учень, з них 439 (понад 80%) стали студентами вищих навчальних закладів, більшість навчається в престижних національних університетах, деякі продовжують навчання за кордоном, зокрема в Польщі, Чехії.

Гордістю гімназії є її випускник 2007 року Мирослав Лаюк – поет і прозаїк. Тішиться своїм вихованцем і вчителька української мови і літератури Галина Тимофійчук. У свої 28 років Мирослав Лаюк, закінчивши докторантуру Києво-Могилянської академії, отримав науковий ступінь доктора філософії (PhD) в галузі філософії та літератури. Автор збірки віршів «Метрофобія» та романів «Баборня» і «Світ не створений». У творчому доробку Мирослава поетична книжка «Осоте!», низка оповідань у збірках «10 історій для хлопців», «19 різдвяних історій» тощо.

Першу літературну премію він отримав у 21-річному віці – Гран-прі «Молодої Республіки Поетів» (2011), а далі були: перша премія конкурсу видавництва «Смолоскип» (2012), міжнародна премія імені Олеся Гончара (2012), премії літературного конкурсу «Коронація слова» в номінації «П'єси» (2012, 2013), премія журналу «Новая Юность» (2012), ЛітАкцент року (2013, 2015), премія фундації Ковалевих (2015), увійшов у короткий список премії «Книга року Бі-Бі-Сі – 2016» (роман «Баборня»), у фінал премії «Еспресо Вибір читачів» (2017). Мирослав Лаюк у 2018 році увійшов у топ-30 визначних українців року серед творчої молоді. Його вірші опубліковані англійською,

азербайджанською, вірменською, литовською, польською, російською, чеською та іншими мовами. Мирослав Лаюк є лише очільником довгого списку випускників, якими може гордитися ліцей (гімназія).

Vivat Gymnasia! Vivant Professores!

ГУЦУЛЬСЬКА ШКОЛА

Згадуючи багатьох славетних педагогів минулого, не можна обминути сучасних велетів освіти, які, перебуваючи в постійному пошуку, генерують нові ідеї і втілюють їх у життя. Яскравим фахівцем-новатором у справі навчання й виховання гуцулят є сьогодні кандидат педагогічних наук, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, народний учитель України Петро Лосюк. Він розробив концепцію організаційно-педагогічних основ діяльності гуцульської школи як регіональної української національної. Щоб ця концепція успішно впроваджувалася в навчально-виховний процес в усіх школах гуцульського регіону, з його ініціативи створено Гуцульську освітянську раду (ГОР), в яку ввійшли представники з усіх семи районів Гуцульщини. Створено науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» НАПН України. Він заснував науково-педагогічний і літературно-краєзнавчий журнал «Гуцульська школа», започаткував серію книг «Бібліотека гуцульської школи». Як говориться в латинському прислів'ї, «Qui quaerit, reperit» (Хто шукає, той знаходить).

Та найкраще про себе й про свою науково-педагогічну діяльність може розповісти сам Петро Лосюк. З дозволу автора пропонуємо в скороченому варіанті його розповідь.

Гуцульська школа, до якої йшов усе життя

Обираючи фах учителя, я не знав, чи є в мене обдаруван-

ня і покликання до цієї професії, бо вчителів у нашому роду не було. Але мені не давало спокою запитання: «Чому ніхто з жителів Яворова, крім Окуневських, упродовж ста років (друга половина XIX ст. і перша половина XX ст.) не здобув середньої освіти?» Це запитання мучить мене й досі. І я вирішив зробити все можливе і неможливе, щоб якнайбільше наших яворівців стали освіченими.

На досягнутому нашою школою у 70-ті роки можна було б заспокоїтись і до сьогоднішнього дня спокійно директувати, час від часу плачучи, що дуже важко і т. д., адже сьогодні є школи, не кращі від тодішньої нашої.

Об'їздивши багато міст і сіл в Україні і за її межами, бачив різні школи: школи-палаці, гірші й кращі. Ознайомився з досвідом роботи багатьох шкіл за друкованими матеріалами. Це дозволило мені уявити нову школу в Яворові. Передусім, це мала бути школа радості, щоб діти охоче йшли до неї. До цього впродовж майже сорока років довелось витрачати не один день і пройти не один кілометр гірськими присілками Яворова та інших сіл, щоб здійснювати восьмирічний і середній всеобуч. Навчання в школі стає потребою для учнів тоді, коли, крім самих уроків, які всі не можуть бути захоплюючими, учні матимуть улюблені заняття в позаурочний час. Захистивши в 1974 році дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук, зміг заглянути в педагогіку глибше і ширше та впроваджувати досягнення науки в практику роботи школи. Стало зрозуміло, що оптимальним варіантом школи для здійснення всебічного розвитку школяра є школа-комплекс.

І ми перейнялися ідеєю будівництва школи. Потрібно було докласти чимало зусиль, щоб школа була включена до плану будівництва на 1979 рік. Складно було це зробити, але нам це вдалося. Завдяки батьківському комітету та

Яворівський ліцей

великій майстерності будівельників школа була збудована за два з половиною роки з належною якістю будівельних робіт.

Але нова школа – це порожня коробка, яку потрібно начиняти. І паралельно з усіма бідами завозилось найновіше обладнання, переважно прямо з Києва. Цьому сприяв новий голова колгоспу М.В. Мартишук. На щастя я відчував підтримку і отримував допомогу з боку педагогічного колективу, з боку моїх однодумців. І разом ми впритул підійшли до створення школи-комплексу.

У першу чергу подбали, щоб школа мала своє гуцульське обличчя, бо, як кажуть, і стіни виховують. Вхід і вестибюль школи з різьбою по дереву, а на фасаді мозаїчний рельєф (відкрита книжка і навколо неї сонячні промені – світло знань), який оздобив випускник школи Василь Корпанюк.

Навчальні кабінети, зали, майстерні обладнали за тодішніми найновішими досягненнями педагогічної науки й практики. І ось настало 1 вересня 1982 р. – перший день навчання в храмі знань. Це було свято всіх дітей, учителів,

батьків і один з найщасливіших моментів у моєму житті.

Вчителі середньої школи, не шкодуючи сил, використовуючи досягнення психологічної і педагогічної науки, досвід кращих учителів, як і власний досвід, працювали над тим, щоб покращити якість навчання і виховання учнів. Головне в нашій моделі – не «начиняти» учнів знаннями, а розвивати здібності дітей, зацікавити процесом навчання та різними видами позаурочних занять.

Врахування нахилів і здібностей учнів сприяло підвищенню якості їх знань. Маючи пришкільний інтернат, Яворівська ЗОШ I-III ступенів у 1993 році набрала до другого 9-Б класу учнів з гірських шкіл Косівського та Верховинського районів, які виявили нахил до математики. Назвали його ліцейним.

За три роки навчання ліцеїсти підтвердили, що не тільки можливо, а й необхідно створювати ліцейні класи у сільських школах, де для цього є умови. Усі випускники ліцеєного класу вступили до вищих навчальних закладів.

Наш шкільний комплекс умовно поділили на такі центри: навчально-виховний, трудовий, естетичний і спортивний.

До навчально-виховного центру входять 26 навчальних кабінетів, обладнаних згідно з сучасними вимогами. Це два кабінети української мови та літератури, один з тематичною експозицією за творчістю Лесі Українки, зарубіжної літератури, два кабінети математики, фізики, хімії, біології, історії з експозицією і матеріалами визвольних змагань українського народу, географії, іноземної мови, допризовної підготовки юнаків, образотворчого мистецтва, музики. Обладнані також навчальні кабінети початкових класів.

Наша школа – одна з трьох, що працювала за проектом «Пілотні школи» (з англ. – випереджаючі, експерименталь-

ні), який здійснюється в Україні. Згідно з цим проєктом, у навчальний процес впроваджуються нові інформаційні технології (НІТ) з використанням персональних електронно-обчислювальних машин (ПЕОМ) типу IBM PS/2. У школі є також кабінети інформатики й обчислювальної техніки з ПЕОМ IBM PC AT/12 і «Корвет».

Трудове навчання і професійну підготовку школярів здійснювали, виходячи з власного багаторічного досвіду, який підтверджений самим життям, що діти повинні займатись усіма видами трудової діяльності, як і дорослі, посильними для їх віку.

Для цього ми створили майстерні обробки деревини і металу, бондарства, різьби по дереву і випалювання, обслуговуючої праці, монтажньо-демонтажну майстерню з тракторної справи, навчально-виробничий цех ліжникарства, теплицю, навчально-дослідну земельну ділянку, тваринницьку ферму, три трактори, шкільне лісництво.

Хлопчики 5-8 класів займалися столярною справою, бондарством, різьбою по дереву, випалюванням, а старшокласники вивчали тракторну справу. Дівчатка 5-8 класів займалися обслуговуючою працею і вишивкою, а старшокласниці виготовляли барвисті ліжники. Сільський житель повинен вміти дбайливо працювати на землі, вирощувати худобу, берегти і примножувати природу. Учні доглядали шкільних ягнят і корів, а продуктами тваринництва частково забезпечували шкільну їдальню.

Художні вироби учнів (різьблені скриньки, тарілки, вишиті яворівськими візерунками рушники, барвисті ліжники і ін.) упродовж трьох десятиліть майже щороку експонувались на виставках у Києві і Москві, школа нагороджувалась дипломами, а учні медалями і грамотами виставок.

Впродовж багатьох років школа забезпечувала місце-

Так виготовляються ліжники

вий колгосп трактористами. Багато випускників школи стали водіями, трактористами, чабанами, різьбярками, будівельниками, ліжникарками.

Важливо, що більшість випускників в останні роки залишаються в селі, стають порядними газдами і газдинями. А на Гуцульщині сама назва газди і газдині здавна втілювала в собі розум, душу, повну хри-

стіянських чеснот, серце, сповнене любові до всього рідного і загальнолюдського. Усе це є важливою передумовою сталого розвитку Українських Карпат.

Через відсутність на селі музичних, художніх і спортивних шкіл сільські школярі тривалий час відставали за загальним кругозором і розвитком від своїх міських ровесників. Ми запровадили поглиблене вивчення музики, організували школу мистецтв з відділами музичним (гри на скрипці, цимбалах, баяні, акордеоні, трубі), образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва (різьба по дереву і випалювання, вишивка, ткацтво, в'язання, писанкарство), хореографії і театральним, яку співфінансував колгосп.

У зв'язку з розвалом колгоспу на базі існуючої школи мистецтв, у якій навчалось понад 100 дітей, вдалося відкрити центр дитячої творчості.

Щоб гасло «У здоровому тілі – здоровий дух» втілювати в життя, створили необхідну спортивну базу. Це спортивна зала, шкільний стадіон з необхідними спортивними спорудами, плавальний басейн, 300-метрова гірськолижна траса з витягом.

Створення ГОР

Вважаю неприпустимим не знати й не використовувати досвід шкіл Гуцульщини, як і всієї України, і так само не поділитися власним досвідом. Тому на наше запрошення 23 травня 1991 року й зібралися в Яворові завідувачі відділів освіти і педагоги-ентузіаста семи гуцульських районів (4 на Івано-Франківщині, Вижницький і Путильський райони Чернівецької та Рахівський район Закарпатської області). Така ж зустріч у 1993 році, яка відбулася в Рахові, започаткувала створення Гуцульської освітянської ради (ГОР), яку доручили мені очолити.

Відповідно до Статуту, ГОР – добровільне громадське науково-методичне об'єднання педагогічних працівників Гуцульського регіону України, головним завданням якого є координація діяльності освітян у науково-методичному забезпеченні реалізації Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»).

За перші роки діяльності ГОР, спільними зусиллями, вдалось зробити чимало. Це підготовка Концепції гуцульської школи як регіональної української національної, програми з гуцульщинознавства для 1-11 класів, регіональної програми «Освіта Гуцульського краю» на виконання Державної національної програми «Освіта». Це дало можливість здійснювати розбудову нової гуцульської школи.

Маючи можливість пізнати власне себе, треба знати в першу чергу своє родинне гніздо, свій рідний край. Для гуцула це і є гуцульщинознавство. Серед його багатьох дефініцій ГОР прийняла таку: *«Гуцульщинознавство – це знання історії Гуцульщини в контексті історії України, природи, господарства, народного мистецтва, говірки, фольклору, звичаїв, традицій гуцулів»*.

Гуцульщинознавство як навчальний предмет відповідає цілям і завданням школи. В умовах розбудови національної школи воно посідає чільне місце в системі освіти Гуцульщини, так як охоплює всі сторони життя (говірку, фольклор, історію, природу, господарство, народне мистецтво, обряди, звичаї, традиції тощо).

Разом із цим готувалось навчально-методичне забезпечення гуцульщинознавства. Так, відомий педагог, літературознавець, краєзнавець Ігор Пелипейко підготував посібники «Плай» (книга для читання про Гуцульщину), «Флояра» (хрестоматія гуцульського фольклору), «Мій рідний край», довідник «Гуцульщина в літературі» та ін. Мені довелося бути самодіяльним менеджером для видання книжок «Бібліотеки гуцульської школи» без жодної копійки з державного бюджету, а також готувати свої посібники «Гуцульська школа», «Гуцульщинознавство в українській національній школі», «Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі», довідник «Гуцульщина», упорядкувати «Хрестоматію з гуцульщинознавства» та ін.

З метою методичного забезпечення вчителів, допомоги їм у розробці і використанні гуцульщинознавства в навчально-виховному процесі шкіл Гуцульщини мною заснований і видавався спільно з І. Пелипейком з 1994-го до 2000 року регіональний науково-педагогічний і літературно-краєзнавчий журнал ГОР «Гуцульська школа». В журналі дру-

кувалися для освітян регіону важливі й цікаві наукові та методичні матеріали, ряд художніх творів, пов'язаних змістом з нашим краєм.

Гуцульщинознавство може вивчатись і як окремий предмет за рахунок шкільного компонента навчального плану, і в процесі вивчення різних предметів, якщо воно органічно вплітається в матеріал, що вивчається. Організуються і факультативні заняття з певних розділів гуцульщинознавства, а також різноманітні позаурочні гурткові заняття.

З метою ефективного використання гуцульщинознавства в школі, тобто щоб воно служило педагогічним цілям навчання і виховання, його необхідно «переробити» у шкільний навчальний предмет. Тоді воно стане шкільним або навчальним. Його обсяг узгоджується із знаннями, уміннями і навичками, які учні повинні засвоїти з інших предметів. І мова йде не про те, щоб «потіснити» інші предмети, а педагогічно доцільно доповнити, не допускаючи дублювання матеріалу в змісті шкільної освіти.

Науково-дослідна лабораторія

Оптимальний зміст гуцульщинознавства, і найкращі програми його вивчення без навчально-методичного забезпечення залишаються тільки продекларованими. Щоб цього не сталося, на пропозицію Гуцульської освітянської ради Косівською районною радою у 1994 році була створена науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», яка працює під егідою Національної академії педагогічних наук України.

Лабораторією досліджено і експериментально перевірено педагогічні умови ефективного використання гуцульщинознавства в навчально-виховному процесі шкіл гуцульського регіону, виявлено можливості органічного поєднання вивчення гуцульщинознавства і засвоєння шкільних пред-

метів, урахувуючи вікові особливості учнів. Упроваджено в практику роботи орієнтовні програми з гуцульщинознавства для 1-11 класів гуцульського регіону, програму педагогічної освіти батьків. Підготовлено і видано близько тридцяти навчальних і методичних посібників «Бібліотеки гуцульської школи». Із 1994 року видано десять номерів науково-педагогічного журналу «Гуцульська школа», за результатами дослідження проведені науково-практичні конференції, семінари, педагогічні читання та ін.

Петро Лосюк після виступу на Міжнародній науково -практичній конференції «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи». Ів-Франківськ, 2008 р.

Гуцульщинознавство, народознавство, українознавство як розділи науки і навчальні предмети мають обнадійливі перспективи у своєму дальшому розвитку.

Результати науково-педагогічних досліджень і півстолітньої практичної педагогічної діяльності, які впроваджені в закладах освіти, такі:

- на стикку мистецтва і педагогіки здійснюється поєднання декоративно-прикладного мистецтва і художньої праці в закладах освіти;
- використовується розроблена методика результативного уроку (виділення головного і другорядного в змісті теми уроку, засвоєння головного учнями на уроці);
- впроваджується теоретично обґрунтована і розро-

блена для практичного використання методика вивчення в закладах освіти регіонального етнографічного компонента (на прикладі гуцульщинознавства);

- досліджена і розроблена методика розвитку нахилів і здібностей школярів, використовуючи місцеві особливості;

- розроблена і апробована дидактична система профільного навчання в однокомплектній гірській школі;

- підготовлений регіональний пілотний проект «Розбудова нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат».

Певного досвіду в розбудові гуцульської школи як регіональної української національної набула Яворівська загальноосвітня школа I-III ступенів. Розроблена нами модель гуцульської школи майбутнього передбачає якісне оволодіння учнями знаннями на рівні, не нижчому від державних стандартів. Така гуцульська школа повинна бути не елітною, а доступною для всіх.

Модель Яворівської гуцульської школи-комплексу на Всеукраїнському фестивалі-конкурсі, присвяченому 70-річчю від дня народження Олександра Захаренка, посіла перше місце.

РОЖНІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ «ГУЦУЛЬЩИНА» ІМ. ФЕДОРА ПОГРЕБЕННИКА

Рожнів – одне з найбільших за територією і населенням сіл Косівщини. У Рожнові в 1821 році було засновано одну з перших на Косівщині дяківських шкіл. У 1837 році відкрилася двокласна народна школа. У 20-х роках минулого століття школа була 5-класною, у 30-х – 6-класною, а в 1947 році вона стала семикласною. У 1948 році семирічку реорганізували в середню школу, перший випуск якої відбувся

в 1951 році. У 1989 році закінчена добудова школи-комплексу. У це будівництво багато зусиль доклав Ярослав Галичук, тодішній голова колгоспу, а перед тим випускник і згодом директор Рожнівської школи.

У 1984 році в школі створили Малу академію мистецтв «Тайстра». Метою академії було науково-методичне забезпечення інтелектуального й духовного розвитку обдарованої учнівської молоді через гуртки і секції. В академії були відділи: декоративно-прикладного мистецтва, образотворчого мистецтва, музично-драматичне відділення, духових та народних інструментів. Згодом Малу академію мистецтв реорганізовано в Малу академію наук з відділеннями: народних мистецтв, науки і техніки, фізико-технічним.

Стараннями директора школи Євгена Галичука та грон творчих педагогів у 1997 році Рожнівська ЗОШ І-ІІІ ст. отримала статус загальноосвітньої школи – Рожнівський колегіум «Гуцульщина» Національного університету «Києво-Могилянська академія».

У 2002 році на посаду директора школи призначили вчительку цієї школи Олену Радиш, яка розгорнула активну науково-практичну діяльність. Її підтримав згуртований творчий колектив. У 2005 році школі надано статус навчально-виховного комплексу. У 2006 році школа стала переможцем конкурсу «Сто кращих шкіл» в номінації «Школа громадянського становлення».

У 2007 році заклад включено в обласну програму «Школа майбутнього», у 2008 році школа стала переможцем акції «Флагман сучасної української освіти».

У 2012 році Олена Радиш посіла перше місце в конкурсі шкільних управлінців і стала директором року в Івано-Франківській області. В цьому ж році школа стала асоційованим членом ЮНЕСКО.

У 2016 році Олена Радиш захистила дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Проектування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в ринкових умовах».

Улітку 2017 року на базі Рожнівського НВК «Гуцульщина» ім. Ф.Погребенника НаУКМА проведено літню школу адаптивного управління для вчителів, викладачів, науковців та управлінців усіх рангів за участі міжнародних освітніх консультантів. Серед присутніх учасників були науковці з Харкова, Києва, Полтави, Херсона, Рівного, Івано-Франківська та гості з Канади. Щоб здобути знання про новаторські методики навчання та управління освітніми закладами, на конференцію були запрошені директори шкіл, адже *«наука перш за все робиться для практики»*, як сказала керівник школи адаптивного управління професорка Галина Єльнікова. Як авторська освітня модель «Школа розвитку життєтворчості Гуцульщини» Рожнівський ліцей бере участь у Всеукраїнському проєкті (2017-2022) авторських шкіл в Україні «Теоретико-методологічні засади моделювання розвитку авторських шкіл України».

Враховуючи великий управлінський досвід директорки ліцею, яка забезпечує ефективне керівництво освітнім закладом, на базі Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погребенника створено Авторську школу Олени Радиш «Управлінські орієнтири молодого керівника». Діяльність Авторської школи регламентована положенням про Авторську школу молодого директора, яке було розроблено спільно районним методичним кабінетом і педагогічним колективом.

У закладі навчається 687 учнів, індивідуальною та інклюзивною формою навчання охоплено 7 учнів. Їх навча-

ють 76 педагогічних працівників. Якість навчання забезпечують: 1 кандидат педагогічних наук, 1 заслужений вчитель України», 21 вчитель-методист, 17 старших вчителів, 44 вчителі вищої категорії, 12 вчителів I категорії. Серед них є 9 вчителів нагороджених нагрудним знаком «Відмінник освіти України», 2 – нагрудним знаком «Василь Сухомлинський».

За сучасними технологіями формування інтелектуального потенціалу особистості працюють методичні об'єднання: вчителів словесності; мистецтва та технології; романо-германської філології; математики та інформатики; природничих наук; суспільних наук; класних керівників; початкових класів; фізичної культури, основ здоров'я, захисту Вітчизни. Вчителі впроваджують педагогічні інновації, діляться своїм досвідом. У 2018-2019 н.р. на сторінках освітніх видань появилось 11 публікацій з досвіду роботи, і серед них 2 статті директорки школи О.Ю.Радиш, 5 публікацій з чотирма сертифікатами від сайту «Super-urok-ua.com» та журналу видавничої групи «Основа» вчительки географії А.Ю.Сахро, 3 розробки виховних заходів на сайті «Super-urok-ua.com» учительки української мови і літератури Н.Я.Кричун та план-конспект уроку з української мови в 2-му класі на сайті «Урок» учительки М.П.Ясінської.

Лише за 2018-19 н.р., беручи участь у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з базових предметів, учні здобули в II етапі - 54 призові місця (16 переможців), у III етапі - 5 призових місць (2 переможці), у IV етапі - 1 переможець (I місце з української мови і літератури – уч. 10 кл. Строїч Юлія, вчителька С.М.Симотюк).

У 2018-2019 н.р. стартував пілотний проєкт, який має перерости в мережевий міжнародний проєкт, мета якого – формування мовленнєво-комунікативної компетенції че-

Рожнівський ліцей «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника

рез спілкування школярів різних регіонів України. Ініціаторами проекту є Рожнівський ліцей «Гуцульщина» (дир. О.Ю.Радиш) та Шосткінська спеціалізована школа І ст. №13 Сумської області (дир. В.С.Балицька). Координатор проекту – завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти, кандидат філософських наук, доцент Сумського ОІППО Михайло Жук. Науковий консультант – завідувачка кафедри української мови та літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, докторка педагогічних наук, професорка Олена Семеног. Учасниками від Рожнівського ліцею «Гуцульщина» є учні 1-Б кл. (вч.Кушнір Н.П.) та учні 1- А кл.(вч. Кулик Л.В.) Шосткінської спеціалізованої школи № 13.

Ліцей має потужну навчально-матеріальну базу: 46 навчальних кабінетів, 2 спортивні зали, 4 комп'ютерні класи, 2 музеї, конференц-зала, актова зала, бібліотека, їдальня, ігровий майданчик, 2 дитячі спальні, 2 майстерні, стадіон, відремонтовується басейн.

У ліцеї добре налагоджена позакласна робота. Понад 58% вихованців займається у 20 гуртках, з яких 15 шкільних і 5 позашкільних.

Про Рожнівський ліцей, про його творчий колектив, очолюваний кандидаткою педагогічних наук Оленою Радиш, можна говорити багато, але найкраще про це розкаже сама директорка. Тому подаємо тут два витяги з опублікованих статей Олени Радиш. Воістину, як говорили латиняни, що «Verba docent, exempla trahunt» (Слова вчать, приклади захоплюють).

Управлінські орієнтири молодого керівника

Методична служба є центром найбільш наближеним до потреб і запитів учителів, це своєрідний педагогічний компас професійного вдосконалення, інноваційного орієнтиру педагогічних знахідок у глобалізованому суспільстві.

Ідея створення Авторської школи Олени Радиш, директора Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погребенника «Управлінські орієнтири молодого керівника» (далі - Авторська школа), належить колишній завідувачці Косівським РМК Оксані Лесевич.

Вибір закладу, на наш погляд, продиктований тим, що на сьогодні маємо певний алгоритм управління, який забезпечує ефективне керівництво освітнім закладом. Діяльність Авторської школи регламентовано положенням про Авторську школу молодого директора, яке було розроблено спільно районним методичним кабінетом і педколективом та затверджено в установленому порядку.

Авторська школа – це базовий майданчик, діяльність якого передбачає навчання, надання науково-методичної допомоги директорам ЗЗСО Косівського району.

Провідна мета Авторської школи – сприяння розвитку управлінських компетентностей молодих директорів закладів загальної середньої освіти, їх самоствердження і професійне становлення.

Було поставлено такі завдання: надання освітніх послуг

молодим керівникам закладів загальної середньої освіти щодо неперервної освіти і допомоги у подоланні професійних (управлінських) утруднень; забезпечення формування професійного стилю молодих керівників; допомога у впровадженні сучасних підходів і передових освітніх технологій в освітній процес; створення організаційно-методичних умов для практичного засвоєння перспективного педагогічного досвіду та пошуку власних оригінальних підходів до вирішення проблем оновлення освіти; формування готовності до роботи в інноваційному освітньому просторі.

Основні складові успішного управління сучасною школою вбачаємо в оволодінні новими базовими компетентностями (конструктивність, людинознавча компетентність, автодидактика), розвитку інфраструктури закладу, розвитку інноваційного простору освітнього закладу, залучення громадськості до управління ЗЗСО, посилення зв'язків з науково-методичними центрами, вузами.

Склад Авторської школи – директори дев'яти освітніх закладів Косівського району, які мали стаж управлінської роботи від 1-го до 3-х років. На базі Рожнівського ліцею проведено 9 занять з директорами ЗЗСО Косівського району, де розглядалися питання про управлінську діяльність освітнього закладу.

Сучасний освітній заклад повинен бути інноваційним за змістом, а це значить, що керівник повинен доцільно застосовувати провідні ідеї сучасної педагогіки, використовувати нові управлінські технології. Керівник має дбати про потужний кадровий потенціал, виробляти у собі постійну готовність до інноваційної діяльності, орієнтувати педагогічний колектив на адаптацію до сучасних змін. Управлінець повинен володіти маркетинговими технологіями, надавати пріоритет демократичним засадам в управлінні закладом,

Урок мистецтва (модуль «Кераміка») проводить Юлія Дибель
партнерським стосункам з громадськістю та батьками.

Авторська школа – гуманістичний, освітній заклад, ідея створення належить творцю-новатору, який розробив і поклав в основу його діяльності власну концепцію розвитку ЗЗСО, основою якої є тріада «дитина – вчитель – батьки», що забезпечує ефективне функціонування і стабільні позитивні результати.

Партисипативне управління

Учитель у школі проявляє себе не тільки як виконавець певної роботи або певної функції. Він проявляє зацікавленість і в тому, як організована його робота, в яких умовах він працює, яку користь своєю працею приносить школі. Тобто в нього є природне прагнення брати участь в організації тих процесів, які пов'язані з його діяльністю. Управління, засноване на включенні безпосередніх виконавців або їхніх представників у процеси вироблення, прийняття рішення чи їхньої реалізації має назву партисипативного.

Керують ними найрізніші спонукання. Найчастіше мотивацією служить можливість впливати на рішення тих проблем, які якимось пов'язані з особистими інтересами в організації. Так, одним із найбільш сильних «мотиваторів» є можливість самостійно визначати навчальне навантаження, розклад навчальних занять або графік зайнятості на роботі, зміст і методи контролю підсумкових результатів навчання, пріоритети в розвитку школи, винагороди за роботу.

Освітня установа – це складна динамічна самокерована система, в якій об'єкти та суб'єкти управління – складові цієї системи. У школі існує певна ієрархія самокерованих підсистем, у яких як керуючим можуть виступати або окремі особистості, або колегіальні органи, або цілі колективи. Наприклад: учитель – учень, учитель – група учнів, учитель – клас, учитель – батьки учнів, класний керівник – класний колектив, керівник методичного об'єднання – методичне об'єднання вчителів, директор школи – педагогічний колектив і т. д. У школі на паритетних засадах взаємодіють системи адміністративного управління, громадського управління й учнівського самоврядування.

Педагогічний колектив Рожнівського НВК, реалізуючи технологію партисипативного навчання, працює над методичними проблемами: формування життєвої компетенції учнів засобами педагогічного впливу; оптимізація розвитку здібностей, нахилів та обдарувань учнів засобами мистецтва та народних промислів Гуцульщини; формування високоморальної громадянської позиції і національної самосвідомості, підтримання тісного зв'язку з батьківською організацією «Довіра».

У навчальному закладі працюють творчі групи вчителів, діяльність яких направлено на вивчення та впровадження розвивального навчання, інтерактивних технологій навчан-

ня, розвитку критичного мислення учнів, інтелектуального розвитку учнів, методу проєктів за програмою Intel в навчальній діяльності та в системі позакласної виховної роботи, впровадження в навчальний процес елементів ейдетики, особистісно зорієнтованого підходу до навчання та виховання учнів.

У системі неперервної освіти як вид співпраці Рожнівського НВК та навчальних закладів: НаУКМА, Національний Університет «Острозька академія», Косівський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва, Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти; Румунія: Марамурешський повіт, м. Бая Маре, навчальні заклади № 3 та № 17; Польща: гімназія Каменського м.Легіоново, Венгеровський повіт, ліцей – є усні та письмові домовленості (угоди) про спільну навчально-наукову педагогічну діяльність, обмін досвідом навчально-методичної роботи, подальше навчання випускників НВК.

У Рожнівському НВК максимально використовується ресурс виховного середовища, створено оптимальні умови для повноцінної життєдіяльності учнів протягом перебування їх у школі.

На сучасному етапі одним із пріоритетів модернізації освіти є профілізація старшої школи. Дидактична проблема профільного навчання, яка стоїть сьогодні найбільш гостро й актуально, – це розробка такого змісту, який би, з одного боку, відображав сучасний стан та рівень розвитку відповідних наук і водночас був доступний для усіх учнів навчального закладу, з іншого боку формував необхідні компетенції, які зможуть допомогти випускнику належно реалізуватися у соціумі, стати успішною людиною.

Школі 80 років. Вітання від вихованців

Основою всіх перетворень у навчальному закладі є, на мою думку, реальне знання потенціальних можливостей дітей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості, прогнозування моделей компетентного випускника Рожнівського НВК «Гуцульщина». У навчальному закладі розроблено прогностичні моделі випускника початкової ланки, основної школи, старшої школи, які дають уявлення про те, яким бачать у майбутньому свого випускника адміністрація, педагоги, учні та батьки навчального закладу, а також «Модель розвитку навчального закладу».

Особливістю моделей є органічне поєднання освітнього процесу з набуттям необхідних компетенцій, з соціальною адаптацією, активною громадянською позицією. Найважливішою складовою названих моделей є реалізація шкільної програми життєтворчості особистості.

Таким чином, технологія партисипативного навчання дає не тільки чіткі цілі для реалізації програми розвитку навчального закладу, для успішної реалізації прогностичних моделей учасників навчально-виховного процесу, а й

умотивовує діяльність, реально спрямовує вектори поступального руху.

Серед основних вимірників результатів діяльності адміністрація навчального закладу використовує теоретичні, практичні та методи математичної статистики.

У результаті використання технології партисипативного навчання в умовах Рожнівського НВК були зафіксовані такі системні, модульні, локальні нововведення: реалізується системна освітня технологія – технологія партисипативного навчання; розроблена модель партисипативного навчання; розроблені моделі компетентного випускника навчального закладу; здійснюється допрофільне і профільне навчання; введено навчальний курс «Громадянська освіта»; розроблена модель учнівського самоврядування; налагоджена робота клубу «Плеяда життєтворців», який об'єднує учнів, котрі досягли певних результатів у різних видах діяльності на районному, обласному, всеукраїнському рівнях; функціонує літературна студія; працює учнівська постійно діюча виставка виробів декоративно-прикладного мистецтва; розроблена атрибутика навчального закладу; у початковій школі введена форма для школярів; упроваджено цикл традиційних свят; реалізуються нові управлінські технології. За останні три роки напрацьовано багатий цікавий матеріал з окресленої проблеми.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

У 1913 році в Косові створили філію «Союзу Українок», членкинями якого переважно були вчительки Косова та навколишніх сіл. Союзянки своїми стараннями й коштами благодійників відкрили сиротинець, а в літній час при сиротинці організовували «захоронку» – своєрідний дитячий садок. Такі захоронки вже діяли при монастирях і ними

опікувалися сестри-служебниці. Тому до Косова запросили трьох сестер-служебниць з Борислава. До педагогічної праці сестер-служебниць підготовляло педагогічне товариство «Рідна школа». Монахині бавилися з дітьми, вчили їх українських пісень та віршів, організовували концерти. Союзянки їздили селами й збирали продукти для дітей.

П'ятилітки готуються стати першокласниками (ЗДО «Горобинка»)

З приходом у 1939 році «визволителів» діяльність заходів припинилась. Після війни радянська влада створювала дитячі будинки, а згодом і дитячі садки.

У 1967 році в районі було 5 дитячих садків, у 1970 році – 7. У 80-х роках за допомогою колгоспів мережа дитячих закладів розширювалася, а в 1995 році їхня кількість зросла до 27-ми. Однак в умовах економічної кризи окремі садки були закриті (в Кутах, Микитинцях, Середньому Березові, Розтоках, Акришорах, Нижньому Березові. Хімчині, Яворові), і лише на початку 2000-х років заклади дошкільної освіти почали поступово розбудовуватися й відкриватися. Методисти дошкільного виховання фактично ставали керівниками дошкілля району. В різні часи їм доводилося

вирішувати багато нагальних справ. Вони вникали в усі напрямки роботи закладів дошкільної освіти: робота з кадрами, поповнення навчально-матеріальної бази, організація харчування, медичне обслуговування тощо. Багато років цій справі віддали методистки Лідія Проць та Галина Тренделєва. Зараз посаду методистки обіймає досвідчена педагогиня-дошкільниця Лариса Сенчук.

Сьогодні на Косівщині є 32 заклади дошкільної освіти в тому числі 10 – в структурі загальноосвітніх шкіл. Дошкільною освітою охоплено 100% дітей 5-річного віку, 70% дітей від 3 до 5-6-річного віку, 60% дітей від 2 до 5-6-річного віку – всього 1830 вихованців. При багатьох школах працюють короткотривалі групи підготовки дітей 5-річного віку. Вихователі ЗДО велику увагу приділяють національно-патріотичному, духовно-моральному, естетичному, економічному вихованню, а також формуванню навичок спілкування з іншими дітьми та дорослими людьми. Педагоги ЗДО беруть активну участь в роботі методоб'єднань, семінарів, творчих груп на районному та обласному рівнях.

На базі ЗДО району відбувалися регіональні та обласні семінари. Вихователь-методист Косівського ЗДО «Горобинка» Ольга Дійчук за результатами обласного етапу конкурсу професійної майстерності «Вихователь-методист року» посіла 2-ге місце. Вихователька цього закладу Наталія Шушельницька, членкиня обласної творчої групи з упродовження гуцульщинознавства, розробила комплекс занять із цієї теми. В обласному конкурсі «Вихователь-методист року» також брала участь вихователька Рожнівського ЗДО Вікторія Бровчук і теж посіла друге місце. Директори Кобаківського ЗДО Ганна Сливка та Космацького ЗДО Ганна Полек відзначені нагрудними знаками Міністерства освіти та науки України «Софія Русова».

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

Освіта дорослих не має такої глибокої історії як освіта дітей. Були колись професійні школи для молоді, були професійні курси для дорослих, але загальноосвітньої системної підготовки дорослого населення не було. Дещо змінилося після створення Українського педагогічного товариства, яке заопікувалося не тільки дитячими навчальними закладами, але й освітою підлітків, зокрема створено підготовчі курси до гімназії в Кутах і Косові, курси неграмотних в шістьох населених пунктах Косівщини тощо.

Польська влада в 30-х роках минулого століття створювала освітні курси для молоді переважно в містах, і фінансувались вони міською владою. Такі ж курси, оплачувані гмінами, відкривалися і в деяких селах. Так, наприклад, у 1938 році в Космач-Пляюцах були організовані вечірні курси передпоборові (допризовні) для молоді 1918 – 1922 року народження з польською й руською (українською) мовою навчання. Курсанти вивчали польську мову, громадянські відомості, арифметику, руську мову. Вів курси вчитель Адам Слонецький три рази на тиждень – всього 72 години. Навчалось 15 учнів.

У 1939 році в Косові відкрили середню школу для дорослих, яка працювала впродовж 1939- 41 років. Директором школи працював Іван Библюк. Після війни радянська влада робила інтенсивні заходи, щоб подолати неписьменність і малописьменність серед дорослого населення. Для цього в кожному населеному пункті вівся строгий облік неписьменних і малописьменних, організовувались школи грамоти. У кожному селі вчителі залучалися до роботи з неписьменними й малописьменними. Ходили на кутки, облікували, навчали, практикуючи групові та індивідуальні форми роботи, проводили іспити. Робота з ліквідації неписьменності

була в центрі уваги влади поруч з іншими ідеологічними питаннями. У 1946 році лише в тодішньому Косівському районі працювало 728 груп з ліквідації неписьменності й 513 груп з ліквідації малописьменності, в яких навчалося 3906 осіб (*зі звіту заврайвно О.Цепкала*). Неписьменних навчав культармієць (так називали тих, хто ліквідовував неписьменність). У кінці навчального року проводились іспи-

Шевченківське свято в Косівській заочній школі

ти з рідної мови (читання і письмо) та арифметики (усно й письмово). Після успішного складання іспиту учні ставали малописьменними. З малописьменними теж проводилися заняття, і в кінці терміну навчання вони складали іспити уже з більшої кількості предметів: української мови (письмово й усно), арифметики (письмово й усно), російської мови (письмово й усно), географії та історії. Після складання іспиту малописьменні вже вважались письменними.

У 1946–1947 роках у Косові, Кутах, Яблунові відкрилися неповні середні вечірні школи робітничої молоді, а в деяких селах – вечірні школи селянської молоді. Окремі класи організовувались у відділах міліції, де працювало багато міліціонерів, які не мали навіть початкової освіти. Так, на-

приклад, в Яблунові в листопаді 1948 року при районному відділі МВС було відкрито четвертий клас вечірньої школи.

У жовтні 1949 року в районних центрах на базі неповних середніх вечірніх шкіл запрацювали вечірні середні школи робітничої молоді (СШРМ). На початок 1949-50 навчально-го року в середніх школах робітничої молоді були всі класи від п'ятого до десятого.

У 1961 році створено Косівську районну заочну середню школу, до якої залучалася сільська молодь, для чого було створено при школах району 25 консультпунктів. Школа деякий час функціонувала паралельно з вечірніми СШРМ. Згодом СШРМ були приєднані до заочної школи. Це був час переходу до обов'язкової середньої освіти всіх дітей шкільного віку й освіти в обсязі восьми класів молоді, яка працювала в народному господарстві й не мала відповідних знань. У наступному десятиріччі планувалося надати можливість здобути повну середню освіту всім. З початку 60-х років кількість учнів вечірніх шкіл зростала.

Та змінювалися часи, сьогодні більшість випускників дев'ятих класів продовжують здобувати середню освіту в денних школах або коледжах. Без середньої освіти залишається невелика частина молоді. Тому контингенти для заочної школи міліють і то не тільки з цієї причини, але й через зменшення дітей шкільного віку взагалі.

Теперішній директор Косівської районної вечірньої заочної середньої школи Михайло Гургулович згадує, що 30 років тому в школі було понад 1400 учнів і 23 консультпункти. Тепер у школі є 150 учнів і 5 консультпунктів.

Відповідно до нового закону про освіту Косівська вечірня заочна школа у 2019-20 н. р. не набирала учнів у 10-й клас. Класи із заочною формою навчання для молоді, як зазначено в законі, можуть створюватися при ліцеях чи ЗОШ

I-III ст. Цьогоріч такі 10-ті класи вже працюють при Косівському ліцеї ім. Ярослава Мудрого та Космацькій ЗОШ I-III ст. Таким чином, Косівська вечірня заочна ЗОШ III ст. через рік, ймовірно, припинить свою роботу.

ЯБЛУНІВСЬКИЙ МІЖШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧИЙ КОМБІНАТ

В ході підготовки до поглибленого вивчення трудового навчання стараннями директора Яблунівської середньої школи Миколи Томащука була створена достатня навчально-матеріальна база для здобуття професії водія, і в 1980 році в Коломийському МРЕВ зареєстровано першу навчальну групу з числа учнів 10-го класу за програмою підготовки водіїв категорії «С».

У 1986 році колишнє шкільне приміщення, яке з 1976 року належало лікарні, повернуто школі і там оформлено кабінети будови автомобіля, правил дорожнього руху, килимарську майстерню та швейну майстерню. Хлопці здобували професію водія, а дівчата вчилися шити, а потім ткати килими. Згодом і дівчата пішли вчитися на водіїв легкового автомобіля. Тоді вже хлопці почали навчатися за програмою підготовки водіїв категорії «ВС», а дівчата – категорії «В». У 1993 році створено міжшкільні навчально-виробничі майстерні, де навчалися також учні зі Стопчатово й Уторопів. Також зміцнювалася і навчально-матеріальна база.

У січні 2002 року на базі міжшкільної навчально-виробничої майстерні створено міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК), в якому навчалися учні з шести загальноосвітніх шкіл I-III ст.: Яблунівської, Стопчатівської, Уторопської, Середньоберезівської, Космацької, Косівської заочної школи.

Яблунівський міжшкільний навчально-виробничий комбінат

МНВК має добру матеріально-технічну та достатньо багату навчально-методичну базу. Обладнано кабінети будови та експлуатації автомобіля (вантажного та легкового), правил дорожнього руху, лабораторно-практичних занять та основ охорони праці, медико-санітарної підготовки. Для успішного виконання програми з практичного водіння в комбінаті є чотири вантажні та чотири легкові автомобілі. Обладнано комп'ютерний клас, в якому майбутні водії мають можливість за спеціальною програмою удосконалювати знання з правил дорожнього руху. Комбінат мав філію в Космацькій ЗОШ I-III ст., де було налагоджено допрофесійну підготовку лісівників.

За роки існування майстерні й комбінату підготовлено та випущено понад 2000 водіїв автотранспортних засобів категорії «В» та «ВС», а також підготовлено біля 400 водіїв категорії «В» з числа дорослого населення.

У зв'язку з утворенням Яблунівської об'єднаної територіальної громади в комбінаті навчаються учні трьох серед-

ніх шкіл з сіл ОТГ: Яблунівської, Стопчатівської та Уторопської ЗОШ І-ІІІ ст. Учні навчаються за професією водія автотранспортних засобів категорії «В» та «С».

Директор комбінату – Іван Негрич.

МУЗИЧНА ОСВІТА

Пісня й музика завжди становила важливу частину духовної культури наших предків. У різних варіантах побутовали весільні пісні, різдвяні колядки, великодні гаївки, веснянки, коломийки, марші, пісні до танців (гуцулки, гопака, аркана тощо). Частина з них забута, але багато їх звучить і сьогодні. А скількома самобутніми інструментами володіли горяни: і дримба, і трембіта, і сопілка, і флюяра, і дуда, і денцівка, не говорячи вже про скрипку, цимбали, бубон!

Кожне село мало своїх музикантів, створювалися своєрідні ансамблі, оркестрові групи, а в деяких селах було по кілька оркестрів. Оркестранти тоді не мали музичної освіти, але мали дар Божий, його берегли й примножували. З духовних семінарій в села прибували священники, які організовували хоріві колективи, навчали дяків, щоб вони могли диригувати церковним хором. І так поступово ширилася музична грамота серед молоді. Хто мав хист, той сприймав, і в майбутньому ці знання багатьом пригодилися. Окрім священників, у багатьох селах були кваліфіковані вчителі, які організовували музичні гуртки, вчили учнів співати в хорі, і так розвивалися молоді гуцульські таланти. Проте окремих дитячих музичних шкіл на Косівщині не було.

У 1921 році в Коломиї створили філію Львівського вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Вона стала важливим центром музичної освіти не тільки міста, але й цілої околиці. Окрім навчання, проводилися музичні концерти, а також курси диригентів сільських хорів. З 1939 року там

На Великдень в Космачі

працювала викладачем фортепіано Євстахія Ласійчук, яка народилася в с. Річці Косівського району в сім'ї священника. Її батько був музично обдарованою людиною – грав на скрипці та диригував хором. Є.Ласійчук закінчила Вищий музичний інститут ім. Лисенка у Львові.

Після другої світової війни музична школа в Коломиї продовжувала працювати, а згодом створила свої класи й філії в багатьох навколишніх селах і містах. 5 жовтня 1951 року була відкрита філія Коломийської музичної і в Косові, сюди з Коломиї направлено кваліфікованого піаніста. У філії першого року навчалося 25 учнів. На базі цієї філії в 1965 році створили Косівську дитячу музичну школу.

У 60-х роках класи Коломийської музичної школи були відкриті в Яблунові, а згодом тут створено філію Косівської дитячої школи. У 1972 році на базі філії створено Яблунівську дитячу музичну школу (дир. Роман Самборський). Сьогодні школу очолює Петро Стефанко.

У 1984 році виконавчим комітетом Косівської районної ради народних депутатів прийнято рішення про відкриття в Косові дитячої школи мистецтв на базі діючої музичної школи. Додатково відкрили ще два відділи: хореографічний та образотворчий.

Посаду директора обіймає Тетяна Даниляк.

Згодом були відкриті Рожнівська музична школа (дир. Олег Дзьоба), Кутська школа мистецтв (дир. Людмила Миронюк) з філією в Тюдіві (дир. Василь Слижук), Космацька музична школа (дир. Ганна Палійчук). Біля 800 дітей, не тільки місцевих, але й з багатьох навколишніх сіл у цих школах сьогодні здобувають музичну освіту.

Естетичний розвиток дітей, зокрема залучення їх до музики, до пісні завжди брала на себе загальноосвітня школа. Школи, на щастя, не обмежувалися тільки уроками музики і співів, а організовували хорові колективи, вишукували таланти серед учнів, ростили солістів, створювали вокальні групи. У кожній школі, малій чи великій, були вчителі-ентузіасти, які створювали дитячі гуртки художньої самодіяльності, а то й ансамблі пісні й танцю. А далі – виступи перед школярами, батьками, святкові концерти. Освітні органи державної влади влаштовували олімпіади: районні, обласні, всеукраїнські. Це стимулювало й заохочувало дітей до пісні й танцю, до хорового мистецтва.

Про один колектив, зокрема про уторопську «Смерічку», тут варто згадати. Цей ансамбль пісні й танцю створив заслужений вчитель України, багаторічний директор Уторопської восьмирічної, а згодом середньої школи Ярослав Грабовецький і керував ним 45 років. Ансамбль пісні й танцю «Смерічка» поставив біля семисот концертів в Україні та за її межами. Учасники ансамблю двічі побували в Артеку,

Уторопська «Смерічка» разом з учительською вокальною групою
4 рази – в таборі «Молода гвардія». Виступала «Смерічка» в Білорусії, Грузії, Росії, Киргизії, Молдавії. «Смерічка» тричі ставала лауреатом всесоюзних конкурсів, чотири рази – республіканських. Ансамбль удостоєний почесного звання – «Зразковий колектив». У 1988 році колектив був нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Ансамблі пісні й танцю були і в інших школах, але таких успіхів домоглася лише уторопська «Смерічка».

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА

І в Косівському, і в Кутському, і в Яблунівському районах у післявоєнний час приділялася належна увага методичній роботі. За чинним тоді Положенням щодо підвищення кваліфікації вчителів основними структурними підрозділами єдиної системи роботи з учителями в областях були інститути удосконалення вчителів, а в районах – педагогічні кабінети. В кожному районі відділи народної освіти на початок

1944-45 навчального року створили педкабінети (згодом методкабінети). На посаду завідувачів підбиралися спеціалісти з достатнім досвідом роботи. В Косові на цій посаді працював М.Я.Базник, в Яблунові – А.Й.Білоніг, у Кутах – М.І.Тарновецька. В районах проводили наради, семінари та інші заходи, а також організовували методичні об'єднання при великих школах в мікрорайонах, до яких належали вчителі сусідніх шкіл. У Станіславі (Івано-Франківську) створили інститут удосконалення вчителів, який надавав більш кваліфіковану й системну методичну допомогу вчителям. У зв'язку з цим звужувалися функції районних педагогічних кабінетів і вони поступово перетворилися в інспекторсько-методичну службу.

У 1956 році під час кампанії щодо скорочення апарату управління районні методкабінети були ліквідовані, й тому для удосконалення фахової майстерності вчителів всю методичну роботу зосереджено в школах. Для цього в наших районах зміцнили і збільшили кількість методичних куштів і забезпечили їх ефективну роботу. Кожен такий кушт мав позаштатного інспектора, голову методичного кушта та голову методичного об'єднання вчителів 1-4 класів, які призначалися з числа найбільш досвідчених вчителів. У 1963 році до Косівського району приєднали колишні території Яблунівського та Верховинського районів, а перед тим, у 1957 році, Кутського. Тоді в Косівському районі було 112 шкіл, в т. ч. 11 – середніх, 54 – восьмирічних, 37 – початкових, 3 – школи-інтернати, 1 – санаторна школа-інтернат, 1 – допоміжна школа-інтернат, 4 – вечірні школи робітничої молоді, 1 – районна заочна школа. Щоб у таких умовах упорядкувати методичну роботу, в жовтні 1963 року завідувач відділу освіти видав наказ: «Про організацію методичної роботи в школах району», яким зобов'язав директорів відповідно до чинно-

го положення створити в усіх школах методичні об'єднання вчителів 1-4 класів, предметні комісії вчителів 5-11 класів та об'єднання класних керівників і вчителів початкових класів. Крім цього, зобов'язано кожного вчителя налагодити роботу над підвищенням свого ідейно-політичного й фахового рівня за індивідуальним планом. З метою обміну досвідом та посилення зв'язків між школами створено куштові методичні об'єднання та предметні комісії (всього 11 куштів). Створено постійні семінари для вчителів іноземної мови з розмовної практики. Одночасно створювалися і районні методичні об'єднання. Однак всі ці заходи не дали очікуваних результатів. Разом з тим, виникли протиріччя між потребами вчителів отримати на місцевому рівні належну методичну допомогу і неспроможністю працівників інспекторсько-методичної служби надати її. Відповідно до наказу МО УРСР «Про організацію районних (міських) методичних кабінетів» у 1968 році розроблено Положення про районний (міський) методичний кабінет. Методкабінет за згаданим наказом повинен був стати *«організуючим центром систематичної роботи над підвищенням ідейно-політичного рівня, наукової і методичної кваліфікації педагогічних кадрів»*. Методкабінети отримали право бути юридичною особою, мати штамп, печатку і кошторис, залишаючись при цьому установою відділу освіти.

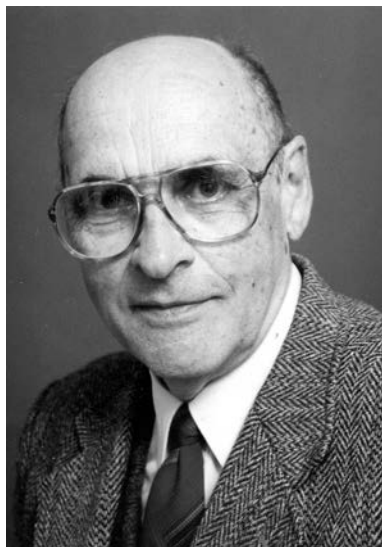
У цьому ж 1968 році, в січні, при Косівському відділі освіти створено методичний кабінет. Завідувачем призначили колишнього вчителя, директора школи, інспектора райвно І.А.Пелипейка. Йому як висококваліфікованому педагогові, людині енциклопедичних знань вдалося створити в школах атмосферу творчості, пошуку відповідного методичного інструментарію для реалізації навчальних цілей, піднести на вищий рівень діяльність заступників ди-

ректорів з навчально-виховної роботи в школах. У цей час у школах широко запроваджуються нові методи навчання (проблемне, програмоване навчання, дослідницький метод, випереджаючий метод у початкових класах та ін.). Ці заходи призвели до того, що серед учителів та керівників шкіл появилось багато ентузіастів, добрих організаторів, справжніх майстрів педагогічної справи.

Якщо в 1963 році лише зобов'язувалося кожного вчителя налагодити роботу над піднесенням свого ідейно-політичного й фахового рівня за індивідуальними планами, то вже керуючись новим «Положенням про методичну роботу з учителями загальноосвітніх шкіл Української РСР», в Косівському відділі освіти в квітні 1971 року видається черговий наказ про методичну роботу, в якому більш конкретно говорилося про плани самоосвіти, їхній зміст та роль шкільних методичних об'єднань в організації самоосвітньої роботи. Наказ зобов'язував учителів скласти плани самоосвіти, розраховані на 120-150 годин індивідуальної роботи відповідно до орієнтовних програм. Директорів зобов'язувалося *«залучити всіх педагогічних працівників до навчання в системі політосвіти, організувати глибоке опрацювання кожним педагогом матеріалів XXIV з'їзду КПРС та пленумів партії»*. А шкільні методичні об'єднання повинні були погоджувати ці індивідуальні плани самоосвіти вчителів.

Упродовж кількох років у методичному кабінеті працювало всього два спеціалісти: завідувач і методист. На посаді завідувача І.А.Пелипейко працював до грудня 1972 року, а методисти змінювалися частіше: Є.П.Біла працювала до квітня 1968 року, М.М.Мандрикович – до серпня 1971 року, М.М.Рижко – до грудня 1972 року, після чого був переведений на посаду завідувача, а І.А.Пелипейко – на посаду методиста.

І.А.Пелипейко працював завідувачем, а згодом методистом районної методичної служби впродовж 20 років. У ці роки були закладені основи методики навчання з урахуванням досягнень педагогічної й психологічної науки. Запам'яталися тогочасні науково-практичні конференції, педагогічні читання, лекції І.А.Пелипейка з питань педагогіки й психології, створення творчих груп заступників директорів шкіл з навчально-виховної роботи, учителів, а

*Перший завідувач РМК
Ігор Пелипейко*

також надання методичної допомоги вчителям в їхній практичній діяльності безпосередньо в школах. Значна увага приділялася використанню краєзнавчого матеріалу при вивченні навчальних предметів. Цю високу планку старалися не опустити наступні очільники методичної служби, які працювали в нових умовах, з більшим кадровим потенціалом. У 1976 році М.М.Рижка перевели на посаду вчителя, а завідувачкою методкабінету призначили В.В.Андрецуляк, яка пропрацювала на цій посаді 20 років.

Колишній завідувач відділу освіти (1983-94), заслужений працівник освіти України Ярослав Матійчак згадує:

«Прикладом успішної роботи райметодкабінету того періоду (завідувачка Василина Андрецуляк) може служити запрошення на Виставку досягнень народного господарства в Києві, де в павільйоні «Освіта» 1988 року ми в 4 залах представляли доробок методичної служби Косівщини»

ни. Експозиція викликала підвищений інтерес відвідувачів і була високо оцінена організаторами виставки.

У 1988 році наш район слухали з питань естетичного виховання на комітеті освіти і науки в Москві, де було дано високу оцінку нашій роботі і було прийнято рішення на базі Косівського району провести Всесоюзний семінар.

Для проведення цього заходу були виділені кошти на ремонт закладів освіти, обладнання кабінетів не тільки з державного бюджету, але й із селянських колективних господарств. Як приклад, колгосп ім. Я. Галана виділив ансамблю «Смерічка» Уторопської школи на придбання нових сценічних костюмів 25 тисяч карбованців. Допомогали й інші господарства.

Висока оцінка праці освітян Косівщини була дана Міністерством освіти України та Міністерством освіти тодішнього СРСР. Особливо захоплювалася нашими досягненнями делегація з Прибалтійських республік, а представник Російської Федерації після одного із заходів вигукнув: «Это невероятно!». Цього б, звісно, не було, якби не величезна праця методистів районного методичного кабінету і тодішньої завідувачки Василюк Андріївни.

З 1995 по 2010 рік районну методичну службу очолювала Лідія Онуфрійчук, Вона 18 років працювала в Косівській СШ №1 заступником директора, зарекомендувала себе добрим організатором навчально-виховного процесу, висококваліфікованим вчителем фізики і математики. З таким багажем досвіду згодом була переведена в методичний кабінет, де спочатку працювала методистом, а потім завідувачкою. Провела велику організаційно-методичну роботу з переходу навчальних дисциплін на нові програми та нові підручники. Піклувалася розвитком математичних здібностей школярів, сприяла освоєнню педагогами прогресивних

технологій навчання. Під її керівництвом методисти разом з учителями працювали над переходом до особистісно-орієнтованої педагогіки. Приділяла велику увагу творчій лабораторії вчителя-практика, який не тільки мав знати й розуміти досягнення педагогічної науки, а й застосовувати набуті знання в своїй практичній роботі.

У грудні 2008 року МОН затвердило нове Положення про методичний кабінет, а також Орієнтовний статут районного методичного кабінету. Методичному кабінету надано статус науково-методичної установи.

Понад 20 років вчителі початкових класів з ініціативи методистки Любови Михайлюк з метою створення психологічно позитивної атмосфери, формування мотивації до освітньої діяльності практикують таку форму роботи з дітьми як ранкові зустрічі.

З 2010 року районний методичний кабінет очолювала Оксана Лесевич, з 2019-го року методичний кабінет очолює Вікторія Шнайдер, яка до цього працювала методистом.

Під керівництвом Оксани Лесевич методичний кабінет став справжнім сервісним центром, що здійснює методичний супровід професійного розвитку педагога. Про дальшу роботу методичного кабінету, про роботу на посаді завідувачки методкабінету Оксани Лесевич розповів начальник відділу освіти (з 1998 року) Володимир Козьменчук у статті «Іти в ногу з часом» (газ. «Освітянський вісник», 16 жовтня 2018 р.). Подаємо фрагменти статті:

«Поряд з традиційними районними методичними об'єднаннями педагоги дошкільних, загальних середніх закладів освіти працюють у постійних семінарах, семінарах-практикумах, проблемних семінарах, динамічних творчих групах як районних, так і обласних, а також в обласних авторських творчих майстернях, у воркшопах.

Проводяться майстер-класи кращих учителів та вихователів дошкільних закладів, практичних психологів, лавреатів конкурсів, де вони діляться досвідом своєї роботи.

На базі методичного кабінету проводилися Всеукраїнські та обласні семінари, практики слухачів обласних курсів підвищення кваліфікації. З ініціативи працівників методичного кабінету здійснюються педагогічні мости з іншими районами, що сприяє обміну досвідом роботи. Так, педагоги дошкільних закладів проводили зустріч з дошкільними закладами Коломийського району, міст Яремчі та Коломиї.

Оксана Лесевич, завідувачка методичного кабінету, надає допомогу з питань удосконалення управління освітніми закладами, здійснює науково-методичний супровід навчання керівників ЗЗСО, проводить індивідуальні консультації щодо планування та організації науково-методичної роботи, ведення ділової документації, навчання педагогів в умовах Нової української школи, основних положень Закону України «Про освіту».

З керівниками закладів освіти району проводяться заняття з питань організації сучасного освітнього процесу, аналізу уроків, здійснення планування і організації методичної роботи, моделювання педагогічних ситуацій.

Здійснюється реалізація міжнародних угод, укладених між райдержадміністрацією й закладами освіти у сфері обміну учнівськими делегаціями. Налагоджено співпрацю з волонтерами Корпусу Миру.

Методичний кабінет сприяє в організації і проведенні Міжнародного проєкту «Майбутні програмісти України».

Приділяється увага й роботі з керівниками органів учнівського самоврядування в закладах освіти.

Вся діяльність методичного кабінету, працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної осві-

ти висвітлюється на сторінках часопису «Освітнянський вісник», педагогічної преси, сайті методичного кабінету.

У районному методичному кабінеті завжди працювали творчі, енергійні, досвідчені педагоги. Про завідувачів уже говорилося, згадаємо методистів-ветеранів. Понад 20 років працювали або ще працюють Лідія Проць, Любов Михайлюк, Наталія Кішук, Оксана і Мирослав Ткачуки, Стефанія Гнатків, Лариса Сенчук. Їхня цілеспрямована, натхненна праця позитивно впливала на ріст фахової й методичної майстерності вчителів.

Як доповів на серпневій нараді начальник відділу освіти Володимир Козьменчук, у 2017-18 навчальному році проведено районний тур конкурсу «Учитель року - 2018», за результатами якого 4 вчителі брали участь в обласному турі конкурсу, 3 з них стали лауреатами, а учитель фізичної культури Яблунівської ЗОШ І-ІІІ ст. Віталій Абрам'юк став переможцем і захищав честь Івано-Франківської області на всеукраїнському рівні. Учитель української мови та літератури Старокутської ЗОШ І-ІІІ ст. М.Тріщук була учасницею обласного конкурсу «Педагогічна знахідка» і здобула почесне ІІІ місце.

У всеукраїнському конкурсі «Моє покликання – методист» тодішня методистка Надія Ємець посіла І місце як в обласному етапі, так і в київському фіналі. В такому ж конкурсі методист Віктор Барчук зайняв ІІІ місце в обласному етапі.

Під час проведення обласної виставки з проблеми організації науково-методичного супроводу впровадження нових освітніх Держстандартів працівники Косівського РМК зайняли ІІ місце.

Вчителі району користуються виданнями, упорядкованими методистами районного методкабінету. Це, зокрема,

Косівський РМК святкує своє 50-річчя, 2018 р.

«Гуцульщина літературна», книга 2-га та книга 3-я «Поетичне намисто» серії «Гуцульщина літературна», матеріали до яких збирила і впорядкувала Оксана Ткачук. Роботу шкільних музеїв вивчила, узагальнила й видала довідник «Шкільними музеями Косівщини» Оксана Лесевич. Вона ж у співавторстві з учителькою історії Марією Чоланюк видала також методичні рекомендації «Шевченко живий серед нас». Методичний посібник «Поговоримо про Гуцульщину англійською» упорядкувала Оксана Боєчко, модулі до програм з трудового навчання розробила з творчою групою, упорядкувала та опублікувала Наталія Кіщук.

Організаційно-методичні, наукові проблеми освітнього процесу постійно висвітлюються на сторінках районного часопису «Освітнянський вісник», де у відповідних рубриках («На допомогу директорам шкіл», «На допомогу завучам», «Чим живеш, школо?», «Нове в законодавстві про освіту», «Початкова освіта», «Предметні тижні в школі»

тощо) можна знайти відповіді на питання, що цікавлять вчителя. Матеріали з практичного досвіду роботи розміщуються на сайтах відділу освіти та методичного кабінету, а також у блогах педагогів, мережі фейсбук. Учителі району друкують свої статті у всеукраїнських газетах і журналах: «Відкритий урок», «Шкільний світ», «Початкова освіта», «Початкове навчання та виховання» та інших.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ДОРОБОК ПЕДАГОГІВ КОСІВЩИНИ

Багато наших педагогів своєю творчою працею збагатили скарбницю передового педагогічного досвіду району і області. За останні 5 років на районному рівні вивчено та впроваджено 124 кращі педагогічні досвіди-практики, до обласної картотеки ввійшло 5 педагогічних досвідів наших педагогів.

Відрадно, що серед освітян Косівщини є педагоги, чий досвід став надбанням освітян України. Хтось захистив дисертацію, хтось прославився успіхами вихованців, а хтось своїми монографіями зробив внесок в теорію та методику управління освітою. Директори Рожнівського та Яворівського ліцеїв Олена Радиш і Петро Лосюк створили свої авторські школи, внесли свіжі струмені ідей в педагогічну практику, здійснили нові підходи до вирішення освітніх завдань і, досягнувши позитивних результатів, вийшли на всеукраїнський рівень. А головний спеціаліст відділу освіти Василь Лаврук став відомим серед керівників шкіл та управлінців відділів освіти України своїми школознавчими працями. І це не поодинокі факти.

Саме про таких творчих педагогів, які працювали чи працюють на Косівщині впродовж останніх десятиліть, наша коротка розповідь.

Базник Михайло Якович (1889 – 1976) – педагог, закінчив Заліщицьку українську вчительську семінарію, брав участь у Першій світовій війні, був хорунжим УГА. Згодом учителював на Тернопільщині та Познаньщині (Польща). З 1934 року жив у Косові. У 1939 – 1951 рр. вчителював у Косівській СШ, працював завідувачем педагогічного кабінету відділу народної освіти. Автор численних статей з педагогіки, які друкувались у 1920-30 роках в журналах «Шлях навчання і виховання», «Українське слово» та ин. Написав книжки «Вибір звання. Практичний посібник для школи», «Методика педагогічних дослідів у школі. Підручник для народних вчителів», «Українська читанка народної школи. Методичні конспекти» (всі в рукописах). У 1942-1944 роках – співробітник Львівського науково-дослідного психотехнічного інституту. *(Подано за матеріалами кн. І.А.Пеликейка «Косів: люди і долі» – Косів, 2001, с. 91).*

Білавич Василь Іванович (1941 – 1989) – педагог, директор школи. Закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут. У 1971 році, вже маючи досвід роботи в інших школах, призначений на посаду директора Середньоберезівської СШ. Він відновив роботу виробничої бригади, розширив виробничу базу, тримав тісний зв'язок з колгоспами й поступово вибудовував систему трудового виховання, яка включала поєднання навчання з конкретною продуктивною працею. Важливою ідеєю його системи трудової підготовки сільських юнаків і дівчат, як стверджують науковці, стало виховання господарської культури, формування навичок господаря рідної землі. Її втілювали шляхом створення шкільного навчально-виробничого господарства. В цьому полягала суть авторської школи Василя Білавича.

Досвід роботи школи високо оцінений лабораторією тру-

дового навчання інституту педагогіки АПН УРСР та схвалений Міністерством освіти СРСР. Свій досвід В.І.Білавич узагальнив у дисертаційному дослідженні «Форми і методи залучення учнів сільських шкіл до продуктивної праці», але передчасна смерть перервала його наукову й педагогічну діяльність і дисертація залишилась незахищеною і не опублікованою.

Грабовецький Ярослав Васильович (1929-2013) – педагог, багаторічний директор восьмирічної, а потім середньої школи в селі Уторопах. Закінчив Коломийський учительський інститут та Івано-Франківський педінститут, керівник учнівського ансамблю пісні і танцю «Смерічка», заслужений вчитель України. Про свій досвід створення учнівського ансамблю пісні і танцю «Смерічка» описав у монографії «Пісня – життя моє» (Косів, 2006).

Ярослав Грабовецький за 40 років творчої праці зі «Смерічкою» написав понад дві сотні пісень. За цей час «Смерічка» тричі ставала лавреатом всесоюзних конкурсів, чотири рази – республіканських. Досвідом роботи ділився на районних, обласних та республіканських науково-практичних конференціях і педчитаннях.

Демчук Петро Захарович (1918 – 2010) – педагог, учасник та інвалід Другої світової війни, був у полоні. У 1950 році закінчив Київський педагогічний інститут і отримав направлення в Косівську СШ на посаду вчителя англійської мови. У 1976 році захистив дисертацію на здобуття ступеня кандидата педагогічних наук. Тема дисертації – «Повторення та систематизація лексичного матеріалу з англійської мови в десятому класі». Автор одинадцяти журнальних статей. У 1982 році йому присвоєно звання «учитель-методист». (*Пелинейко І. «Косів: люди і долі» – 2001, с. 181*).

Пелипейко Ігор Аполлонович (1928 – 2006) – педагог, краєзнавець, літературознавець, громадський діяч, журналіст, закінчив український відділ філологічного факультету Чернівецького університету (1952). Працював на Волині вчителем, заступником, директором середньої школи. З 1957 року – вчитель Косівської школи-інтернату, з 1958 року – інспектор шкіл Косівського району, а в 1965-1968 роках – заступник директора Косівської заочної школи. У 1968-1988 роках – завідувач, методист районного методичного кабінету. У 1992 році – заступник з гуманітарних питань голови Косівської РДА. У 1994-1999 – старший науковий працівник науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Одночасно був літературним редактором журналу «Гуцульська школа», видавництва «Писаний Камінь» та редактором газети «Освітнянський вісник» (всі три посади – на громадських засадах).

Від 1960 року – учасник багатьох районних, обласних, республіканських і всесоюзних педагогічних читань та науково-практичних конференцій.

Ігор Пелипейко – автор краєзнавчих видань, навчальних та методичних посібників: «Косів-Верховина: Путівник» (1972); «Вивчення ліричних творів у 8-10 класах: Посібник для вчителів» (1982); «Косов: Путеводитель» (1983); «Населені пункти Косівщини: Довідник» (1995); «Плай. Книга для читання про Гуцульщину» (1996); «Гуцульщина в літературі: Довідник» (1997); «Пам'ятки природи Косівщини» (1997); «Мій рідний край: природа, господарство, населення Гуцульщини. Навчальний посібник (1998); «Флояра. Хрестоматія з гуцульського фольклору (1999); «Орієнтовна програма з гуцульщинознавства для загальноосвітніх шкіл» (1999); «Косів: Люди і долі. Краєзнавчий довідник» (2001); «Дослідники та краєзнавці Гуцульщини: Довідник (2002);

«Містечко над Рибницею: Книжка про Косів» (2004).

Опублікував понад 600 статей на суспільно-політичні, психолого-педагогічні теми та з питань краєзнавства. Автор багатьох статей з проблем освіти та історії шкільництва на Гуцульщині в колективних монографіях, збірниках, альманахах; автор понад 20 статей у перших чотирьох томах «Енциклопедії Сучасної України» (Київ, 2003-2006).

У 1993 році Ігорю Пелипейку присвоєно звання «Заслужений працівник народної освіти України». Він є лавреатом обласної (1998) та районної (2000) премій імені Марійки Підгірянки. Нагороджений медаллю А.Макаренка, а також двома орденами та 11-ма медалями (одна Словацької Республіки) за участь у бойових діях Другої світової війни.

Березюк Любов Йосипівна (нар. 1955 року) – вчитель-методист християнської етики Кутської ЗОШ І-ІІІ ст., краєзнавиця, лавреатка педагогічної премії ім. Ігоря Пелипейка. Закінчила Івано-Франківський педагогічний інститут. Дослідила життя і діяльність отців, які служили в Кутах у греко-католицькій церкві Пресвятої Трійці. Разом з учнями зібрала матеріали про священні місця селища Кутів. Виготовила карту з позначками священних місць. Працює керівником дитячої недільної школи при греко-католицькій церкві. Має численні публікації в газетах і журналах. Вона є авторкою посібників для вчителів християнської етики: «Нестандартні уроки християнської етики з використанням релігійних пісень»; «Краєзнавча робота в системі духовного виховання учнівської молоді».

Її вихованці є постійними переможцями районних та обласних олімпіад із християнської етики «Як ти знаєш Біблію?» та духовно-мистецького конкурсу «Бог - Україна - Родина і Я». Про роботу вчительки розповідається у фільмі «Кути над Черемошем».

Гнатишак Ганна Василівна (нар. 1965 р.) – учителька, композиторка, викладачка вокалу. Закінчила Івано-Франківський педагогічний інститут. Працювала вчителькою музики в Середньоберезівській ЗОШ I-III ст. Пише пісні на власні вірші, а також на вірші прикарпатських поетів. У 1995 році видала першу збірку пісень «Пролісковий дощ». Згодом вийшли збірки «І знову дощик» та «Різнобарви», а також аудіокасета «Білокрила пісня» та CD-диски: «Шоколадна любов», «Пролісковий дощик», «Трояндовий сад», «Прихилю неба», «Емансипована». У 2004 році їй присуджено районну премію ім. Марійки Підгірянки, а в 2009 році - премію ім. Ігоря Пелипейка. Зараз вона працює викладачем вокалу в Продюсерському центрі «Star Team» для обдарованих дітей в Івано-Франківську.

Крутофіст Володимир Миколайович (нар. 1950 року) – вчитель предметів естетичного циклу Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Ф.Погребенника. Закінчив Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва (1971), Івано-Франківський педінститут (1989). Учителював на Верховинщині, а потім у Снідавській восьмирічній школі та Яворівській СШ. З 1980 року працює вчителем образотворчого мистецтва, основ композиції, дизайну, різьби на дереві, креслення в Рожнівській СШ.

У 1989 році його обрали делегатом від України на Всесоюзний з'їзд учителів мистецтва в Москві. У цьому ж році провів відкрите заняття з різьби на дереві під час Всесоюзного семінару ректорів інститутів післядипломної освіти. Дав 20 відкритих занять з основ мистецтв у проєкті обласного інституту післядипломної освіти «Розвиток особистості учня засобами мистецтва та народних промислів» на базі Рожнівського колегіуму (1997-2002).

Брав участь у створенні електронного підручника з образотворчого мистецтва, а також в обласній програмі «Мала архітектура» для гірських сіл. Видав авторські програми з образотворчого мистецтва, основ композиції й дизайну, кольорознавства та різьби на дереві Він є автором і співавтором варіативних модулів для 10-11 класів із технології.

Своїм досвідом роботи ділиться з колегами з Буковини, Закарпаття, Галичини не тільки відкритими заняттями, але й публікаціями у фахових виданнях, беручи участь у науково-практичних конференціях. (*«Косівщина. Випуск 3. Освіта»* – Косів, 2017, с. 141-147).

Лаврук Василь Васильович (нар. 1953 р.) – педагог, автор багатьох праць зі школознавства, лауреат педагогічних премій імені Мирослава Стельмаховича та Ігоря Пелипейка. Закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут (1976), викладав фізику в Середньоберезівській СШ, працював заступником директора, директором Прокуравської ВШ, директором станції юних техніків, методистом, інспектором, головним спеціалістом Косівського районного відділу освіти і не залишав вчительську працю, викладаючи фізику в школі. На основі свого досвіду роботи, досягнень психологічної та педагогічної науки написав 11 книжок, які стали настільними для директорів, заступників директорів, управлінців системи освіти, і кожна книжка виходила накладом не меншим за 1500 примірників, а деякі перевидавалися: «Внутрішкільний контроль. Практичний poradник керівника загальноосвітнього навчального закладу» (Київ, 2006). «Робоча книга заступника директора школи з навчально-виховної роботи» (Київ, 2007); «Діагностика управлінської компетентності директора школи» (Київ, 2008); «Інспектування роботи школи» (Київ, 2007), 2-ге вид. (Київ, 2008); «Книга протоколів державної атестації навчальних закла-

дів» (Київ, 2008); «Контроль стану викладання навчальних предметів» (Київ, 2008); «Організація роботи відділу освіти» (Київ, 2009); «Контроль стану викладання навчальних предметів. Довідки (Київ, 2012); «Відвідуємо урок. Робоча книга керівника школи» (Київ, 2013); «Робоча книга заступника директора школи з навчально-виховної роботи», 2-ге вид., переробл. (Київ, 2013); «Внутрішній контроль. Практичний poradник керівника загальноосвітнього навчального закладу» (Київ, 2014). Обидві книжки «Контроль стану викладання навчальних предметів» написані в співавторстві з дружиною, вчителькою Пістинської ЗОШ І-ІІІ ст. Світланою Лаврук, яка, до речі, пише й публікує свої художньо довершені поезії.

Василь Лаврук є автором понад 70 фундаментально опрацьованих статей з питань методики і практики керівництва навчально-виховними закладами.

Лосюк Петро Васильович (нар. 1936 р.) – народний учитель України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений учитель України, почесний професор Прикарпатського університету.

Закінчив фізико-математичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту. У 1974 році захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук «Моральне виховання старшокласників у процесі оволодіння декоративною творчістю».

Петро Лосюк – багаторічний директор Яворівської ЗОШ І-ІІІ ст., фундатор Гуцульської школи, засновник Гуцульської освітянської ради, засновник та керівник науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство», активний учасник багатьох міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій. Лавреат пе-

дагогічних премій імені Мирослава Стельмаховича та Ігоря Пелипейка.

Автор книг: «Декоративно-прикладне мистецтво в школі» (Київ, 1979); «Гуцульська школа» (1997); «Гуцульщинознавство в українській національній школі» (2001); «Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону)» (2007); «На вістрі часу: Освітньо-красознавчі статті» (2015).

Упорядкував і редагував 10 педагогічних видань. Друкує свої статті з проблем змісту освіти в гуцульському регіоні в періодичних виданнях.

Мілевська Світлана Ярославівна (нар. 1978 р.) – директорка Нижньоберезівської ЗОШ І-ІІ ст., кандидатка біологічних наук. Закінчила біологічний факультет Львівського національного університету. У 2017 році захистила кандидатську дисертацію «Антропогенна трансформація біогеоценотичного покриву гірської частини річки Лючки». Авторка 23 публікацій у фахових журналах. Творчо працює не тільки як науковець-біолог, але й як досвідчений творчий педагог. У 2011 році на VI обласному екологічному конгресі «Живи, Земле» її учениця отримала I місце за проєкт «Вплив нітратів на продукти харчування».

За свої публікації з питань методики й практики навчання Світлана Мілевська в 2012 і 2015 роках отримала сертифікати інформаційно-практичного бюлетеня «Все для вчителя» (Київ). У 2014 році видала посібник для вчителів «Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках хімії». У 2015 році отримала сертифікат редакції журналу «Шкільна електронна бібліотека ШБІЦ-інфо». Має сертифікати від видавничої групи «ОСНОВА» (Київ) за публікацію методичних рекомендацій щодо використання тестових завдань

ЗНО на уроках хімії (2018), сертифікат Інтелект-шоу «У хімічному королівстві» (2017).

Світлана Мілевська в 2015 році в обласному турі Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» посіла 5 місце. Працює в обласній творчій групі вчителів хімії.

Новосельський Олександр Костянтинович (нар. 1972 р.) – учитель інформатики, закінчив Чернівецький державний університет у 1995 році. Працює в Старокутській ЗОШ І-ІІІ ст. Розробив методику використання власного конструктора уроків «Віртуальний репетитор» для підвищення інформаційних та навчально-пізнавальних компетентностей учнів. «Віртуальний репетитор» дає можливість не тільки демонструвати ілюстрації, текст, аудіо- та відеоматеріали, а й перевіряти знання учнів з подальшим виставленням оцінок. Свій досвід роботи представляв на сторінках журналу «Інформатика в школі» (Харків). Його методику використовують вчителі багатьох шкіл України.

Брав участь у районних, обласних та міжнародних семінарах з інформатики. Співавтор навчального посібника у 2-х частинах «Об'єктивно-орієнтоване програмування мовою JAVA», виданою в серії «Авторська творча майстерня вчителів інформатики».

Радиш Олена Юліанівна (нар. 1961) – директорка Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника, кандидатка педагогічних наук. Закінчила географічний факультет Чернівецького державного університету та Університет менеджменту освіти НАПН України. У 2016 році захистила кандидатську дисертацію «Проектування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в ринкових умовах». Має 20 публікацій з теорії та методики управління освітою, з них 6 – в науково-фахових виданнях і 2 – в закордонних. Нагороджена нагрудними знаками Міністерства

освіти і науки України «Відмінник освіти України» (1995) та «Василь Сухомлинський» (2009). У 2009 році їй присуджено районну педагогічну премію ім. Ігоря Пелипейка.

Під її керівництвом вчителі впроваджують в практику роботи педагогічні інновації, творчо працюють і своїм добром діляться з учителями України, публікуючи статті, розробки уроків та виховних заходів у ЗМІ.

З ініціативи О.Ю.Радиш та директорки Шосткінської спеціалізованої школи І ст. №13 Сумської області В.С.Балицької у 2018-2019 н.р. стартував пілотний проєкт, який має перерости в мережевий міжнародний проєкт, мета якого – формування мовленнєво-комунікативної компетенції через спілкування школярів різних регіонів України.

Зважаючи на управлінський досвід, який забезпечує ефективне керівництво освітнім закладом, на базі ліцею створено авторську школу Олени Радиш, директорки Рожнівського ліцею «Гуцульщина» імені Федора Погребенника, «Управлінські орієнтири молодого керівника».

Сеняк Василина Миколаївна (нар.1957 р.) – вчителька української мови і літератури Косівського ліцею ім. Ігоря Пелипейка, вчитель-методист. Закінчила філологічний факультет Чернівецького державного університету за спеціальністю «Українська мова і література» (1982). Нагороджена нагрудними знаками МОН України «Відмінник освіти України» (2007) та «Василь Сухомлинський» (2008), а також медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» (2009), лавреатка районної премії ім. Марійки Підгірянки (2007). У 2012 році їй присвоєно почесне звання «Заслужений учитель України».

Працює над проблемою «Формування предметних компетентностей учнів на уроках української мови та літератури». Забезпечує високий рівень навчальних досягнень

учнів. 28 її вихованців стали переможцями III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з української мови та літератури, а 4 учні – призерами IV етапу. 13 її вихованців здобули перемогу в III етапі Міжнародного конкурсу рідної мови ім. Петра Яцика. Одна учениця у IV етапі посіла II місце. У 2016 році її вихованка посіла I місце в IV етапі Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Тараса Шевченка. Ще одна вихованка в цьому ж конкурсі через два роки посіла II місце.

Її учні беруть активну участь у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт Малої академії наук. П'ятеро з них стали призерами обласного конкурсу-захисту, а роботи 2-х учнів отримали треті місця на конкурсі в Києві.

У 2018 році її учениці Кульчак Ірині за успіхи у вивченні української мови було призначено стипендію Кабінету Міністрів. Учениця Сенчук Ольга три роки поспіль отримувала стипендію голови облдержадміністрації, а в 2016 році таку ж стипендію отримувала Шкурган Анастасія.

Василина Сеняк майстерно формує практичні вміння і навички школярів, системно працює над розвитком творчих здібностей учнів, прищеплює їм громадянські чесноти.

Як досвідчена й творча вчителька ділиться досвідом роботи на районних, обласних педагогічних читаннях, наукових конференціях, проводить відкриті уроки для вчителів області й району. Має публікації в збірнику «Ідеї. Пошуки. Знахідки», в газеті «Освітнянський вісник».

Федірко Ярослав Іванович (нар.1935 року) – вчитель-методист, заслужений учитель України, вчитель образотворчого мистецтва Вербовецької ЗОШ І-ІІ ст. Закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут за спеціальністю «Вчитель образотворчого мистецтва і креслення». Досяг високих успіхів у навчанні й вихованні учнів. Володіючи

мистецтвом педагога, забезпечував засвоєння учнями необхідного обсягу знань, умінь і навичок з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей.

Творчі роботи його вихованців виставлялися на районних, обласних та всеукраїнських конкурсах дитячих робіт, де вони неодноразово ставали переможцями, лавреатами та призерами. У 70-80 роках ХХ ст. учні брали участь у ВДНГ, за що були нагороджені пам'ятними медалями і грошовою премією.

Ярослав Федірко в складі районної творчої групи розробляв регіональні програми з образотворчого мистецтва і художнього різьблення. Оформив кабінет образотворчого мистецтва та художньої праці. У 2002 році заново оформив шкільний «Музей побуту та декоративно-прикладного мистецтва Гуцульщини», який на обласному конкурсі визнаний одним із кращих і нагороджений грамотою та цінним подарунком. Він добре знає секрети художньої різьби та інкрустації, живопису, літератури, музики. Сам успішно працює в техніці різьби, ліногравюри. У 1986 році організував шкільний університет мистецтв, який діє й зараз. На заняття запрошуються народні майстри, члени Національної спілки художників України, письменники. Досвід учителя «Виховання мистецтвом» вивчений і узагальнений ОППО. (*«Косівщина. Випуск 3. Освіта» – Косів, 2017, с. 148-152*).

Чоланюк (Букатка) Марія Петрівна (нар. 1957 р.) –, вчителька історії та правознавства, вчитель-методист, краєзнавиця, громадська діячка. Закінчила історичний факультет Івано-Франківського педінституту ім. В.Стефаніка. З 1981 року працює на посаді вчителя Тюдівської ЗОШ І-ІІІ ст. Лавреатка обласних турів Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» в номінації «Історія» (2005, 2016), лавре-

атка педагогічної премії імені Ігоря Пелипейка (2008), нагороджена нагрудними знаками МОН України «Відмінник освіти України» (2003) та «Василь Сухомлинський» (2008). Удостоєна почесного звання «Заслужений учитель України» (2017).

Має багатий досвід роботи з питань використання краєзнавчого матеріалу як засобу формування пізнавальної активності учнів. Охоче ділиться досвідом, проводить відкриті уроки, керує районною творчою групою вчителів історії та правознавства. Свої методичні розробки уроків публікує у фахових газетах і журналах, виступає з доповідями на обласних та регіональних конференціях з питань краєзнавства. Її учні є призерами III туру олімпіад з історії та правознавства, кожного року стають призерами II туру, а також беруть участь у зльотах обдарованої учнівської молоді, у конкурсах наукових робіт МАН і щоразу стають призерами.

Оформила в школі музей «Історії розвитку освіти в селі Тюдіві», а також один з кращих історико-краєзнавчих музеїв області «Історія села Тюдова». Пише вірші, складає пісні. Написала книжку «Тобі, рідна Тюдівська школо!» (2007), а також багато ілюстровану, велику за обсягом книжку «Село Тюдів в історії» (2018). Написала й видала науково-методичні посібники для вчителів: «Символ свободи і єдності» (2008), «Шевченко живий серед нас» (у співавторстві з Оксаною Лесевич, 2013), «Символ свободи і єдності» (2-ге доповнене видання, 2014), авторка багатьох статей з краєзнавства, педагогіки, культури та сучасного життя краян у газетах і журналах, учасниця загальнонаціонального конкурсу зі створення електронних освітніх ресурсів у номінації «історія, 7 кл.».

ВІД ШКІЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ – ДО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У кожній школі є висококваліфіковані, досвідчені вчителі, на уроки до яких учні йдуть з великим бажанням, бо знають, що там почують щось таке, чого не знайдуть у своїх гаджетах і не вичитають у підручниках. Досвідчений вчитель вміє зацікавити, зачарувати своїм предметом, може тепло і щиро промовляти до відкритої дитячої душі, і це відчувають діти.

Завдяки своїй творчій енергії такі вчителі глибше вникають в науку, стають дослідниками. Багатьох з них запрошують на викладацьку роботу в заклади вищої освіти, і там наукова діяльність стає їхньою професійною роботою.

Згадаємо тут кількох наших вчителів, які здобули наукові ступені і отримали звання доцентів та професорів закладів вищої освіти.

Арсенич-Баран Ганна Василівна (нар. 1970 р.) – вчителька, поетеса, доцентка катедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д.Ушинського. Закінчила філологічний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника. З 1992 року по 1998 рік вчителювала в Уторопській ЗОШ I-III ст. 1997 року вийшла з друку перша її збірка поезій «Рушник на калині».

У 1998 році виїхала разом з сім'єю до Чернігова. Після виходу в світ другої поетичної збірки «Музика черемхи» стала членкинею НСПУ, згодом очолила Чернігівську обласну письменницьку організацію. Лавреат обласної премії імені М.Коцюбинського 2006 року за роман «Тиха вулиця вечірнього міста». Авторка багатьох поетичних збірок, кількох книжок прози та двох романів.

Астаф'єва (Грималюк) Марія Миколаївна (нар. 1954 р.) – кандидатка фізико-математичних наук, доцентка, завідувачка катедри, проректорка з навчальної і методичної роботи Ніжинського педагогічного університету ім. М.Гоголя (1989-2002), публіцистка, громадська діячка, редакторка газети «Просвіта» (Ніжин). Працювала директоркою інституту, проректоркою з навчально-методичної роботи Київського славістичного університету (2002-2009), а з 2009 року знову в Ніжині на посаді завідувачки катедри вищої математики педагогічного університету.

Авторка навчальних посібників «Математика: Вступ до спеціальності» (2013) та «Математична компетентність» (2019), упорядниці «Словника гуцульських говірок Річки та Яворова» в 4-х книгах (2014). Співавторка збірки памфлетів «Ніжинські гримаси», лавреатка премії ім. Б.Грінченка. Написала понад 40 наукових праць. Досліджує історію та культуру Чернігівщини. Авторка публіцистичних статей з актуальних проблем утвердження рідної мови та незалежності національної церкви.

Працювала в Косівському районі вчителькою, методисткою районного методичного кабінету (1977-1982).

Близнюк Микола Миколайович (нар.1965 р.) – доктор педагогічних наук, професор факультету технології дизайну Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка, член спілки дизайнерів України, заступник голови Косівського осередку наукового товариства ім. Т.Шевченка. Закінчив Чернівецький державний університет за спеціальністю «Теорія та методика навчання інформатики» (1989), працював у Кутській ЗОШ I-III ст. (1989-1994). Захистив кандидатську дисертацію «Формування інформаційної культури молоді у вищих навчальних закладах прикладного та декоративного мистецтва». До 2018

року працював на посаді доцента Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва.

У 2018 році захистив докторську дисертацію «Методична система навчання етнодизайну майбутніх художників декоративно-прикладного мистецтва на основі інформаційних технологій». Автор 193 наукових праць та публікацій, з яких 2 монографії, 2 навчально-методичні посібники, створив близько 90 проєктів та бізнес-планів, активний учасник і організатор 16 міжнародних і 29 всеукраїнських науково-практичних конференцій та семінарів, працює над науковим дослідженням та впровадженням інноваційної програми «Карпатська академія етнодизайну», член ради Національного екоцентру України. Керівник регіональної благодійної організації «Центр громадських ініціатив».

Григорук Аделя Григорівна (нар. 1952 р.) – письменниця, журналістка, членкиня НСПУ та НСЖУ, заслужена працівниця освіти України, лавреатка премії ім. Ігоря Пеліпейка. Закінчила філологічний факультет Чернівецького державного університету за спеціальностями «Українська мова і література» та «Російська мова і література», а також аспірантуру при кафедрі зарубіжної літератури. Працювала викладачкою, заступницею директора Косівського коледжу народних художніх промислів. У 2000 році призначена на посаду завідувачки кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, доцентки, проректорки з наукової роботи Косівського інституту прикладного і декоративного мистецтва.

У 80-х роках минулого століття розробила програму спецкурсу «Література рідного краю», яка була рекомендована всім мистецьким закладам України, написала методичний посібник «Українська мова з професійним спрямуванням» для студентів IV-го курсу. Авторка навчально-методичних посібників: «Літературне краєзнавство в курсі української

літератури» (1997); «Ділові ігри в навчальній діяльності» (2002) та інші.

Має багато публікацій в українських і зарубіжних наукових та літературно-мистецьких виданнях. Виконала значний обсяг роботи для становлення Косівської мистецької школи як закладу вищої освіти. Та це далеко не повний перелік її здобутків за час роботи в КПДМ.

З багатогранного її таланту виділимо лише ту грань, яка свідчить про зроблений нею внесок в скарбницю загальноукраїнських науково-методичних надбань для загальноосвітньої школи. І тут в першу чергу згадаємо розроблені нею і затверджені МОН України навчальні програми з психології, педагогіки, методики викладання дисциплін та педагогічної практики, які лягли в основу педагогічної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

З 2008 року Аделя Григорук – старша наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство» НАПН України. Вона є редакторкою районного педагогічного часопису «Освітнянський вісник», випусковою редакторкою журналу «Гуцули і Гуцульщина». Брала участь у підготовці і проведенні Регіональної науково-практичної конференції «Модель сільської школи майбутнього в Гуцульському регіоні України». Розробила методичні рекомендації для науково-практичної конференції «Педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка в гуцульській школі» (2009), виголосила доповідь «Науково-педагогічна спадщина Ігоря Пелипейка».

Вона є авторкою і упорядницею таких видань:

«Моя Гуцульщина: Навчально-методичний посібник» (2010); «Люблю тебе, Гуцульщино: Навчально-методичний посібник» (2012); «Ростимо юних патріотами України: Навчально-методичний збірник» (2015); «Духовні скарби Іго-

ря Пелипейка» (2010); «Народний учитель України Петро Лосюк» (2011).

Написала і видала низку книжечок для дітей:

«До нас іде Миколай» (казки, 2011); «Хто мій друг?» (загадки, 2014); «Ростіть великі» (казки, 2015); «На рідній землі» (поезії, 2015); «Найдорожчий скарб» (казки, 2016); «Лийся, пісенько крилата» (дитячий пісенник, 2017).

Окремі казки для дітей перекладені англійською та польською мовами. *(Подано за матеріалами кн. «Косівщина. Випуск 3. Освіта» – Косів, 2017, с. 123-132).*

Костюк Володимир Володимирович (нар. 1955 р.) – історик, кандидат історичних наук, викладач суспільних дисциплін Косівського Інституту декоративного та прикладного мистецтва. Закінчив історичний факультет Харківського державного університету. Захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук (2008). Працював учителем історії Яворівської ЗОШ I-III ст., викладачем історії в Косівській гімназії (тепер ліцей ім. Ігоря Пелипейка), методистом райметодкабінету. Дослідив громадсько-політичну та наукову діяльність Михайла Павлика. Він є автором книг: «Михайло Павлик: не останні штрихи до портрета» та «Громадсько-політична діяльність Михайла Павлика (1874-1915 рр.)», а також низки статей у наукових виданнях.

Лазарович Василь Григорович (нар. 1930 р.) – почесний професор Полтавської медичної стоматологічної академії, доцент, кандидат біологічних наук. Закінчив фізико-математичний факультет Станіславського педінституту. Понад 10 років вчителював у Яблунівській СШ, а потім перейшов на наукову працю.

Викладач, завідувач кафедри фізики Івано-Франківського медичного інституту, завідувач кафедри біофізики, ін-

форматики медичної апаратури в Полтавській стоматологічній академії. Автор 132 публікацій, восьми монографій: підручника «Медична і біологічна фізика» у 2-х частинах, «Підручника-практикуму з біофізики для іноземних студентів», «В.І.Вернадський і Полтавщина» (біографічний нарис), «Іван Пулюй» (біографічний нарис), «Україна в боротьбі за державність», «Люби і захищай свій рідний край».

Сусак Катерина Романівна (нар. 1939 р.) – мистецтвознавиця, доцентка. Свою педагогічну діяльність розпочинала з учителювання у Великому Ріжні, була заступницею директора школи в Старому Косові. Згодом обіймала посаду заступниці директора КТНХП. У цьому мистецькому навчальному закладі пропрацювала 37 років на посадах викладачки, директорки, доцентки, ректора. Вона доклала чимало зусиль, щоб піднести статус навчального закладу від технікуму до інституту.

Має понад 20 публікацій у фахових мистецьких журналах. Найбільш вагомим науковим доробком Катерини Сусак є навчальний посібник «Українське народне вишивання. Техніка, методологія, методика» (у співавторстві з Н.Кириченко-Стеф'юк). Видання отримало високу оцінку спеціалістів, художників, дизайнерів, видавців і всіх поціновувачів мистецької культури нашого народу. К.Сусак є також співавтором колективної праці «Гуцульська вишивка» (2010), яка увійшла до числа переможців конкурсу «Найкраща книга XVII форуму видавців» у Львові.

Удостоєна високих урядових нагород, зокрема медалі «За доблесну працю» (1970), нагрудного значка «За заслуги в галузі середньої спеціальної освіти СРСР» (1975), ордена «Дружби народів» (1986). Визнана Людиною року із присвоєнням почесного звання «Заслужений працівник народної освіти України», лавреатка «Всеукраїнської галу-

зевої премії» (1999), отримала відзнаку «2000 років Різдва Христа» (2000), орден княгині Ольги III ст. (2001), визнана Жінкою року серед жінок України, зайнятих в політиці, культурі, бізнесі та науці (2006), відзнакою «За збереження народної культури» (2009), медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» (2014). *(Подано за матеріалами кн. «Косівщина. Випуск 3. Освіта» – Косів, 2017, с. 132-138).*

ПЕДАГОГИ, ЯКИМ ПРИСВОЄНІ ПОЧЕСНІ ЗВАННЯ ТА ПРИСУДЖЕНІ ПРЕМІЇ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Окремим педагогам за їхні здобутки в навчально-виховному процесі присвоєні почесні звання та присуджені премії в галузі освіти. Подаємо списки педагогів, удостоєних високих звань і премій *(Склав Володимир Лаврук).*

Почесні звання

Народний вчитель України:

Лосюк Петро Васильович, кандидат педагогічних наук, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, колишній директор Яворівської загальноосвітньої школи I-III ступенів – 2008 рік.

Заслужений працівник народної освіти України:

Пелипейко Ігор Аполлонович, учитель, колишній директор та заступник директора школи, інспектор шкіл, завідувач та методист Косівського районного методичного кабінету – 1993 рік;

Матійчак Ярослав Васильович, колишній завідувач Косівського районного відділу народної освіти – 1993 рік;

Сусак Катерина Романівна, вчителька, доцентка, колишня ректорка Косівського інституту декоративного та прикладного мистецтва - 1996 рік.

Заслужений працівник освіти України:

Григорук Аделя Григорівна, методистка методкабінету відділу освіти, членкиня Національної спілки письменників та Національної спілки журналістів України – 2006 рік;

Рибак Петро Іванович, директор Микитинецької загальноосвітньої школи I-II ступенів – 2018 рік;

Заслужений вчитель Української РСР:

Трутяк Параска Андріївна, колишня вчителька початкових класів Космацької середньої школи – 1951 рік;

Кузич Марія Євгенівна, колишня вчителька початкових класів Середньоберезівської середньої школи – 1953 рік;

Грабовецький Ярослав Васильович, колишній директор Уторопської восьмирічної школи – 1964 рік;

Михайлюк Іван Михайлович, колишній директор Косівської середньої школи, колишній завідувач Косівського районного відділу народної освіти – 1968 рік;

Чепига Володимир Іванович, колишній директор Кобаківської середньої школи – 1977 рік;

Томашук Микола Васильович, колишній директор Яблунівської середньої школи – 1983 рік;

Лосюк Петро Васильович, кандидат педагогічних наук, колишній директор Яворівської загальноосвітньої школи I-III ступенів – 1989 рік;

Курищук Василь Юрійович, колишній завідувач відділу освіти Косівської РДА, колишній директор Яблунівської середньої школи та Яблунівського МНВК – 1990 рік.

Заслужений вчитель України:

Магун Михайло Васильович, колишній директор Косівського ліцею ім. І.Пелипейка – 1999 рік;

Крутофіст Володимир Миколайович, учитель трудового навчання Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Ф.Погребенника – 2008 рік;

Сеняк Василина Миколаївна, вчителька української мови і літератури Косівського ліцею ім. І.Пелипейка – 2012 рік.

Федірко Ярослав Іванович, колишній вчитель образотворчого мистецтва Вербовецької загальноосвітньої школи I-II ступенів – 2014 рік;

Кравчук Дмитро Дмитрович, колишній начальник відділу сім'ї, молоді та спорту Косівської РДА, керівник спортивного клубу єдиноборств «Богатир». У 2014 році йому присвоєно звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України»;

Чоланюк Марія Петрівна, вчителька історії Тюдівської загальноосвітньої школи I-III ступенів – 2017 рік;

Атаманюк Юрій Миколайович, учитель фізичної культури Микитинецької ЗОШ I-II ступенів – 2018 рік.

Лавреати педагогічних премій

Обласна премія імені Мирослава Стельмаховича:

2003 рік – Лосюк Петро Васильович, директор Яворівської загальноосвітньої школи I-III ступенів;

2005 рік – Андріюк Петро Васильович, учитель трудового навчання Бабинської загальноосвітньої школи I-II ст.;

2009 рік – Лаврук Василь Васильович, головний спеціаліст відділу освіти райдержадміністрації;

2012 рік – Козьменчук Володимир Ярославович, начальник відділу освіти райдержадміністрації.

Обласна премія іменні Івана Косика в галузі управління:

2019 рік – Козьменчук Володимир Ярославович, начальник відділу освіти Косівської РДА.

Районна премія імені Марійки Підгірянки:

1993 рік – Курищук Василь Юрійович, директор Яблунівської загальноосвітньої школи I-III ступенів;

2000 рік – Пелипейко Ігор Аполлонович, старший науковий співробітник НДЛ;

2001 рік – Якіб'юк Людмила Миколаївна, вчителька початкових класів Косівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2;

2002 рік – Сеняк Василина Миколаївна, вчителька української мови і літератури Косівської загальноосвітньої школи-інтернат-гімназії I-III ступенів;

2003 рік – Демидюк Іван Дмитрович, учитель фізики Уторопської загальноосвітньої школи I-III ступенів;

2004 рік – Гнатишак Ганна Василівна, вчителька музики Середньоберезівської загальноосвітньої школи I-III ст.

Районна премія імені Ігоря Пелипейка:

2007 рік

1. Курищук Василь Юрійович, колишній директор Яблунівського міжшкільного навчально-виробничого комбінату.

2008 рік

2. Бейсюк Дмитро Іванович, керівник гуртків Косівського районного центру дитячої творчості;

3. Крет Никанор Матвійович, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедagogіка і гуцульщинознавство»;

4. Чоланюк Марія Петрівна, вчителька історії Тюдівської загальноосвітньої школи I-III ступенів.

2009 рік

5. Радиш Олена Юліанівна, директорка Рожнівського НВК «Гуцульщина» ім. Ф.Погребенника НаУКМА;

6. Гнатишак Ганна Василівна, вчителька музичного мистецтва Середньоберезівської ЗОШ I-III ст.

7. Соколюк Оксана Богданівна, керівниця гуртків Косівського районного центру дитячої творчості.

2010 рік

8. Григорук Аделя Григорівна, старша наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії Академії педагогічних наук України;

9. Гавриш Руслана Миколаївна, вчителька початкових класів Косівської загальноосвітньої школи I-III ст. № 1;

10. Богатчук Іван Михайлович, тренер-викладач Косівської дитячо-юнацької спортивної школи «Гірське орлятко»

2011 рік

11. Волощук Наталія Степанівна, колишня заступниця начальника відділу освіти Косівської РДА;

12. Мартинюк Ірина Миколаївна, вихователька Косівського дошкільного навчального закладу «Горобинка»;

13. Фокшей Ігор Богданович, учитель трудового навчання Косівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2.

2012 рік

14. Лаврук Василь Васильович, головний спеціаліст відділу освіти Косівської районної державної адміністрації;

15. Ткачук Оксана Михайлівна, методистка методичного кабінету відділу освіти Косівської районної державної адміністрації;

16. Яремчук Ольга Іванівна, керівниця гуртків Косівського районного центру дитячої творчості.

2013 рік

17. Михайлюк Любов Миколаївна, методистка методичного кабінету відділу освіти Косівської районної державної адміністрації;

18. Полагнин Дмитро Васильович, учитель математики Микитинецької загальноосвітньої школи I-II ступенів;

19. Ясінська Марія Петрівна, заступниця директора з навчально-виховної роботи Рожнівського НВК «Гуцульщина» імені Ф.Погребенника НаУКМА.

2014 рік

20. Березюк Любов Йосипівна, вчителька християнської етики Кутської загальноосвітньої школи I-III ступенів;

21. Ємець Надія Валентинівна, методистка методичного кабінету відділу освіти Косівської районної державної адміністрації;

22. Лосюк Петро Васильович, завідувач науково-дослідної лабораторії «Гуцульська етнопедагогіка та гуцульщинознавство».

2015 рік

23. Абрам'юк Віталій Васильович, учитель фізичної культури Яблунівської загальноосвітньої школи I-III ст.;

24. Лесевич Оксана Дмитрівна, завідувачка методичного кабінету відділу освіти райдержадміністрації;

25. Хлопков Володимир Ілліч, керівник гуртка Косівського районного центру дитячої творчості.

2016 рік

26. Гнатків Стефанія Дмитрівна, методистка методичного кабінету відділу освіти райдержадміністрації;

27. Малкович Ганна Антонівна, заступниця директора з навчально-виховної роботи Середньоберезівської загальноосвітньої школи I-III ступенів;

28. Соколюк Мирослав Васильович, директор Косівського районного центру дитячої творчості.

2017 рік

29. Боднарчук Ігор Іванович, директор Косівської дитячо-юнацької спортивної школи «Гірське орлятко»;

30. Рабинюк Микола Онуфрійович, учитель фізичної культури Косівської ЗОШ I-III ст. № 1 з класами поглибленого вивчення англійської мови;

31. Сенчук Лариса Ярославівна, методистка методичного кабінету відділу освіти райдержадміністрації.

2018 рік

32. Габорак Мирослав Михайлович, голова Івано-Франківської обласної організації профспілки працівників освіти і науки України;

33. Гостюк Василь Андрійович, директор Косівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2;

34. Сарапук Ніна Михайлівна, вчителька фізики Кутської загальноосвітньої школи I-III ступенів.

ПОЗА ВЧИТЕЛЬСЬКИМИ ОBOB'ЯЗКАМИ

У наших школах працювало і працює багато вчителів, які окрім педагогічної праці розкрили свої таланти в науці, мистецтві, літературі, краєзнавстві. Захоплення улюбленою справою в поєднанні з успішною працею вчителя вивело багатьох з них на нові творчі обрії, де вони своїми доробками заслужили на визнання й авторитет. Подаємо розповіді лише про тих учителів, про яких відомо широкому загалу.

Вардзарук Лук'ян Дмитрович (1929 – 2016) – учитель, заслужений журналіст України, краєзнавець. Закінчив Львівський університет та Київський інститут іноземних мов. Учителював 30 років у школах Космача. Автор п'яти книжок біографічних повістей і нарисів. Упорядник, науковий, літературний і технічний редактор 5-томного видання «Реабілітовані історією. Івано-Франківська область» (2000 – 2003) та однойменного двотомного енциклопедичного видання (2004 – 2006), за що йому була присуджена премія ім. Василя Стефаника. Він є автором низки пісень на слова поетів Прикарпаття та на власні вірші.

Василящук Олександра Ільківна (1928 – 2011) – вчителька, самодіяльна поетеса, краєзнавиця. Закінчила Косівське училище прикладного мистецтва. Понад 30 років пропрацювала в Шешорській школі, відкриваючи дітям вікно у

світ прекрасного. Видала три збірки віршів, а також книжку про своє село «Шешори: на терезах часу», написала 10 драматичних творів, 70 пісень, багато оповідань і новел.

Ігнатюк Василь Іванович (1959 – 2015) – учитель, краєзнавець. Закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут ім. Василя Стефаника. Вчителював на Косівщині, був на посаді директора Середньоберезівської ЗОШ І-ІІІ ст. (1997-2015). За сумісництвом викладав психологію в Ів-Франківській духовній семінарії, видав підручник для студентів «Основи психології» (2004). Досліджував історію церкви в Березовах. За результатами дослідження опублікував кілька матеріалів у місцевій пресі. Заснував і редагував сільську газету «Голос краю», написав і видав книжку «Середній Березів: школа в житті села» (2007).

Капій Мирослав Дмитрович (1888 – 1949) – педагог, письменник, перекладач, фольклорист. Закінчив Львівський університет. З 1945 року мешкав і працював учителем німецької мови у Косові, де ще до війни побудував свій будинок. Автор фантастичного роману «Країна блакитних орхідей» (1932), в якому передбачив незалежну Україну як космічну державу, переклав твори Жуля Верна («Чорна Індія», «Діти капітана Гранта»), а також Г.Ібсена, Р.Кіплінга, Г.Гайне, М.Лермонтова, О.Купріна, М.Конопніцької та ін. Зібрав фольклорний матеріал, в т. ч. з Гуцульщини.

Крет Никанор Матвійович (1933 – 2009) – педагог, журналіст. Закінчив філологічний факультет Одеського університету. У Косові з 1961 року. Працював заступником директора Вербовецької ВШ, Косівської школи-інтернату, директором Смоднянської школи-інтернату, Косівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2, інспектором шкіл, методистом РМК. З грудня 1996 року – редактором газети «Освітнянський вісник», літературним редактором журналу «Гуцульська школа». Пра-

цював на посаді наукового співробітника НДЛ «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство».

Написав посібник для вчителів «Гуцульщина літературна» (2002), упорядкував та редагував ряд видань НДЛ.

Кузич-Березовський Іван Михайлович (1903 – 1985) – педагог, громадський і культурний діяч, організатор «Прогресу» і «Рідної школи» в Березові. Працював на посаді директора школи (1939 - 1944 рр.) у Середньому Березові. З кінця 1944 року – в еміграції. Автор книжок: «Березівське боярство на тлі історії України», «Жінка і держава», «Оріяна», «Праісторія України», «Суверени України», які вишли у США.

Малкович Людмила Антонівна (1967 – 2011) – учителька, закінчила Івано-Франківський педагогічний інститут ім. Василя Стефаника. Учителювала в Рушорі, а з 1988 року викладала українську мову і літературу в Нижньоберезівській дев'ятирічці. Керувала сільським театриком, авторка постановок багатьох шкільних вистав, завідувачка сільського музею. Видала поетичну збірку «Свічка зі снігу», яка була добре сприйнята критикою.

Томашук Василь Дмитрович (1929 - 2006) – учитель, громадський діяч, член НСЖУ. Закінчив Станіславський педінститут, учителював, очолював педагогічні колективи Яблунівської вечірньої школи, Яблунівської школи-інтернату та Стопчатівської школи. Публікував художньо-публіцистичні твори в обласних та місцевих виданнях. Автор, на жаль, першої і останньої книжки «Чисті джерела» (2002).

Андріюк Петро Васильович (нар. 1955 року) – учитель трудового навчання, заступник директора Бабинської ЗОШ І-ІІ ст. Закінчив Львівський лісотехнічний інститут, Дрогобицький педагогічний університет за спеціальністю «Трудове навчання та технології». У співавторстві написав два

навчальні посібники: «Гуцульська різьба та інкрустація» (1996) та «Основи гуцульського художнього деревообробництва. Навчальний посібник для учнів шкіл та студентів вищих закладів освіти I-III рівнів акредитації» (2002).

Він лавреат обласного конкурсу «Вчитель року». Йому присуджена обласна премія в галузі освіти ім. Мирослава Стельмаховича (2005).

Білавич-Кузич Любов Іванівна (нар. 1940 р.) – учителька, громадська діячка. Закінчила Омський педагогічний інститут. З 1964 року і до пенсії працювала в Середньоберезівській ЗОШ I-III ст. Очолювала сільський осередок «Прогресу», Дві каденції працювала на посаді голови Нижньоберезівської сільської ради (1998-2006 рр.). Написала книжку «Сибірська сага» про долю галичан, вивезених у сибірську тайгу в період жорстоких репресій кінця 40-х років минулого століття. Тут серед поселенців у невідільницькій праці разом з матір'ю і старшою сестрою провела своє дитинство і юнацькі роки. Любов Білавич-Кузич – дочка знаного педагога і патріота Івана Кузича-Березовського, дружина педагога-новатора Василя Білавича.

Бойчук Володимир Миколайович (нар. 1936 рр.) – учитель, закінчив філологічний факультет Чернівецького університету. Працював на Косівщині в Шепітській, а потім Черганівській восьмирічних школах. Член НСЖУ, свої етюди та легенди друкував у місцевій та всеукраїнській пресі. Автор збірки пейзажних новел «Дивосвіт», збірок морально-етичної тематики: «Батьки і діти», «Долі людські», «З добротою в серці», «Свої долі ковалі», «Дорогами долі».

Гаврилків Василь Дмитрович, Бейсюк Ганна Михайлівна, Пліхтяк Наталія Дмитрівна – вчителі Пістинської ЗОШ I-III ст., колишні учні цієї школи, написали дуже щирі та історично глибоку краєзнавчу розвідку про історію села,

зокрема про історію церкви та освіти, про своїх колег-учителів, про шкільних друзів. Книжка називається «Віхи історії: Краєзнавча розвідка про Пістинь», яка разом з книгою Ольги Курищук-Хрипко «Школа і моя сім'я» складають цільну історію розвитку шкільництва в селі Пістині.

Гостюк Василь Андрійович (нар. 1953 р.) – директор Косівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2, поет, член НСПУ. Закінчив математичний факультет Чернівецького університету, вчителював, працював у відділі освіти інспектором, методистом.

Більш відомий як поет-пісняр, співпрацює з багатьма композиторами. Його пісні виконували і виконують найвідоміші співаки України: Н.Яремчук, В.Зінкевич, В.Шпортько, І.Мацялко, А.Кобилянська, Світлана і Віталій Білоножки, Н.Шестак. Автор поетичних збірок «А липи цвітуть», «Сонце на хмарі», «На істині протиріч», пісенного збірника «Білих троянд заметіль». Лавреат Всеукраїнського фестивалю української пісні «Пісенний вернісаж». Нагороджений медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям». Лавреат районної премії ім. Ігоря Пелипейка (2018).

Іванюк-Пасічняк Надія Миколаївна (нар. 1962 р.) – учителька Вербовецької ЗОШ І-ІІ ст. Закінчила Коломийське педучилище (1981). Очолує сільський осередок «Просвіти» ім. Т.Шевченка, авторка поетичної збірки «Каштанове намисто», збірки пісень «Смодняночка».

Курищук Галина Дмитрівна (нар. 1969 року) – учителька історії, дослідниця літератури. Закінчила історичний факультет Чернівецького державного університету ім. Юрія Федьковича. Викладає історію в Яблунівській ЗОШ І-ІІІ ст. Досліджує життя і творчість Тараса Мельничука. Авторка книжки «Встати! Суд іде!.. Слово про Тараса Мельничука» (1998). Разом з письменником Манолієм Попадюком упорядкувала збірку творів Т.Мельничука «Палац в росині»

(2004), з письменником Василем Шкурганом – збірку неопублікованих творів «Зимозелень» (2006). Має численні публікації в газетах, журналах, альманахах.

Курищук-Хрипко Ольга Володимирівна (н.1925 р.) – вчителька, закінчила Харківський учительський інститут та Станіславський педагогічний інститут (1950). З 1950 року працювала 45 років у Пістинській СШ на посаді вчителя історії, в 1995 році вийшла на пенсію. У 2002 році видала книжку «Школа і моя сім'я», в якій описала 50-річну історію школи в її місії та в іменах.

Луканюк Оксана Матвійвна (нар. 1953 р.) – вчителька історії Розтоківської ЗОШ І-ІІІ ст., краєзнавиця. Закінчила історичний факультет Чернівецького державного університету. Весь багатий матеріал, зібраний за два десятиріччя, впорядкувала і видала окремою книжкою «Розтоки. Історичний нарис від найдавніших часів до року Божого 2016».

Мисюк Іван Юрійович (нар. 1946 р.) – вчитель, мистецтвознавець, майстер художньої обробки дерева, музикант. Закінчив Косівське училище прикладного мистецтва та Івано-Франківський педагогічний інститут. Лавреат обласних та районних літературно-мистецьких премій, Міжнародного фестивалю гуцулів (Коломия, 2000). Заслужений працівник культури. Член НСМНМУ, НСЖУ. Учителював у Снідавській (1968–70) та Соколівській (1970–98) школах. Засновник і голова клубу юних любителів мистецтва «Самоцвіт». 25 р. керував вокальним ансамблем «Веселка» при Будинку культури у с. Соколівці.

Автор книжок: «Гірська веселка», «Мелодії барв», «Візерунки долі», «Косівщина чекає, зачаровує», «Світло духовне: Свята і будні Свято-Троїцького собору у Снятині». Упорядник книг про гуцульську обрядовість та фольклор: «Весілля на Гуцульщині», «Світлиця душі», «Вінок золо-

чений», «Весільні передзвони», «Весільні веселки». Автор кількох книг нарисів про косівських митців та низки статей у всеукраїнських та зарубіжних виданнях.

Німець Омелян Лукич (нар. 1935 р.) – учитель, краєзнавець, громадський діяч, публіцист. Закінчив Чернівецький університет (1959). Працював на Верховинщині вчителем, директором школи, завідувачем відділу освіти. З 1965 року проживає в Кутах, де працював директором школи-інтернату та спецшколи-інтернату, директором Кутської СШ, головою селищної ради. З його ініціативи в селищі в жовтні 1989 року створено один з перших осередків НРУ. Редагував регіональний часопис Демократичної партії України «Обрій». Заснував у Кутах краєзнавчий музей, у якому зібрав понад 2 тисячі експонатів з історії краю. Автор книжок: «Від терпимості до злагоди» (1994), «Від Сяну до Попраду» (1995), «Кути: Сторінки з історії містечка» (1998), «Тернистий шлях до світла» (2000), «Теодор Стефанович – полковник Кропива» (2001), «І серпом, і молотом, і голодом» (2004), «Вигнанці» (2008), «Погляд сучасника на УПА і НАТО» (2008), «Кути і околиці в фотодокументах» (2008), «Українсько-польська правда-кривда», упорядник «Хрестоматії за творами Івана Франка» (2006), «Там, на Лемківщині» (2008), «Короткий довідник Закерзоння», «Кути над Черемошем» (2011), «Від русина до українця» (2013), «Геть від Москви» (2014), «Шевченко: Художнє пізнання історії» (2014), «Репресовані комунізмом та нацизмом» (2016), «Політична нація чи русифікація» (2018), «Обережно, рашизм» (2018), «З народних джерел» (2018).

Публікує в місцевій пресі статті на злободенні теми.

Хрущ Петро Васильович (нар. 1949 р.) – самодіяльний поет і композитор, учитель. Закінчив відділ художньої обробки дерева КТНХП. Автор багатьох популярних пісень,

найбільш відомі з них: «Коні мої, коні», «Впали дрібні роси», «Червона калина», «Дивна пісня», «Дорога поміж гори». Сам виконує свої пісні під власний акомпанемент на гітарі. Його пісні розлетілися по Україні, їх співають Богдан Сташків, Павло Зібров. Працює в Городянській школі.

Чупринчук Лариса Владиславівна (нар.1978 р.) – музична керівниця Старокутського ЗДО (ясла-садок) «Гуцулочка». Закінчила Чернівецький національний університет за спеціальністю «Музичне виховання». Написала музику до дитячих віршів Миколи Близнюка і разом з ним видали пісенник «Всі ми любимо співати» (2012) для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Чимало вчителів публікують свої літературно-художні твори в альманасі «Джерельні дзвони», а також публіцистичні, краєзнавчі статті, різноманітні методичні матеріали в колективних збірниках і періодичній пресі. Це – **Микола Васкул**, історик-публіцист (Баня-Березів); **Ольга Яремчук** (Косів), яка художньо оформила біля 500 книжок, виданих у кількох видавництвах; **Михайло Клим'юк**, краєзнавець (Яблунів); **Василина Корпанюк** (Яворів), яка публікує методичні поради та розробки уроків; **Ярослава Струк** (Стопчатів), яка пише прозу малої форми; **Світлана Лаврук** (Пістинь), **Ігор Геник** (Середній Березів), **Оксана За-ячук** (Яблунів), які пишуть вірші.

До книги «Поетичне намисто», яка є 3-ю в серії книг «Гуцульщина літературна», увійшли кращі літературні твори з рукописних поетичних збірок педагогів району: **Вікторії Атаманюк** (Пістинь), **Христини Атаманюк-Гаврилків** (Микитинці), **Івана Балагурака** (Город), **Ганни Васкул** (Лючки), **Ганни Габорака** (Шепіт), **Івана Демедюка** (Уторопи), **Ольги Захарук** (Уторопи), **Богдана Коб'юка** (Космач), **Марії Копчук** (Річка), **Світлани Костинюк** (Пістинь),

Віри Кулешір (Кути), **Кирила Линдюка** (Космач-Ставник), **Любови Медвідчук** (Шепіт), **Ганни Подоляк** (Космач-Бані), о. **Ігоря Полюка** (Нижній Березів), **Калини Томич** (Вижній Березів), **Михайла Уруського** (Люча), **Марії Хім'як** (Снідавка), **Галини Яремин** (Черганівка), о. **Дмитра Слижука** (Розтоки), **Петра Клима** (Рибне).

Звичайно, доробок всіх згаданих вище вчителів, – неоднаковий. Хтось зробив більше, хтось менше, але дуже важливо й відрядно, що наше вчительство багате на таланти.

КОСІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Історію мистецьких закладів Косова достатньо глибоко дослідив Ігор Пелипейко. За його дослідженнями, вищій мистецькій школі в Косові передували скромні й убогі навчально-мистецькі заклади. Ще в далекому 1882 році створеннями місцевої інтелігенції створено ткацьку промислову школу. Першим її директором був Антон Станіслав Бурса, а кошти на утримання виділяв підприємець Казімеж Ямрус. Тут фахову освіту здобувало багато косів'ян. У 1895 році закладу надано статус Крайової ткацької промислової школи. Вона мала своє приміщення (тепер там гуртожиток інституту). Мистецькі школи, менші чи більші, мали талановиті, знані в краю й за його межами різьбярі, ткалі, кераміки, мосяжники, але це в більшості було на рівні челядництва. Найбільш відомою була приватна різьбярська школа Василя Девдюка, з якої вийшло багато відомих різьбярів.

Наприкінці 20-х років ХХ ст. адвокат Петро Рондяк та суддя Володимир Лаврівський відкрили для молоді столярну приватну школу при товаристві «Рідна школа».

Косівською інтелігенцією (М.Куриленко, А.Тарнавський та ін.) у 20-х роках ХХ ст. були здійснені заходи для ство-

рення державної промислової школи гуцульського мистецтва, але польська влада, зволікаючи, всі намагання ентузіастів звела нанівець. З приходом у 1939 році «визволителів» ця ідея здійснилася. Її ініціаторами були: емігрант, колишній політичний і громадський діяч УНР Михайло Куриленко, а також емігрант, колишній повітовий комісар уряду С.Петлюри Павло Романюк та колишній активний діяч радикальної партії, талановитий гуцульський митець Микола Гулейчук. Санкціонував відкриття «Промислової школи гуцульського мистецтва» присланий зі Сходу, відданий справі народної освіти, завідувач райвно Олександр Цепкало. Ініціатори створення школи стали при керівництві закладу, але в скорому часі вони були репресовані. Директора М.Куриленка розстріляли енкаведисти, наступний директор (1941-45) М.Гулейчук загинув у засланні на Півночі, репресовані були не тільки викладачі, але й окремі учні.

У 1940 році школа отримала статус училища і мала назву «Косівське художньо-промислове училище», у 1949 році заклад називався Косівським училищем прикладного мистецтва. В післявоєнний час навчальний заклад очолював Олексій Соломченко, відомий мистецтвознавець, член Національної спілки художників України, заслужений діяч мистецтв України. У цей період училище розміщалося в «рабиновому мурі», а в 1978 році – в нових корпусах, споруджених на місці знесеного костюлу. Олексій Соломченко у березні 1948 року в районній газеті «Ленінська правда» писав: *«В цьому році Косівське художньо-промислове училище вперше випускає спеціалістів по художній обробці дерева, художньому текстилю. За чотири роки студентів-випускників оволоділи не лише технікою, але й майстерністю певного фаху, здобули загальну середню освіту»*.

Проминали роки, зміцнювалася навчально-матеріальна

база, збільшувалась кількість учнів, здійснювалася підготовка за новими професіями, і в 1968 році училище отримало статус технікуму та нову назву «Косівський технікум народних художніх промислів».

До перших викладачів, що складали перші навчальні програми, належали майстри народної творчості В.Гуз, Г. Герасимович, М.Тимків, М.Гулейчук, М.Фединський, П.Дзюбей, В.Кіщук та інші. В 40 – 50-х роках серед плеяди відомих майстрів в училищі викладав фахові предмети відомий український художник Євген Сагайдачний.

У 1959-1960 роках в училищі були відкриті нові відділи: художньої кераміки, художньої обробки шкіри та художньої обробки металів. Вагомий внесок в організацію навчально-виховного процесу, формування митців декоративно-прикладного мистецтва та розбудову матеріальної бази училища зробили Ю.Касьяненко, Г.Кива та К.Сусак, які в різні роки очолювали навчальний заклад.

У 1976 році Косівському технікуму народних художніх промислів присвоєно ім'я Василя Касіяна. До 1979 року директорами навчального закладу були виключно особи прислані зі східних областей. У 1979 році директоркою технікуму призначено уродженку Снятинщини Катерину Сусак, яка вчителювала на Косівщині. Вона доклала багато зусиль задля зміцнення навчально-матеріальної бази, підбору кадрів, утвердження мистецьких традицій. У 1994 році технікум отримав статус коледжу і назву «Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва».

Катерині Сусак вдалося спрямувати діяльність педагогічного колективу не тільки на успішне виконання освітньо-професійних програм, але й наповнення їх українознавчим матеріалом, історичними досягненнями національного, світового, автентичного та сучасного мистецтва Гуцульщини.

Високий методичний і фаховий рівень викладання за вимогами державних освітньо-кваліфікаційних стандартів художньої освіти та достатньо високі знання студентів

посприяли тому, що Державна акредитаційна комісія 2000 року Косівському коледжу ПДМ надала статус інституту, а 2006 року Косівський державний інститут ПДМ введено до складу Львівської національної академії мистецтв. Сьогодні Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв є вищим навчальним закладом держаної власності III рівня акредитації, що проводить підготовку фахівців за державною формою навчання та здійснює освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти в галузях мистецьких знань.

З метою збереження наукового рівня вищої школи 2017 року Косівський інститут ліцензував II рівень освітньої діяльності – магістратуру.

Матеріально-технічна база КІПДМ ЛНАМ включає три навчальні корпуси, спортивну та актову зали, вироб-

Випускники демонструють свої дипломні роботи ховний процес забезпечують 26 штатних науково-педагогічних працівників, у тому числі: професорів – 5, доцентів – 10, кандидатів наук – 13, народних художників України – 2, заслужених діячів мистецтв України – 2, заслужених художників України – 2, заслужений архітектор України – 1, член-кореспондент Української Академії архітектури – 1.

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва має давні мистецькі й освітні традиції, посідає помітне місце серед вищих художніх навчальних закладів України, виховує студентів на засадах гуцульського та українського національного мистецтва, адаптуючи традиції до вимог сучасних мистецьких процесів.

Директорка інституту – Галина Юрчишин, професорка, заслужена архітекторка України, відмінниця освіти, кандидатка архітектури, член-кореспондент Української академії архітектури, авторка низки наукових праць з питань дослідження архітектурно-мистецької спадщини Гуцульщини.

нічі майстерні, їдальню, гуртожиток, бібліотеку, читальний зал, комп'ютерну лабораторію та спеціалізовані аудиторії-майстерні.

В інституті навчається 212 студентів. Навчально-ви-

За час своєї діяльності навчальний заклад підготував понад 3 тис. фахівців декоративно-прикладного мистецтва. Серед випускників – 126 членів Національної спілки художників України, 154 члени творчих спілок інших країн, лауреати державної премії ім. Т.Г.Шевченка, народні художники України, заслужені діячі мистецтв, заслужені художники України, доктори та кандидати мистецтвознавства, професори, доценти й викладачі різних навчальних закладів.

Інститут здійснює підготовку фахівців на денній та заочній формах навчання за освітньо-професійними програмами «Декоративне мистецтво», «Дизайн», «Менеджмент соціокультурної діяльності». Опанувати фах професійного художника, науковця, педагога студенти можуть у галузях: художні вироби з дерева; художній текстиль; художній метал; художня кераміка; художні вироби зі шкіри; дизайн костюма; графічний дизайн; дизайн меблів і виробів з дерева; монументально-декоративний живопис; менеджмент соціокультурної діяльності.

У 2017 році трудовий колектив Косівського інституту ПДМ нагороджений Грамотою Верховної Ради України.

КОСІВСЬКЕ УЧИЛИЩЕ ПРИКЛАДНОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

У липні 2000 року на базі тодішнього коледжу було сформовано Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, у складі якого збережено училище КДПДМ, яке продовжує формувати молодших спеціалістів, майстрів-художників декоративно-ужиткової творчості. Із входженням у серпні 2006 року до складу Львівської національної академії мистецтв навчальний заклад зберіг всі три навчально-спеціалізовані рівні формування спеціалістів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст.

На тепер Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ має 7 відділів, які формують майстрів-художників із таких спеціалізацій: «художні вироби з дерева», «художня обробка металу», «художня кераміка», «художні вироби зі шкіри», «художнє ткацтво», «художня вишивка та моделювання одягу», «художній розпис».

Концепція діяльності навчального закладу базується на відродженні та розвитку народних ремесел Гуцульщини, творчому процесі на засадах давньої мистецької традиції. Вивчивши та переосмисливши історичний досвід плеяди відомих майстрів, професійними художниками вироблені власні ключові методики навчального процесу у формуванні мистецької школи, на їхній основі створено художньо вартісні твори мистецтва. Випускники училища складають велику частку професійних майстрів, які своєю діяльністю зберігають та розвивають місцеві художні промисли, що є важливою ланкою економічного розвитку нашого регіону.

Директор училища – Роман Стеф'юк, викладач-методист, кандидат мистецтвознавства. Роман Стеф'юк є автором понад 20 наукових публікацій в українських та зарубіжних фахових виданнях, учасник всеукраїнських та міжнародних конференцій, регіональних та обласних мистецьких виставок.

Навчально-виховну роботу в училищі здійснюють 55 педагогічних працівників, із них: основні працівники – 54; сумісники – 1; ступінь кандидата наук – 1; почесне звання України «Заслужений майстер народної творчості України» – 1; «Спеціаліст вищої категорії» – 33; педагогічне звання «Старший викладач» – 18, «Викладач-методист» – 6

Контингент студентів училища станом на 01.03.2019 року складає 225 осіб за денною формою навчання.

Косівська мистецька школа - училище та інститут - є одні-

На занятті в навчальному кабінеті

єю з небагатьох у нашій державі, що утворює та розвиває впродовж десятиліть багатoproфільне розмаїття народного мистецтва, будучи водночас оберегом і носієм етнокультури Гуцульщини. Діяльність Косівської мистецької школи спрямована на забезпечення сфери освіти та культури висококваліфікованими спеціалістами з відповідним рівнем громадських, естетичних, духовних і моральних якостей.

КУТСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІЦЕЙ

З метою задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих кадрах робітників, зокрема в сфері сільськогосподарського виробництва, в 1947 році в Кутах відкрилася сільськогосподарська школа, а в 1949 році – будівельна школа. 7 листопада 1949 року в районній газеті «Наша перемога» в статті «Розширюється сітка спеціальних шкіл» повідомлялося: *«Тепер у нашому районі працюють такі школи, як агрошкола рільників-садоводів, автошкола і школа бу-*

дівельників». Випускники цих шкіл працювали не тільки в сільському господарстві, але й в інших галузях, бо не вистачало робочих рук для післявоєнної відбудови.

Згодом виробництво вже вимагало підготовки більш технічно освічених робітників та працівників сільського господарства, і система трудових резервів поступово припиняла своє існування. В країні почали створюватися професійно-технічні училища. У 1955 році до Кутської сільськогосподарської школи приєднали Рогатинську зооветеринарну школу, Богородчанську сільськогосподарську школу, Кутську будівельну школу. На базі цих навчальних закладів у 1972 році було створено Кутське сільське професійно-технічне училище №6.

До училища приймалися випускники з восьмирічною освітою, однак учні не отримували в училищі середньої освіти, хоч їм дозволялося паралельно навчатися в Кутській вечірній середній школі.

У 1979 році училище отримало статус середнього сільського ПТУ і випускники разом із робітничою професією вже здобували середню освіту. У зв'язку з новими урядовими постановами назва закладу змінювалася: Кутське середнє ПТУ №36 (1984 р.), Кутське ПТУ №36 (1995 р.), ПТУ №36 смт. Кути (2005 р.). У 2014 році училище перейменоване на Державний навчальний заклад «Кутський професійний ліцей». Сьогодні Державний навчальний заклад «Кутський професійний ліцей» є професійно-технічним навчальним закладом, який входить до системи освіти України. Ліцей набирає учнів на основі 9-ти класів (термін навчання 3 роки) на професії:

- слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування; плодоовочівник; тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва; водій автотранспортних

Екзамен з кулінарії

засобів (категорія «С», «С1»);

- слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування; тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва; водій автотранспортних засобів;

- плодоовочівник, кухар;

- лицювальник-мозаїст; штукатур; лицювальник-плиточник;

- перукар (перукар-модельєр).

На основі повної загальної середньої освіти (11-ти класів) на такі професії:

- кухар – термін навчання 1,5 р.;

- штукатур, лицювальник-плиточник – 10 місяців.

Учнів ліцею забезпечують стипендією, одноразовим харчуванням. Навчання в ліцеї враховується до трудового стажу. У професійному ліцеї навчається 350 учнів.

Директорка ліцею – Наталія Кравчук.

КОСІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ ЦЕНТР ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

У колишній будівлі польського спортивного товариства «Сокул» у 1939 році було розміщено новостворений Піонерський клуб м. Косова. При клубі працювали різні гуртки, головним чином гуртки спортивні, художньої самодіяльності та інші. Згодом клуб перейменували на Будинок піонерів, а в 1961 році перевели в приміщення, яке було розташоване біля колишнього райкому партії (тепер будівлі районної адміністрації та районної ради). У 1991 році після розпаду СРСР і заборони КППС піонерська організація була розпущена, Будинок піонерів перейменували на Будинок школяра, а його роботу перевели на національний зміст.

У 1996 році, з ініціативи голови Косівської районної адміністрації Ярослава Ходана, нинішнє приміщення центру передали позашкільникам. У 1998 році на базі Будинку школяра, Центру науково-технічної творчості та Еколого-натуралістичного центру учнівської молоді створений Косівський районний центр дитячої творчості.

Косівський районний центр дитячої творчості – багато-профільний навчально-виховний заклад. Основними напрямками роботи установи є: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, соціокультурний та туристсько-краєзнавчий. На базі центру, шкіл міста та району працюють різноманітні гуртки і студії: образотворче мистецтво, історико-краєзнавчий гурток, туристичний клуб «Гірська школа», хореографічні гуртки, дитяча студія «Пізнавайко» та «Школа шляхетних українок», гуртки вишивки, початкове технічне моделювання і «Художня кераміка», театральна студія «Ого-го!» та вокально-естрадна студія «Золотий Орфей», гурток ткацтва, гурток писанкарства, гурток «Вироби з сиру». В приміщенні ЦДТ створено му-

*Зразковий танцювальний колектив «Зелений талісман»,
керівник Максим Вацик*

зей мистецтв «Дивосвіт».

ЦДТ брав участь у реалізації таких громадських і творчих проєктів, як: «Маєток святого Миколая», фестивалі «Гірська веселка», «Повір у себе», «Таланти багатодітної родини», «Коляда», «Свято ремесел», «Відкриття міської ялинки», конкурси «Міс-юність» і «Панночка», свято Миколая для дітей-сиріт, «Різдвяний вертеп», Міжнародний День захисту дітей, День міста Косова, реабілітаційно-відпочинковий табір «З любов'ю у серці» тощо.

Нинішній педагогічний колектив складає 32 керівники гуртків. З них п'ятеро нагороджено знаком «Відмінник освіти України», шестеро відзначено педагогічними преміями ім. Ігоря Пелипейка та Софії Русової. Кожного року в позашкільній установі навчається майже 1000 гуртківців віком від 6 до 17 років. І кожен випускник має можливість зайнятися улюбленою справою, розвинути свій талант, глибше пізнати духовні та мистецькі традиції рідного краю.

Директор Косівського ЦДТ – Мирослав Соколюк.

ЯБЛУНІВСЬКИЙ ЦЕНТР ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Позашкільний заклад Палац піонерів у Яблуніві засновано в 1959 році. Правда, заклад тоді не мав ні свого палацу, ані навіть кімнати, а завідувачка Ярослава П'ятничанська шукала собі крісло за столом у приміщенні райвно. Та піонерський клуб працював, створювалися гуртки, які працювали в Яблунівській школі та при школах у навколишніх селах. Першими керівниками гуртків були Петро Солоненко, Ніна Ярмоленко, Микола Князевич та інші.

У 1963 році, після ліквідації Яблунівського району, Будинок піонерів (так на той час називався заклад) перебрався в теперішню будівлю, де до того розміщувався Яблунівський районний відділ народної освіти.

У нових умовах збільшилася кількість гуртків, і учні мали змогу, окрім гуртків художньої самодіяльності, відвідувати ще й технічні, спортивні та інші гуртки. У 1992 р. заклад назвали Будинком школяра, і він став філією Косівського БШ (з 1995 р. – Районний центр дитячої творчості).

У 2007 році на базі філії створили Яблунівський центр дитячої творчості, і директором призначили Галину Ганзій. Основними напрямками роботи ЦДТ є: науково-технічний (моделювання, конструювання, одягу, художня комп'ютерна анімація, дитяча анімація, початкове технічне моделювання з елементами англійської мови); художньо-естетичний (декоративно-ужиткове мистецтво, виготовлення сувенірів, різьба по дереву, образотворче мистецтво, бісероплетіння, писанкарство, вокальний, основи хореографії, паперопластика); еколого-натуралістичний (охоронці природи); туристсько-краєзнавчий (юні туристи-краєзнавці, географічне краєзнавство); соціально-реабілітаційний (старшокласник «Точка зору», «Вчимося граючись», літературний).

Охоронці природи за роботою

У 2016-2017 н. р. в ЦДТ навчалося 750 дітей з Яблунівського куща, їх навчало 30 педагогічних працівників. У зв'язку зі створенням Яблунівської ОТГ і переходом на фінансування ОТГ зменшилася кількість вихованців і педагогів. Так, у 2018-2019 навчальному році

навчалося 280 дітей (18 гуртків, 33 групи).

За останні два роки гуртківці брали участь у міжнародних фестивалях: «BUKOVINA FOLK DANCE», де посіли III місце та «Джерело надії», де посіли I місце, а також у конкурсах: всеукраїнських, регіональних, обласних, районних, в яких здобули 4 перші місця, 7 других, 5 третіх. Чотири роки працювали над проектом «Назустріч мріям» в районному реабілітаційному центрі для дітей з обмеженими можливостями. Керівництво ЦДТ тісно співпрацює з громадськими організаціями. Багато заходів проводять для жителів Яблунова. В Яблунівському центрі дитячої творчості працює 20 педагогів (в т.ч. 6 сумісників), заст. директора, методист, культорганізатор.

6 жовтня 2019 року Центр дитячої творчості відзначив свій 60-річний ювілей заходом «Подорож у світ дитинства».

Директор Яблунівського ЦДТ – Галина Ганзіл.

РОЖНІВСЬКИЙ ЦЕНТР ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

У зв'язку з утворенням Рожнівської об'єднаної територіальної громади та з метою розширення мережі позашкільної освіти керівництво громади в 2018 році прийняло рішення про створення Центру дозвілля дітей та юнацтва. До ЦДДЮ ввійшли гуртки районних ЗПО (РЦДТ і ДЮСШ) та Яблунівської ДЮСШ, які працювали на базі закладів територіальної громади. Зараз у Рожнівському ЦДДЮ працюють 10 гуртків: бджільництва, початкового технічного моделювання, художньої обробки деревини, столярної справи, студія декоративного малювання, умілі рученята, хореографії, шахів, волейболу, які охоплюють 256 учнів у 17 групах. У закладі працюють керівниками гуртків 10 педагогів.

Директорка Рожнівського центру дозвілля дітей і юнацтва – Алла Сорохан.

КОСІВСЬКА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКА СПОРТИВНА ШКОЛА «ГІРСЬКЕ ОРЛЯТКО»

Про залучення українських дітей до занять фізкультурою і спортом ні за Австрії, ні за Польщі не могло бути й мови, бо тоді функціонували в селах початкові школи (у кращому випадку чотирикласні), в яких фізкультура і спорт зводилися до уроків руханки. Правда, в Косові, Кутах і Яблуніві були польські семикласні школи, а також гімназії, але не для українців. Про свою молодь поляки добре дбали, створювали спортивні клуби, організації, товариства. Для спортивного товариства «Сокул» («Сокіл») поляки в Косові спорудили гарну будівлю зі спортивним залом і підсобними приміщеннями. Не сиділи склавши руки й українці. Хоч держава не сприяла, але активісти молодіжного руху (в основному члени ОУН) для українського юнацтва

на громадських засадах створили товариства «Луг», «Со-кіл», «Бескид», футбольні дружини «Пролом», «Бескид». Активними спортсменами й організаторами були Михайло Горбовий, Дмитро Мартинюк, Микола Фокшей, Володимир Винницький та інші. Першою відомою спортсменкою з Косова, чемпіонкою Покуття і Львова в 30-х роках минулого століття була тенісистка Наталія Семіон (Андрусів).

За радянської влади, вже в 1939 році, створено піонерський клуб, при якому діяли спортивні гуртки, в яких займалося багато школярів. А окрема дитячо-юнацька спортивна школа в Косові була створена в 1961 році. Першим директором (1961-1966 роки) призначено Юрія Кашинського, після нього 23 роки школу очолював Василь Іванчук. У 1963 році був проведений конкурс на кращу назву спортивної школи і заклад отримав назву «Гірське орлятко». В 1997 році відбулася реорганізація двох спортивних шкіл – Рожнівської та Косівської – і на їх базі створено Косівську районну ДЮСШ, як заклад фізичної культури і спорту, який забезпечує розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створює необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, підготовки спортсменів для резервного спорту.

Тепер в Косівській ДЮСШ культивується 8 видів спорту (бокс, боротьба греко-римська, теніс настільний, футбол, дзюдо, лижні гонки, фрістайл (могул), пауерліфтинг). Працює 25 тренерів-викладачів (16 штатних та 9 сумісників). Створено 54 навчальні групи (573 учні).

Власна спортивна база школи складається із будівлі, в якій є спортзал 17х10 м, кімната для зберігання лиж, міні-готель на 10 місць, медкабінет, кабінети директора, за-

Юні футболісти з тренерами після переможного матчу.

ступника, інструктора-методиста та тренерської. Відновлювальний центр (сауна, душова), спортмайданчик 40 x 20 м та комплекс антивандальних тренажерів. Також ДЮСШ забезпечена двома автобусами на 28 місць для перевезення учасників змагань та снігоходом «Буран».

Косівська ДЮСШ виховала багатьох переможців та призерів всеукраїнських змагань, багато з них входили до складу збірних команд України.

Вихованець тренера-викладача Миколи Поповича Лесюк Тарас у 2017 році став чемпіоном світу з літнього біатлону. Вихованець тренера-викладача Дмитра Ганущака Гринюк Олег у 2018 році став срібним призером Чемпіонату Європи з футболу серед інвалідів з вадами слуху.

Директором ДЮСШ з 1989 року працює Ігор Боднарчук.

КОСІВСЬКА ГІРСЬКОЛИЖНА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКА СПОРТИВНА ШКОЛА

Косівська гірськолижна ДЮСШ заснована 1971 року і належить до ФСК «Україна». Вихованцями школи є багато

відомих спортсменів, зокрема й всесвітньо відома гірськолижниця Богдана Мацьоцька – неодноразова призерка міжнародних та всеукраїнських змагань, учасниця XXI зимових олімпійських ігор у Ванкувері (Канада, 2010 рік).

Канатно-бугельний витяг заснований у 1975 році в Косові на горі Михалкова. Довжина витягу – 900 м, а гірськолижної траси – 1200 м. Перепад висот – 250 м.

Директор гірськолижної ДЮСШ – Тарас Меленчук.

ЯБЛУНІВСЬКА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКА СПОРТИВНА ШКОЛА «СОКОЛЯТА»

Яблунівська ДЮСШ «Соколята» була створена на базі колгоспу ім. Я.Галана в 1985 році, в 1996 році приєднана до Косівської навчально-спортивної бази «Карпати». Після ліквідації цієї бази ДЮСШ «Соколята» з 12 серпня 1997 року зареєстрована як юридична особа з підпорядкуванням обласній раді фізкультурно-спортивного товариства «Колос». Директорами школи в той час були Іван Доманчук, Михайло Мельничук, Микола Попович.

У 2017 році школа переведена в підпорядкування Косівської районної ради і як заклад позашкільної освіти перейшла у відання відділу освіти.

Головною діяльністю школи є залучення до занять фізичною культурою і спортом якомога більше дітей, виховання і пошук серед них здібних і перспективних учнів – майбутніх спортсменів. На сьогодні в школі культивується 5 видів спорту: футбол, волейбол, пауерліфтинг, легка атлетика, дзюдо.

Заняття ведуть 5 штатних тренерів-викладачів і 2 тренери за сумісництвом. У школі навчається 267 дітей з Яблунівки і навколишніх шкіл.

Переможці першості України

У школі виховано багато відомих спортсменів. Серед них Микола Попович – майстер спорту міжнародного класу з лижних гонок, учасник Олімпійських ігор 1988 (Японія), багаторазовий чемпіон України і володар Кубка світу з лижеролерів, Андрій Вольський – триразовий чемпіон України 2009 року серед юнаків 1992-1993 років народження, Уляна Лютник, майстер спорту міжнародного класу, багаторазова чемпіонка України й призер чемпіонату Європи з пауерліфтингу, яка сьогодні працює тренером-викладачем.

Найбільших успіхів за останні три роки вихованці ДЮСШ досягли в змаганнях з пауерліфтингу, міні-футболу і футзалу (дівчата). Триразовим чемпіоном України з пауерліфтингу є учень Яблунівського ліцею Фальбійчук Віктор.

Команди дівчат Яблунівської ДЮСШ уже три роки стають призерами чемпіонатів України з міні-футболу та футзалу, а в 2018 році були переможцями першості України.

Директор Яблунівської ДЮСШ «Соколята» – Ігор Белей.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білавич Г. Виховання господаря рідної землі в авторській концепції Василя Білавича // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Вип. 48. – Івано-Франківськ, 2014. – С. 175-180.
2. Білавич-Кузич Л. Сибірська сага. – Косів, 2008. С.332-334.
3. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920 рр.) // Визвольний шлях. – 1976. – №7-8. – С. 821.
4. Геник Л. Середньоберезівська середня школа – центр виховної роботи з формування особистості учня у гірській місцевості // Гірська школа Українських Карпат. №12-15. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 114 - 122.
5. Герасимович І. На тривогу. Основи української нації загроженої – Львів – 1929. – С. 1.
6. ДАІФО, ф. 604, оп. 1, спр. 31, арк. 23.
7. ДАІФО, ф. 8сч, оп. 1, спр. 324с, арк. 67.
8. ДАІФО, ф. Р-133, оп. 1, спр. 49.
9. ДАІФО, ф. Р-1309, оп. 1, спр. 42.
10. ДАІФО, ф. Р-133, оп. 1, спр. 67.
11. ДАІФО, ф. 519, оп. 1, спр. 85.
12. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 833.
13. Діло – Львів. – 1937. – №17.
14. Ігнатюк В. Середній Березів: школа в житті села. – Косів, 2007. – С. 33.
15. Ілюстрований каталог Українського педагогічного товариства у Львові. – Львів, 1912. – С. 30.
16. Каськів О. Ставлення польської влади до прогресивного вчителства Галичини // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. – Івано-Франківськ, 1997.
17. Косівщина. Випуск 3. Освіта. – Косів, 2017. С. 123 –154.
18. Клапчук В. Освіта на Гуцульщині у ХІХ – першій третині ХХ ст. // Сумська старовина. – 2009. № 26.
19. Курищук В. Школа на Яблунівщині. – Косів, 2010.
20. Ленінська правда – Косів, 1945 – 1953 роки.

21. Нагірняк А. Освітня політика німецької окупаційної військової влади на території Західної України.
22. На шкільні теми // Станіславівське слово. – 1942.
23. Народна справа. – Львів. – 1933. – 12 лютого. – С. 4.
24. Наша перемога – Кути, 1946 – 1953 роки.
25. Нові пляни науки руської мови в галицьких середніх школах // Діло. – 1903. Ч. 210. – С. 1.
26. Офіцинський В. Дистрикт Галичина - Роділ I - п.5.
27. Пелипейко І. Косів: люди і долі. – Косів, 2001.
28. Покутський вісник. – Коломия, 1919.
29. Прапор перемоги. – Яблунів, 1947.
30. Сворака С. Політичні репресії проти працівників народної освіти у західному регіоні України на рубежі 40-50-х років. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. 3. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 125.
31. Сворака С., Стефанюк Г. Освітня політика нацистського режиму в Галичині // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. 4-5. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 107.
32. Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.). – Івано-Франківськ, 2007. – С. 69.
33. Ступарик Б. Шкільництво в Галичині. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 54.
34. Ступарик Б. Шкільництво Галичини у роки Другої світової війни // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. 7. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 108.
35. Червоний прапор. – Коломия, 1939-40 роки.
36. Ясінчук Л. 50 літ рідної школи. – Львів, 1931. – С. 17.
37. Dziennik urzędowy Rady Skolnej krajowej. – 1911, с. 436.
38. Handbuch des Lemberger Statthaltereii Gebites in Galizien, – 1865 – С. 293.
39. Schematismus des Konigreiches Galizien und Lodomerien. – Lwow, 1811. – С. 826.
40. Spis szkół i nauczycieli. – Lwow, 1926. – С. 166.

ПІСЛЯМОВА

Можливо, хтось ще напише ширшу історію про розвиток шкільництва на Косівщині, а мені лише хотілося причинити до неї деякі факти, згадати невтомних трудівників на освітянській ниві, зачудуватися їхньою самовідданістю і професіоналізмом. У кожній школі працювали сотні вчителів, навчалися тисячі учнів, змінювалися статуси шкіл, але ніякі вітри історії не зашкодили святій справі – вчити і виховувати дітей, в яких би умовах це не відбувалося. Вчитель працював, переживав за долю своїх вихованців, радів, засмучувався і передавав цю місію новим поколінням.

Щиро дякую всім, хто сприяв у появі цього видання, і в першу чергу Володимирові Лавруку за надані ним можливості попрацювати з архівними документами відділу освіти, директорів Косівського ліцею ім. Ігоря Пелипейка Вікторові Барчуку за інформацію про перший на Косівщині заклад нового типу, директорам Яворівського ліцею Петрові Лосюку та Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника Олені Радиш за важливі відомості про свої авторські школи, а також директорці Косівського інституту ПДМ Галині Юрчишин, директорів Косівського училища ПДМ Романові Стеф'юку, директорці Кутського професійного ліцею Наталії Кравчук, директорів Косівської заочної школи Михайлові Гургуловичу, директорам закладів позашкільної освіти: Мирославові Соколюку, Галині Ганзій, Ігореві Боднарчуку, Ігореві Белею та тренерів Віталію Абрам'юку за інформації про їхні заклади освіти.

Сердечно дякую редакторці видання Аделі Григоруку, рецензентам Володимирові Козьменчуку та Петрові Лосюку, консультантам: Ярославові Матійчаку, Стефанії Гнатків, Оксані Ткачук, Любові Михайлюк, Вікторії Шнайдер та Ларисі Сенчук за слушні доповнення та цінні зауваження й поради.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Початки шкільної освіти на Косівщині.....	5
Від чужомовних до українських шкіл.....	6
Тривіальні школи.....	8
Нова шкільна політика австрійської влади.....	12
«Штуби» - гальмо освіченості сільської молоді.....	16
Роль УПТ у розвитку шкільництва.....	19
Школа під час російської окупації.....	22
Освіта за часів ЗУНР.....	23
Боротьба за українську школу в умовах польської окупації.....	31
Школа за «перших совітів».....	46
В умовах німецької окупації.....	49
Освіта в перші повоєнні роки.....	56
Заклади освіти в Косівському, Кутському та Яблунівському районах до їх об'єднання.....	57
Умови життя та праці вчителів у повоєнні роки.....	65
«Піснею про Сталіна починаєм день...»	67
Від громадсько-корисної праці – до трудової політехнічної школи.....	75
У пошуках нових засобів навчання.....	83
Обов'язкова середня освіта.....	87
Подальше реформування школи.....	90
Політика зросійщення та переслідування вчителів.....	93
Роки застою та будівництво шкіл.....	99
Школа в перші роки Незалежності.....	103

Перехід школи на новий зміст освіти.....	108
На шляху до Нової української школи.....	110
«Учителем школа стоїть».....	116
Косівський ліцей ім. Ігоря Пелипейка.....	123
Гуцульська школа.....	132
Рожнівський ліцей «Гуцульщина» ім. Федора Погребенника.....	142
Дошкільна освіта.....	153
Освіта дорослих.....	156
Яблунівський МНВК	159
Музична освіта	161
Науково-методична робота.....	164
Науково-методичний доробок педагогів Косівщини.....	174
Від шкільного вчителя – до викладача закладу вищої освіти.....	188
Педагоги, яким присвоєні почесні звання і присуджені премії в галузі освіти.....	194
Поза вчительськими обов'язками.....	200
Косівський інститут ПДМ.....	208
Косівське училище ПДМ.....	213
Кутський професійний ліцей.....	215
Косівський ЦДТ.....	218
Яблунівський ЦДТ.....	220
Рожнівський центр дозвілля дітей і юнацтва.....	222
Косівська ДЮСШ «Гірське орлятко».....	222
Косівська гірськолижна ДЮСШ.....	224
Яблунівська ДЮСШ «Соколята».....	225
Використана література.....	227
Післямова.....	229

Історико-краєзнавче видання

Курищук Василь Юрійович

**ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ ОСВІТИ
НА КОСІВЩИНІ**

“Писаний Камінь”

Косів

2019

<i>Редактор</i>	Аделя Григоруک
<i>Технічний редактор</i>	Віталій Стефурак
<i>Комп'ютерна верстка</i>	Романа Курищука
<i>Відповідальний за друк</i>	Михайло Павлюк

Видруковано в ПП «Писаний Камінь»
Свідоцтво Державного реєстру: серія ІФ, № 5083
Косівський район, м. Косів,
вул. Незалежності, 28.
E-mail: Evrika-pk@ukr.net

Підписано до друку 12.10.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умов. друк. арк.13,72. Обл.-вид. арк.2,98.
Тираж 200 прим. Замовне 515.